

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

PAULIUS CEMNOLONSKAS

EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS PROGRAMA

TEMA

EUROPOS SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKA

DĖL NESAŽININGŲ SĄLYGŲ TAIKYMO VARTOJIMO SUTARTYSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Lekt. Feliksas Petrauskas

Konsultantas –

Prof. dr. Ignas Vėgėlė

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. DIREKTYVOS 93/13 REIKŠMĖ VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE.....	13
2. BYLŲ, SUSIJUSIŲ SU DIREKTYVOS 93/13 AIŠKINIMU AR TAIKYMU, IŠKĖLIMO PRIEŽASTYS	19
2.1. Problemos lėmusios nacionalinių teismų kreipimuisi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą.....	20
2.1.1. Nacionalinio teismo galimybė <i>ex officio</i> nustatyti nesąžiningas sąlygas bei su tuo susijusias problemas.	22
2.1.2. Bylos susijusios su Direktyvos 93/13 taikymo sritimi <i>ratione personae</i> ir <i>ratione materiae</i> atžvilgiu.	29
2.1.3. Kitokio pobūdžio klausimai susiję su Direktyvos 93/13 aiškinimu.....	30
2.2. Bylų analizė valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo procese.....	33
3. TEISINGUMO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE ATSKLEISTI TEISIŠKAI REIKŠMINGI DIREKTYVOS 93/13 AIŠKINIMO ASPEKTAI	36
3.1. ES teisinio reguliavimo tikslai	36
3.1.1. Vartotojo apsauga.....	36
3.1.2. Vidaus rinkos sukūrimas.....	39
3.1.3. Sąžiningo verslininko apsauga	40
3.2. Direktyvos 93/13 taikymo sritis	43
3.2.1. <i>Ratione personae</i>	43
3.2.2. <i>Ratione materiae</i>	48
3.3. Valstybėms narėms tenkančios pareigos	61
3.3.1. <i>Ex officio</i>	62
3.3.2. Pareigos kylančios iš valstybių narių įsipareigojimų nevykdymo procese priimtų bylų	73
Išvados, pasiūlymai.....	79
Literatūros sąrašas.....	82
Santrauka.....	88
Summary	89

Santrumpos

angl. – anglų kalba

aut. past. – autoriaus pastaba

LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

LR CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas

d. – diena/ dalis

ES – Europos Sąjunga

EUR. – Euras

kt. – kita

lot. – lotynų kalba

mėn. – mėnuo

pan. – panašiai

para. – paragrafas

pranc. – prancūzų kalba

SESV – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo

str. – straipsnis

VVTAT – Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba

ĮVADAS

Darbo aktualumas. Kiekvienas iš mūsų yra vartotojas ir kiekvienam tikriausiai ne kartą teko pasirašyti standartinę – tipinę sutartį (pvz.: sutartys su mobiliojo ryšio tiekimo¹ operatoriumi ir/ar interneto paslaugų tiekėju, keliolikoje lapų išdėstytos sutartys su kredito įstaigomis ar bankais, iš anksto paruoštos sutartys su rangovais, komunalinių paslaugų, elektros, šilumos, vandens tiekėjais ir pan.). Visa tai įprasta daugelio šiandienos vartojimo sutarčių sudarymo procedūra. Neretai tokio tipo sutartis eilinis vartotojas pasirašo net neskaitęs, kadangi perskaityti kelių ar keliolikos puslapių sutartį, kurią sudarė savo srities profesionalas – verslininkas, vartodamas tam tikrų sričių (teisės, finansų, informacinių technologijų ar kt.) specifinę kalbą, yra pakankamai sudėtinga net ir gerai konkrečioje srityje informuotam vartotojui. Tokiu atveju tenka pasitikėti verslininku, remiantis tuo, kad analogiškas sutartis jau yra pasirašę šimtai, o gal ir tūkstančiai kitų vartotojų. Bet ar visuomet verta pasikliauti pardavėjo ar paslaugos tiekėjo sąžiningumu? Pasirašydamas šias iš anksto paruoštas sutartis eilinis vartotojas dažniausiai net nepagalvoja apie tai, kad sutartyje gali būti nepalankių nuostatų – nesąžiningų sąlygų. „Tokioje visuomenėje kaip Europos, kur plečiasi paslaugų sfera bei didėja vartojimas, tipinių sutarčių, kuriose dėl atskirų sąlygų nėra atskirai deramasi, naudojimas neišvengiamai paplito. Naudojant iš anksto vienos šalies parengtas sutarties sąlygas iškyla pavojus, kad tokioje sutartyje nebus arba bus nepakankamai atsižvelgta į sutartį parengusios šalies kontrahento interesus.“² Taigi didėjant vartojimo santykių apimčiai bei augant vartotojų sąmoningumo lygiui neišvengiamai daugėja ir ginčų tarp vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo, dėl standartinėje sutartyje galimai esančių nesąžiningų sąlygų.

Vartotojų teisių apsauga – ne vien tik nacionalinės, bet ir Europos Sąjungos teisės reguliuojama sritis. Pagal SESV 4 straipsnį vartotojų teisių apsauga priskiriama pasidalijamajai Sąjungos ir valstybių narių kompetencijai, o tai savo ruožtu reiškia, kad valstybės narės naudojasi savo kompetencija tiek, kiek Sąjunga ja nepasinaudojo ar nusprendė nesinaudoti. Pirminėje ES teisėje vartotojų teisių apsaugai reguliuoti yra skirtas SESV 169 straipsnis, kuriame pažymima, jog „siekdama remti vartotojų interesus ir užtikrinti vartotojų aukšto lygio apsaugą, Sąjunga padeda užtikrinti vartotojų sveikatą, saugą ir ekonominius interesus, taip pat skatinti jų

¹ Direktyvos 93/13 preambulėje, 2 str., 3 str. 2 d., 6 str. 1d., 7str., bei Direktyvos priede vartojama „tiekėjo“ sąvoka. LR CK yra įtvirtinta paslaugų „teikėjo“ sąvoka, tuo tarpu „tiekėjo“ sąvoka vartojama tik distribucijos sutarčių kontekste. Manoma, kad Direktyvoje vartojama sąvoka „tiekėjas“ turinio požiūriu yra identiška CK įtvirtintai paslaugų „teikėjo“ sąvokai. Šiame darbe, siekiant terminų vienareikšmiškumo, vartojama Direktyvoje 93/13 įtvirtinta sąvoka- „tiekėjas“. „Sąjungos teisės aktų leidėjas vartotoja neutralias sąvokas, taip pripažindamas Sąjungoje egzistuojančių civilinės teisės sistemų įvairovę ir tradicijas.“ (Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.*, pateikta 2011 m. lapkričio 29 d. Išnaša 24.)

²Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira*, pateikta 2009 m. gegužės 14 d., para 45.

teisę į informaciją, šviečiamąją veiklą ir burtis į organizacijas savo interesams ginti“. Tinkamas vartotojo teisių užtikrinimas bei vartotojo interesų prioritetas Sąjungos pirminėje teisėje yra minimas ir žemės ūkio politikos (SESV 39 ir 40 straipsniai), transporto (SESV 95 straipsnis), konkurencijos (SESV 101 ir 102 straipsniai), valstybės pagalbos (SESV 107 straipsnis) srityse, taip pat Sąjunga yra įpareigota atsižvelgti į vartotojų apsaugos reikalavimus nustatant bei įgyvendinant kitas Sąjungos politikos ir veiklos kryptis (SESV 12 straipsnis). Vartotojo interesų apsaugos reglamentavimas pirminėje teisėje neapsiriboja vien tik SESV esančiose nuostatose. Vartotojų teisių apsaugos prioritetas įtvirtintas ir Protokole (Nr. 26) dėl bendrus interesus tenkinančių paslaugų (1 straipsnis) bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 38 straipsnyje, kuriame išreiškiama deklaracija: „Sąjungos politika užtikrina aukštą vartotojų apsaugos lygį“. Iš pateiktų pirminės teisės nuostatų matyti, kad nors ir fragmentiškai, tačiau vartotojų teisių apsaugos principas pirminėje ES teisėje prasiskverbęs į daugelį Sąjungos reguliuojamų sričių.

Europos Bendrijos Taryboje 1993 m. balandžio 4 d. buvo priimta Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais³ (toliau – Direktyva 93/13). Tai viena iš pirmųjų direktyvų priimtų vartotojų teisių apsaugos srityje. Iki Direktyvos 93/13 buvo priimtose direktyvos derinančios – klaidinančios reklamos⁴, sutarčių, sudarytų ne prekybai skirtose patalpose⁵, atsakomybės už gaminius su trūkumais⁶, vartojimo kreditų⁷, bendros gaminių saugos⁸, kelionių ir organizuotų išvykų paketų⁹ – valstybių narių teisės normas Sąjungos mastu. Šiuo metu vartotojų *acquis* sudaro 16 direktyvų bei reglamentų.

Magistro baigiamojo darbo tema „Europos Teisingumo Teismo¹⁰ praktika dėl nesąžiningų sąlygų taikymo vartojimo sutartyse“ aktuali tiek teisės praktikai, tiek doktrinai.

³ Tarybos 1993 m. balandžio 4 d. Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. [1993] OL L 95.

⁴ Tarybos 1984 m. rugsėjo 10 d. Direktyva 84/450/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų dėl klaidinančios reklamos suderinimo. [1984] OL L 250.

⁵ Tarybos 1985 m. gruodžio 20 d. Direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. [1985] OL L 372.

⁶ Tarybos 1985 m. liepos 25 d. Direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo. [1985] OL L 210.

⁷ Tarybos 1987 m. gruodžio 22 d. Direktyva 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo. [1987] OL L 42.

⁸ Tarybos 1992 m. birželio 29 d. Direktyva 92/59/EEB dėl bendros gaminių saugos. [1992] OL 228.

⁹ Tarybos 1990 m. birželio 13 d. Direktyva 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų. [1990] OL L 158.

¹⁰ Darbe nagrinėjama ne viso Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, o tik Teisingumo Teismo jurisprudencija. Pagal Europos Sąjungos sutarties 19 str. Europos Sąjungos Teisingumo Teismą sudaro trys Teismai: Teisingumo Teismas, Bendrasis Teismas ir Tarnautojų Teismas (specializuotas teismas). Magistro baigiamajame darbe analizuojami prejudiciniai sprendimai bei sprendimai dėl valstybių narių įsipareigojimų nevykdymo. Būtent šių dviejų rūšių sprendimų priėmimas priklauso išskirtinai Teisingumo Teismo jurisdikcijai. *Inter alia* nei Bendrojo Teismo, nei tuo labiau Tarnautojų Teismo jurisdikcijai nepriklauso spręsti klausimų, susijusių su Direktyvos 93/13 aiškinimu. Šiame darbe vartojamas Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros suformuluotas magistro baigiamojo darbo pavadinimas „Europos Teisingumo Teismo praktika dėl nesąžiningų sąlygų taikymo vartojimo

Europos Komisijos pateiktoje Žaliojoje Knygoje dėl Vartotojų *acquis* persvarstymo, analizuojant Direktyvą 93/13 dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, pažymima, kad „praktinė problemų reikšmė yra akivaizdi, kadangi didelė Europos vartotojų centrams adresuotų skundų dalis¹¹ yra susijusi su sutarčių sąlygomis“¹². Šiai pozicijai pritaria ir doktrinos atstovai, teigdami, kad „nesąžiningų sutarčių sąlygos yra vienos iš dažniausiai pasitaikančių ir problemiškesnių vartojimo sutarčių teisės aspektų“¹³. Ir nors Direktyva 93/13 buvo priimta beveik prieš 20 metų ir „nuo pat priėmimo ši direktyva iš principo nebuvo keista, tačiau, kaip rodo didelis prašymų priimti prejudicinį sprendimą skaičius, dėl jos vis dar kyla tiek materialinės, tiek proceso teisės pobūdžio klausimų“¹⁴. „Ja siekiama ginti ne tik sutarties šalių interesus, bet ir visą teisinę ir ekonominę tvarką, nes nesąžiningų sąlygų naudojimas pažeidžia ne tik pačių šalių, bet ir visuomenės interesus“¹⁵, todėl tinkamas Direktyvos 93/13 nuostatų taikymas neapsiriboja vien vartotojo interesų apsauga.

Lietuvos Respublikai įstojus į Europos Sąjungą, Lietuvos teismai tapo Europos Sąjungos teisę taikančiais teismais, o Europos Sąjungos teisė – nacionalinių teismų kasdienės analizės objektu.¹⁶ Nagrinėdami ginčus, susijusius su vartotojų teisių apsauga, nacionaliniai teismai privalo atsižvelgti į Teisingumo Teismo priimtus sprendimus. Ši praktika Sąjungos valstybių narių teisinėje sistemoje įgauna prejudicinę reikšmę.¹⁷ Teisingumo Teismo jurisprudencija yra itin svarbi tiek nacionaliniams teismams, tiek kitoms valstybės įgaliotoms institucijoms, taikančioms į nacionalinę teisę perkeltas Direktyvos 93/13 nuostatas (pvz. VVTAT), taip pat ir sąžiningiems verslininkams, kurie yra suinteresuoti tinkamai suformuluoti sutarties sąlygas, siekiant, kad jos nebūtų pripažintos negaliojančiomis ir, žinoma, vartotojams, saugant savo teisėtus interesus. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare nacionalinių teisės aktų nuostatos derinamos su Sąjungos vartotojų teisių apsaugos *acquis* nuostatomis, o nacionalinė teisė turi būti aiškinama taip, kad neprieštarautų Europos Sąjungos teisei ir Teisingumo Teismo

sutartyse“, nors tikslesnis pavadinimas būtų „Teisingumo Teismo praktika dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais“. Kadangi, pirma, Sutartyse nėra vartojamas terminas „Europos Teisingumo Teismas“, antra, oficialusis Direktyvos 93/13 pavadinimas apima frazę „dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais“.

¹¹ Pagal Europos vartotojų centrų duomenis, 2005 m. 10% pateiktų skundų buvo susiję su nesąžiningomis sąlygomis. Žr.: Žalioji knyga dėl Vartotojų *acquis* persvarstymo, COM (2006) 744 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01] http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/green-paper_cons_acquis_lt.pdf, p. 11.

¹² Žalioji knyga dėl Vartotojų *acquis* persvarstymo, COM (2006) 744 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01] http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/green-paper_cons_acquis_lt.pdf, p. 11.

¹³ Začiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, 2004, Nr. 2 (50), p.28.

¹⁴ Generalinės advokatės V. Trstenjak 2011 m. gruodžio 6 d. išvada byloje C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrt*, para. 1.

¹⁵ Bublienė D. [et.al] *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos Civilinėje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 184.

¹⁶ Greičius V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos Aukščiausiame Teisme problemos ir tendencijos. *Jurisprudencija*, 2007 7(97), p. 28.

¹⁷ Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungoje ir Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*, 2007 9(99) p. 52.

formuojamai praktikai.¹⁸ *Inter alia* „Lietuvos vartotojų teisės pagrindą sudaro perkelta Europos Sąjungos vartotojų teisė“¹⁹. Todėl Teisingumo Teismo praktikos analizė, aiškinant Direktyvos 93/13 nuostatas, nėra vien tik savitiksliis šio magistro baigiamojo darbo objektas, tačiau šiame darbe apibendrinta Teisingumo Teismo jurisprudencija yra itin reikšminga ir siekiant tinkamo nacionalinės teisės, reguliuojančios nesąžiningas sąlygas vartojimo sutartyse, taikymo. Be kita ko, tam tikrais aspektais šiame darbe bus paliesta ir Direktyvos 93/13 reikšmė valstybių narių privatinei teisei.

Generalinė advokatė V. Trstenjak išvadoje, pateiktoje nagrinėjant bylą *Pereničová*²⁰, vertindama Direktyvos 93/13 įtaką valstybių narių privatinei teisei, bei remdamasi gausia teisės doktrina pažymi, kad „privatinės teisės aktų suderinimo Sąjungoje aspektu iš visų Sąjungos vartotojų apsaugos direktyvų Direktyvai 93/13 tenka ypač svarbus vaidmuo, nes ji susijusi su sutarčių teise, taigi su centrine privatinės teisės sritimi. Direktyvos įgyvendinimas labai pakeitė valstybių narių nacionalinę sutarčių teisę. Direktyva laipsniškai suderinamos skirtingos sutarčių teisės sistemos ir taip sudaromos Sąjungos privatinės teisės sukūrimo sąlygos“²¹. Analogiškai Direktyva 93/13 vertinama ir teisės mokslo doktrinoje: „nei vienai sutarčių teisės sričiai Europos Sąjungos teisė neturėjo tiek įtakos kaip vartojimo sutarčių teisei. Daugelis autorių pripažįsta, kad naujai gimusi vartojimo sutarčių teisė galėtų tarnauti kaip branduolys Europos Sąjungos sutarčių teisės kodifikacijai“²².

Darbo naujumas. Lietuvos teisės doktrinoje kol kas nėra išsamaus tyrimo, analizuojančio Teisingumo Teismo praktiką, dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. D. Bublienės monografija „Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė“²³ orientuota į nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse kontrolę, didelis dėmesys skiriamas VVTAT veiklai. Minėtoje monografijoje Teisingumo Teismo praktika remiasi negausiai (viso cituojama 30 bylų, kurių vėliausia 2006 m. spalio mėn.), iš jų tik 8 bylos, kuriose iš esmės buvo sprendžiami klausimai susiję su Direktyvos 93/13 nuostatų aiškinimu. R. Zasčiurinskaitės straipsnyje „Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai“²⁴ pakankamai bendrai aptariama Direktyvos 93/13 reguliavimo sritis bei jos priede esantis orientacinis sąlygų, kurias

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. „*Teismų praktika*“ Nr. 30. Vilnius, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2009, p. 347.

¹⁹ Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungoje ir Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*, 2007 9(99) p. 51.

²⁰ Byla C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.* [dar nepaskelbta].

²¹ Generalinės advokatės V. Trstenjak 2011 m. spalio 29 d. išvada byloje C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.* Išnaša 37.

²² Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 32-33.

²³ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009.

²⁴ Zasčiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, 2004, Nr. 2 (50), p.28.

galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas. Kolektyvinėje monografijoje „Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje“ esančiame skyriuje „Nesąžiningos sutarčių sąlygos“²⁵ (autorius prof. I. Vėgėlė) remiamasi Teisingumo Teismo jurisprudencija, priimta iki 2004 metų, – viso 6 Teisingumo Teismo bylos. Daugiau darbų, koncentruotų vien tik į nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse reglamentavimą ir/ar teismų praktikos analizę, lietuvių kalba nėra. Tam tikri aspektai, susiję su nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse reguliavimu, fragmentiškai aptariami mokslinėse publikacijose, pvz.: P. Ravluševičiaus „Europos Sąjungos vartotojų apsauga ir Lietuvos teisė“²⁶ bei to paties autoriaus straipsnyje „Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungoje ir Lietuvos teisėje“²⁷; D. Bublienės publikacijose „Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva“²⁸, „Tarptautinės privatinės teisės normos ir nesąžiningų sąlygų direktyva“²⁹, „Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas sąlygas“³⁰ bei „Vartotojų teisė į informaciją pagal naująjį vartotojų teisių direktyvos pasiūlymą: žingsnis pirmyn?“³¹. Magistro baigiamajame darbe remiamasi ne vien tik lietuvių autorių darbais (plačiau apie užsienio autorių publikacijas įvado dalyje „Darbo šaltiniai“).

Dėl itin sparčiai besiplėtojančios Teisingumo Teismo praktikos, aiškinant Direktyvos 93/13 nuostatas, kyla poreikis pateikti pakankamai išsamų Teisingumo Teismo jurisprudencijos apibendrinimą, išskiriant esminius praktikos aspektus. 2008 metais publikuotame straipsnyje M. Schilling³² nurodė, tuo metu buvo priimta 10 Teisingumo Teismo sprendimų, kuriose buvo aiškinamos Direktyvos 93/13 nuostatos. Po 4 metų rašant magistro baigiamąjį darbą jau galima remtis 19 Teisingumo Teismo bylų, ir net 9 bylos „laukia“ nagrinėjimo iš esmės stadijos. Tiek bylų skaičius, tiek juose keliami klausimai parodo, kad Direktyvos 93/13 pagrindu priimtų nacionalinių įstatymų taikymas teismams yra pakankamai komplikotas, o tam tikros Direktyvos 93/13 nuostatos kelia neaiškumų, net praėjus 20 metų po jos priėmimo.

Vartotojų apsaugos teisė yra itin dinamiška teisės sritis. Didelę įtaką šios teisės srities raidai daro rinkos pokyčiai, vis naujai atsirandančios vartojimo sutarčių rūšys. Šiame

Saulius Katuoka [et al.] *Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje : kolektyvinė monografija*. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2006 p. 65-103.

²⁶ Ravluševičius P. Europos Sąjungos vartotojų apsauga ir Lietuvos teisė. *Jurisprudencija*, 44(36). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 95-102.

²⁷ Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungoje ir Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*, 9(99). Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 48-53.

²⁸ Bublienė D. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, t. 58, p. 2006, 7-23.

²⁹ Bublienė D. Tarptautinės privatinės teisės normos ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, t. 59, 2006, p28-45.

³⁰ Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. *Jurisprudencija* 9(99), Vilnius : Mykolo Romerio Universitetas, 2007, p. 41-47.

³¹ Bublienė D. Vartotojų teisė į informaciją pagal naująjį vartotojų teisių direktyvos pasiūlymą: žingsnis pirmyn? *Jurisprudencija* 18(4), Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 1593-1608.

³² Shilling M. Inequality of bargaining power versus market for lemons: Legal paradigm change and Court of Justice's jurisprudence on Directive 93/13 on unfair contract terms. *European law review* 2008, Vol. 33, no. 3, p. 337.

magistro baigiamajame darbe keliama hipotezė, kad naujausioje Teisingumo Teismo jurisprudencijoje atskleisti tam tikri aspektai keičia iki tol suformuotą praktiką, pvz.: sprendimu *Caja de Madrid*³³, Teisingumo Teismas galimai išplėtė vartotojų teisių apsaugos apimtį.

Darbo objektas – Teisingumo Teismo jurisprudencija aiškinanti Direktyvos 93/13 dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse nuostatas.

Darbo tikslas. Analizuojant Teisingumo Teismo praktiką dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse išskirti bei išnagrinėti joje atskleistus esminius aspektus, susijusius su Direktyvos 93/13 reguliavimo sritimi, problemas, su kuriomis susiduria valstybės narės, perkeldamos Direktyvą 93/13 į nacionalinę teisę, taip pat nacionalinių teisės aktų, priimtų direktyvos pagrindu, taikymo problemas.

Darbo uždaviniai:

- 1) Atskleisti Direktyvoje 93/13 įtvirtintus ir Teisingumo Teismo sprendimuose išaiškintus teisinio reguliavimo tikslus, pagrindinių sąvokų turinį, Teisingumo Teismo praktikoje taikomą vartotojų apsaugos schemą nuo nesąžiningų sąlygų naudojimo bei iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos kylančias pareigas valstybėms narėms.
- 2) Apibrėžti Direktyvos 93/13 taikymo sritį *ratione materiae* bei *ratione personae* atžvilgiu atžvelgiant Teisingumo Teismo praktiką bylose *Caja de Madrid*³⁴ bei *Cape*³⁵.
- 3) Pateikti bylų analizę, apžvelgiant priežastis ir problemas, su kuriomis susiduria nacionaliniai teismai taikydami nacionalinius teisės aktus, priimtus Direktyvos 93/13 pagrindu, bei kokių įsipareigojimų neįvykdo valstybės narės, perkeldamos Direktyvą 93/13 į nacionalinę teisę.

Darbe taikomi metodai. Darbe naudojami įvairūs bendrieji moksliniai – teisiniai metodai: sisteminės ir istorinės analizės, loginis, teleologinis, lyginamasis. Taip pat tam tikri metodai, dažnai pasitelkiami analizuojant vartotojų apsaugos teisėje iškylančias problemas ar klausimus susijusius su Europos Sąjungos teisės taikymu ir aiškinimu: teisės ekonominės analizės³⁶ bei lingvistinis – kalbinis metodas.

Pagrindinis magistro baigiamajame darbe taikomas metodas – sisteminės analizės, naudojamas tiriant ir apibendrinant Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Istorinės analizės metodas pasitelkiamas siekiant atskleisti Direktyvos 93/13 reikšmę vartotojų teisių apsaugos sistemoje bei problemų, dėl kurių nacionaliniai teismai kreipiasi į Teisingumo Teismą, tendencijas. Direktyvos 93/13 nuostatų turiniui atskleisti naudojami lingvistinis, teleologinis ir

³³ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785.

³⁴ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785.

³⁵ Case C-541/99, C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-09049.

³⁶ Šis metodas naudotas D. Bublienės, žr.: Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 16-17.

loginis metodai. Taip pat lingvistinis metodas naudojamas lyginat konkrečias minėtos direktyvos nuostatas bei tam tikrus Teisingumo Teismo bylų paragrafus įvairiomis kalbinėmis redakcijomis. Minėtų metodų tinkamumą, aiškinat nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse reglamentavimą, parodo ir tai, kad Generalinė advokatė V. Trstenjak išvadoje pateiktoje nagrinėjant bylą *Caja de Madrid* tiesiogiai rėmėsi istoriniu ir teleologiniu³⁷ bei gramatiniu ir sisteminiu³⁸ aiškinimo metodais.

Teisės ekonominės analizės metodas atskleidžia teisinio reglamentavimo priklausomybę nuo ekonominės situacijos rinkoje. Šis metodas, naudojamas kartu su istorinės analizės bei teleologiniu metodais, atskleidžia nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse reglamentavimo būtinybę Sąjungos mastu, taip pat Direktyvos 93/13 taikymo srities *ratione materiae* apribojimo pagrindą bei Direktyvos 93/13 nuostatų pritaikymą šiandienos ekonominėms – teisinėms aktualijoms (pvz.: greitųjų vartojimo kreditų sutarčių sąlygų nesąžiningumo vertinimas) praėjus beveik 20 metų nuo Direktyvos 93/13 priėmimo.

Darbo šaltiniai. Magistro baigiamajame darbe naudojami trijų rūšių šaltiniai: norminiai teisės aktai, teismų praktika ir teisės doktrina.

Darbe naudojami norminiai teisės aktai apima tiek Sąjungos, tiek nacionalinius teisės aktus, taip pat ir ES teisės aktus, neturinčius privalomojo pobūdžio. Norminiai ES teisės aktai, turintys įstatymo galią: Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija, Direktyva 93/13, taip pat ir kitos vartotojų teises reglamentuojančios direktyvos. Nacionaliniai teisės aktai: LR Civilinis kodeksas, LR Civilio proceso kodeksas, LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Sąjungos teisės aktai, neturintys privalomosios galios: Europos Komisijos pateikta Žalioji Knyga dėl Vartotojų *acquis* persvarstymo, 1990 ir 1992 m. Komisijos pasiūlymai dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, 1992 m. rugsėjo 22 d. bendroji pozicija, dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, Vartotojų teisių apsaugos kompendiumas „Lyginamoji Analizė“, parengtas Komisijos prašymu, Komisijos ataskaita, dėl Direktyvos 93/13 įgyvendinimo.

Antrajai šaltinių grupei priskirtini Teisingumo Teismo sprendimai/nutartys pagal prašymus priimti prejudicinį sprendimą ir sprendimai dėl valstybių narių įsipareigojimo nevykdymo bei Generalinio advokato išvados. Taip pat Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartys. Teisingumo Teismo praktika yra pagrindinis šio magistro baigiamojo darbo šaltinis. Analizuojamos šios Teisingumo Teismo bylos: *Oceano*³⁹, *Komisija prieš Nyderlandus*⁴⁰, *Cape*⁴¹,

³⁷ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)*, pateikta 2009 m. spalio 29 d, para. 60.

³⁸ *Ibid.*, para. 73.

³⁹ Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Felio* [2000] ECR I-04941.

⁴⁰ Case C-144/99 *Commission of the European Communities v .Kingdom of Netherlands* [2001] I-03541.

*Komisija prieš Švediją*⁴², *Komisija prieš Italiją*⁴³, *Cofidis*⁴⁴, *Freiburger*⁴⁵, *Komisija prieš Ispaniją*⁴⁶, *Ynos*⁴⁷, *Claro*⁴⁸, *Pannon*⁴⁹, *Asturcom*⁵⁰, *Caja de Madrid*⁵¹, *Pohotovost*⁵², *Penzugyi Lizing*⁵³, *Hypotečni banka*⁵⁴, *Pereničová*⁵⁵, *Nemzeti*⁵⁶, *Banco Espanol*⁵⁷.

Analizuoiant teisės doktriną, susijusią su Direktyva 93/13, pastebima, kad galima išskirti tam tikras mokslinėse publikacijose nagrinėjamų klausimų tendencijas, pagal konkrečių laikotarpi. Išskiriamos dvi ryškios mokslinių publikacijų „bangos“. Pirmoji mokslinių publikacijų „banga“, bendruoju požiūriu nagrinėjanti Direktyvos 93/13 reikšmę, jos perkėlimo problemas, kilo 1994 – 1996 metais t.y. iškart po Direktyvos 93/13 priėmimo ir/ar įsigaliojimo. Verta pažymėti šias publikacijas: F. P. Davidson *Unfair terms in consumer contracts*⁵⁸, G. Howells T. ir Wilhelmsson *EC Consumer Law*⁵⁹, M. Terneiro *The Community Directive on unfair terms and national legal systems: the principle of good faith and remedies for unfair terms*⁶⁰, K. Uff *The incorporation of the Unfair Terms in consumer contracts directive into English law*⁶¹.

Antroji mokslinių publikacijų „banga“, sukėlusį dideles teisės mokslininkų diskusijas, buvo susijusi su 2008 metais pateiktu Europos parlamento ir Tarybos direktyvos pasiūlymu dėl vartotojų teisių⁶². Šiame pasiūlyme buvo numatyta panaikinti Direktyvą 93/13 ir nesąžiningų sąlygų taikymą vartojimo sutartyse harmonizuoti visiško suderinamumo metodu.

⁴¹ Case C-541/99, C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-09049.

⁴² Case C-478/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden* [2002] ECR I-04147.

⁴³ Case C-372/99 *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2001] ECR I-00819.

⁴⁴ Case C-473/00 *Cofidis SA v Jean-Louis Fredout* [2002] ECR I-10875,

⁴⁵ Case C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v Ludger Hofstetter, Ulrike Hofstetter* [2004] ECR I-03403.

⁴⁶ Byla C-70/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Ispanijos Karalystę* [2004] ETA I-07999.

⁴⁷ Byla C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga* [2005] ETA I-07239.

⁴⁸ Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421.

⁴⁹ Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Gyórfi* [2009] ETA I-04713.

⁵⁰ Byla C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira* [2009] ETA I-09579.

⁵¹ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785.

⁵² Byla C-76/10 *Pohotovost s. r. o. prieš Iveta Korčková* [2010] ETA I-11557.

⁵³ Byla C-137/08 *VB Pénzügyi Lizing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847.

⁵⁴ Byla C-327/10 *Hypoteční banka a.s. prieš Udo Mike Lindner* [dar nepaskelbta]

⁵⁵ Byla C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.* [dar nepaskelbta]

⁵⁶ Byla C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési ZrtI* [dar nepaskelbta]

⁵⁷ Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta]

⁵⁸ Davidson P. F. *Unfair Terms in Consumer contracts, Scotch Law & Practice Quarterly, volume 1, number 2.* T&T Clark Ltd, 1996, p. 93-114

⁵⁹ Howells G.G., Wilhelmsson T. *EC Consumer Law*, Aldershot: Ashgate Publishing, 1997.

⁶⁰ Tenreiro M. *The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems. European Review of Private Law* 3. Netherlands 1995, p. 273-284.

⁶¹ Uff K. *The incorporation of the Unfair Terms in consumer contracts directive into English law, Enhancing the legal position of the European consumer* 1996, p. 163-172

⁶² 2008 m. spalio 8 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių (KOM (2008) 614) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-11-28]. http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf

Tačiau, priėmus Direktyvą 2011/83/ES dėl vartotojų teisių⁶³, buvo apsiribota tik procedūriniu Direktyvos 93/13 pakeitimu įtraukiant 8^a straipsnį.

Kaip atskira mokslinių publikacijų grupė išskirtini veikalai, analizuojantys ir interpretuojantys išskirtinai tik Teisingumo Teismo sprendimus: J. Stuyck *Case C-484/08 Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid v Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)*⁶⁴, C. Mak *Judgment of the Court (First Chamber) of October 2009, Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, Case C-40/08*⁶⁵.

⁶³ Europos parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. Direktyva dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB [2011] OL L 304

⁶⁴ Stuyck J. *Case C-484/08 Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid v Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc) European Review of Contract Law Volume 6 (Issue 4)*, 2010, p. 449-452.

⁶⁵ Mak C. *Judgement of the Court (First Chamber) of 6 October 2009, Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, case C-40/08. European Review of Contract Law Volume 6 (Issue4) 2010*, p. 437-448

1. DIREKTYVOS 93/13 REIKŠMĖ VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE

Siekiant atskleisti Direktyvos 93/13 reikšmę tiek vartotojų teisių apsaugos sistemoje, tiek visoje valstybių narių privatinėje teisėje, būtina bent trumpai aptarti Direktyvos 93/13 priėmimo aplinkybes bei prielaidas, paskatinusias nesąžiningas sutarčių, sudarytų su vartotojais, sąlygas reglamentuoti Sąjungos mastu.

Nacionaliniam nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais reglamentavimui Europoje jau daugiau nei 40 metų.⁶⁶ Kelių valstybių narių sutarčių teisėje, dar gerokai iki įsigaliojant Direktyvai 93/13, buvo priimti specialūs teisės aktai reglamentuojantys nesąžiningų sąlygų taikymą. Vokietijoje 1976 m. priimtas Pagrindinių sutarčių sąlygų įstatymas (*Act on General Conditions of Contract*⁶⁷), Jungtinėje Karalystėje 1977 m. priimtas Nesąžiningų sutarties sąlygų aktas (*Unfair Contract Terms Act*⁶⁸), Prancūzijoje 1978 m. priimtas Vartotojų apsaugos ir informavimo prekių ir paslaugų srityje (*Loi Scrivener*⁶⁹), nesąžiningų sąlygų taikymas buvo reglamentuotas ir Skandinavijos valstybėse.

Taisyklių, reguliuojančių nesąžiningas sąlygas vartojimo sutartyse, derimas Sąjungoje buvo pradėtas praeito amžiaus 8–tame dešimtmetyje.⁷⁰ Glazgo Universiteto profesorius F. P. Davidson aptardamas Direktyvos 93/13 priėmimo aplinkybes pažymi, kad pirmoji iniciatyva išleisti direktyvą, reguliuojančią nesąžiningas sąlygas sutartyse su vartotojais, pareikšta dar 1975 metais. Tačiau šis pasiūlymas iškart buvo palydėtas nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių nesąžiningas sąlygas, proveržiu Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje. Nesąžiningų sąlygų reglamentavimas šiose šalyse skyrėsi iš esmės.⁷¹ Nuspręsta, kad nėra tinkamas metas plėtoti bendro Sąjungos teisinio reguliavimo nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais idėją. Šis klausimas buvo paliktas ramybėje iki 1984 metų, kuomet Komisija parengė Žaliąją knygą, o pirmasis direktyvos projektas pasirodė tik 1990 metais.⁷²

„Per ilgą Direktyvos 93/13 rengimo laiką teko apriboti ambicingus planus, kaip tai dažnai nutinka ES teisės aktų leidybos srityje. Tinkamas to pavyzdys – šios direktyvos taikymo

⁶⁶ Micklitz H. Reforming European unfair terms legislation in consumer contracts *European review of contract law*. Vol. 6, no. 4, 2010, p. 348.

⁶⁷ Tokį vertimą pateikia EC Consumer law. Žr.: Howells G.G., Wilhelmsson T. *EC Consumer Law*, Aldershot: Ashgate Publishing, 1997, p. 22. D. Bublienė siūlo vartoti Standartinių sąlygų įstatymas, žr. Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 28.

⁶⁸ Uff K. The incorporation of the Unfair Terms in consumer contracts directive into English law, *Enhancing the legal position of the European consumer*, 1996, p. 163.

⁶⁹ Šiuo sutrumpintu įstatymo pavadinimu, pagal Prancūzijos politikės Chistine Scrivener pavardę, yra vadinami ir keli kiti įstatymai taip pat susiję su vartotojų apsauga. Pvz. tą pačią dieną, kaip ir aptarimas įstatymas, priimtas Vartojimo kreditų įstatymas.

⁷⁰ Howells G.G., Wilhelmsson T. *EC Consumer Law*, Aldershot: Ashgate Publishing, 1997, p. 88.

⁷¹ Davidson P. F. Unfair Terms in Consumer contracts, *Scotich Law & Practice Quarterly, volume 1, number 2*. T&T Clark Ltd, 1996, p. 93.

⁷² *Ibid.*, p. 93.

sritis. 1990⁷³ ir 1992⁷⁴ metais pateiktuose Komisijos pasiūlymuose buvo numatyta, kad direktyva apims tiek individualiai aptartas, tiek iš anksto paruoštas sutarties sąlygas, tačiau 1992 m. rugsėjo mėn. Taryba apribojo direktyvos taikymo sritį, pasirinkdama sąvoką: „sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi“. Šis apribojimas įtvirtintas Direktyvos 93/13 3 straipsnyje.⁷⁵ Direktyvos 93/13 projektuose pateikiama jos taikymo sritis buvo apribota ne tik *ratione materiae*, bet ir *ratione personae* atžvilgiu. 1990 metų⁷⁶ pasiūlyme numatyta, kad vartotojas yra tik fizinis asmuo, o į 1992 metų⁷⁷ pasiūlyme esančia vartotojo sąvoką buvo įtraukta ir juridinio asmens kategorija. Tačiau Taryba, priimdama Direktyvą 93/13, pasiliko prie 1990 metų variante pasiūlyto vartotojo sąvokos apibrėžimo.

Pasak D. Bublienės „nesąžiningų sąlygų reguliavimas yra skiriamas į prancūziškąją bei vokiškąją doktrinas^{78,79}. Prancūziškasis modelis pasižymi vartotojo, kaip silpnesnės sutarties šalies, gynimu, o vokiškasis – visų standartinių sąlygų, nepriklausomai nuo sutarties šalių, nesąžiningumo tikrinimu. Ir išties pirmasis⁸⁰ Komisijos pasiūlymas, dėl nesąžiningų sąlygų reglamentavimo Sąjungos mastu, buvo paremtas Prancūzijos teisėje įtvirtintu modeliu, kuriam yra būdinga „ne tik standartinių sąlygų, bet ir *visų vartojimo* sutarčių nesąžiningų sąlygų reguliavimas“⁸¹. Tačiau toks reguliavimas sulaukė Vokietijos pasipriešinimo, kurioje jau daugiau, kaip 15 metų galiojo įstatymas, reguliuojantis *individualiai neaptartų* (standartinių) sutarčių sąlygų nesąžiningumo kontrolę. Šių dviejų minėtų doktrinų santykis yra tiesiogiai įtvirtintas Direktyvos 93/13 preambulės 9 pastraipoje, kurioje teigiama, kad asmenys, įsigyjantys prekes ir paslaugas, turi būti apsaugoti nuo pardavėjo ar tiekėjo piktnaudžiavimo galia

⁷³ 1990 m. liepos 24 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 2 str. 1d. numato, kad „sutarties sąlyga yra nesąžininga jei ji <...> : sukuria ryškų teisių ir pareigų neatitikimą tarp sutarties šalių, arba sukelia vartotojui didelę žalą, arba jei sukelia tokias teises pasekmes, kurių vartotojas teisėtai nesitikėjo, arba jei ji nesuderinama su geros valios principu“. [1990] OL C 243.

⁷⁴ 1992 m. gegužės 5 d. Pataisytas Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 4 str. 1 d. numato, kad „sutarties sąlyga, kuri nesvarbu buvo ar nebuvo individualiai aptarta turi būti pripažinta nesąžininga <...>, jei ji sukelia vartotojui didelę žalą ir jei ja vartotojas buvo privestas priimti dėl pardavėjas ar tiekėjas ekonominio pranašumo ar dėl vartotojo ekonominio ar intelektualinio silpnumo“. [1990] OL C 73.

⁷⁵ Howells G.G., Wilhelmsson T. *EC Consumer Law*, Aldershot: Ashgate Publishing, 1997, p. 88.

⁷⁶ 1990 m. liepos 24 d. Komisijos pasiūlyme dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 2 str. 3 d. nurodoma, kad vartotojas yra kiekvienas fizinis asmuo <...>, kuris veikia ne savo verslo ar profesijos tikslais. [1990] OL C 243.

⁷⁷ 1992 m. gegužės 5 d. Pataisytame Komisijos pasiūlyme dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 2 str. nurodoma, kad vartotojas yra kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo veikiantis ne savo verslo ar profesijos tikslais. [1990] OL C 73.

⁷⁸ Manytina, kad vietoj naudojamo termino „doktrinas“ tikslesnė ir šio teiginio esmę išreiškianti sąvoka būtų: „modelius/mokyklas“.

⁷⁹ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009. P. 17.

⁸⁰ 1990 m. liepos 24 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. OL C 243

⁸¹ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009. P.17.

(Prancūzijos modelis), ypač nuo vienašalių tipinių sutarčių ir nuo esminių teisių nesąžiningo neįtraukimo į sutartis (Vokietijos modelis).⁸²

Europos Komisijos pateiktoje Žaliojoje Knygoje dėl Vartotojų *acquis* persvarstymo pabrėžiamas Direktyvos 93/13 išskirtinumas, teigiant, kad „nesąžiningų sąlygų sutartyse direktyva yra vienintelė direktyva taikoma visoms vartotojų sutarčių rūšims, kurios taikomos prekėms ir paslaugos“⁸³. Šią Direktyvos 93/13 savybę išskiria ir doktrinos atstovai: „reikia pažymėti, kad Direktyva išlaikė savo pirminį pobūdį, kuris buvo apibrėžtas Komisijos pasiūlymuose – jos taikymo sritis nėra apribota konkrečiomis sutarčių rūšimis“⁸⁴ t.y. taikoma visoms⁸⁵ vartojimo sutarčių rūšims.

Direktyvos 93/13 priėmimo pagrindas Europos Ekonominės Bendrijos sutarties 100A straipsnis, kuriuo siekiama sukurti vieningą vidaus rinką. Ekonominių Sąjungos tikslų siekis, priimant Direktyvą 93/13, įžvelgimas ir preambulės 1–6 pastraipose. Analizuojant Direktyvos 93/13 preambulę prieinama prie išvados, kad Sąjunga pirmiausia siekė paskatinti „atvirkštinį“ laisvą prekių ir paslaugų judėjimą, kuriuo ne prekės ar paslaugos „juda“ pas vartotojus, o patys vartotojai „juda“, siekdami įgyti tam tikras prekes ir paslaugas kitose valstybėse narėse. Vartotoją nuo prekių ar paslaugų įsigijimo kitoje valstybė narėje gali sulaikyti, vien ta aplinkybė, kad jis nežino tos valstybės narės teisės normų, reglamentuojančių vartojimo sutarčių sudarymą. Priėmus direktyvą ir bent jau iš dalies harmonizuojant sutarčių su vartotojais sudarymą tokios vartotojo baimės tampa mažiau pagrįstos, kadangi visoje Sąjungoje nustatomi minimalūs reikalavimai (standartai) siekiant išvengti nesąžiningų sąlygų naudojimo sutartyse su vartotojais. Vertėtų priminti, kad Direktyva 93/13 yra minimalaus suderinamumo, todėl tam tikri vartotojų nuogaštavimai išlieka. Šis aspektas pastebimas ir Europos Komisijos pateiktoje Žaliojoje knygoje, dėl vartotojų *acquis* persvarstymo: „skirtingos taisyklės, atsiradusios dėl minimalaus derinimo, gali turėti neigiamos įtakos vidaus rinkai. Viena iš priežasčių, kodėl vartotojai nenoriai perka tarptautinės prekybos rinkoje yra ta, kad jie negali būti užtikrinti, jog jiems perkant kitoje šalyje galios toks pat apsaugos lygis, kaip ir jų valstybėje“⁸⁶. Nereikia pamiršti to, kad Europos Sąjunga kūrėsi, pirmiausia, kaip ekonominė sąjunga siekiant pašalinti

⁸² Schulte–Nölke, H. , et al. *EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis*. 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01].

http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf, p. 352.

⁸³ Žalioji knyga dėl Vartotojų *acquis* persvarstymo, COM (2006) 744 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01] http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/green-paper_cons_acquis_lt.pdf, p.11.

⁸⁴ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009. P.17.

⁸⁵ Tam tikros išimtys yra numatytos Direktyvos 93/13 preambulės 10 pastraipoje, kurioje teigiama, kad Direktyva 93/13 nėra taikoma darbo sutartims, sutartims susijusios su teisėmis į paveldėjimą, sutartims pagal šeimos teisę, bendrovių inkorporavimo ar organizavimo bei ūkinių bendrijų sutartims. Tačiau minėtosios sutartys ir taip nėra laikomos vartojimo sutartimis, pagal savo tikslą.

⁸⁶ Žalioji knyga dėl Vartotojų *acquis* persvarstymo, COM (2006) 744 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01] http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/green-paper_cons_acquis_lt.pdf, p. 7.

bet kokius trikdžius laisvam prekių ir paslaugų judėjimui. Antrasis, ir neabejotinai pagrindinis, šios Direktyvos tikslas – apsaugoti vartotojus, nuo nesąžiningų sutarčių sąlygų, nes perkėlus Direktyvą 93/13 į nacionalinę teisę, jos nuostatos taikomos ir vartotojui, kuris įsigijo prekes ar paslaugas savo valstybės narės viduje. Ir trečiasis – apsaugoti sąžiningo verslininko interesus. Negalima sutikti su D. Bublienės teiginiu⁸⁷, kad verslininko interesų apsauga yra tik netiesioginis Direktyvos 93/13 tikslas. Manytina, kad verslininko apsauga yra savarankiškas šios Direktyvos tikslas. Kadangi, pirma, verslininko apsauga, kaip atskiras Direktyvos 93/13 siekis yra įtvirtintas preambulos 2 pastraipoje, kurioje nurodoma, kad Direktyva 93/13 yra siekiama išvengti konkurencijos iškraipymų tarp pardavėjų ar tiekėjų. Antra, *inter alia* Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalis įpareigoja valstybes nares ne tik vartotojų, bet *ir konkurentų* (verslininkų) naudai imtis pakankamų ir veiksmingų priemonių, užkertančių kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui. Apibendrinant galima išskirti tris Direktyvos 93/13 tikslus, kurių siekė Sąjungos teisės aktų leidėjas, reglamentuodamas nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais taikymą: vieningos rinkos sukūrimas, vartotojų teisių apsauga ir sąžiningo verslininko apsauga.

Minėta, kad Direktyva 93/13 yra visaapimančio pobūdžio, t.y. taikoma iš esmės visoms vartojimo sutartims (plačiau apie tai skyriuje analizuojančiame Direktyvos 93/13 taikymo srityje). Kitos vartotojų teises reglamentuojančios direktyvos, susijusios su vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo sutartiniais santykiais, pasižymi sektoriniu pobūdžiu t.y. taikomos tik tam tikrai apibrėžtai sričiai ar konkrečioms sutarčių rūšims, pavyzdžiui: Direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose vietose⁸⁸, Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis⁸⁹ ir kt. Todėl neabejotinai, dėl visaapimančio Direktyvos 93/13 pobūdžio, ja sukurta teisinio reguliavimo sistema yra persismelkusi ne tik į nacionalinę vartotojų teisių apsaugos teisę, tačiau ir į visą valstybių narių privatinę teisę, o ypač į sutarčių teisę. Dar 1997 teigta, kad „Direktyva 93/13 gali suvaidinti žymų vaidmenį vystant Europos privatinės teisės harmonizavimą. Neabejotinai jos nuostatos verčia harmonizuoti sutarčių teisę, Europos Sąjungos mastu. Bet toks sutarčių sąlygų nesąžiningumo tikrinimas, visada susijęs su nacionaline materialine sutarčių teise. Direktyvos 93/13 perkėlimas į nacionalinę teisę neišvengimai veda link materialinės sutarčių teisės harmonizavimo. Direktyva 93/13 taip pat įveda ir naują „žaidėją“ į harmonizavimo „žaidimą“, tai Teisingumo Teismas, kuriam prejudicinių sprendimų pagalba bus

⁸⁷ D. Bublienė savo nuomonė argumentuoja tuo, kad „tiek, kiek bus pašalintos nesąžiningos sutarčių sąlygos iš rinkos, siekiant apsaugoti vartotoją, daugiau ar mažiau bus apsaugotas ir verslininkas“. Remiantis tokia logika pašalinus nesąžiningas sąlygas ir vartojimo sutarčių būtų pasiekti ir kiti savarankiškai iškelti tikslai. Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 55.

⁸⁸ Tarybos 1985 m. gruodžio 20 d. Direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. [1985] OL L 372.

⁸⁹ Tarybos 1997 m. gegužės 27 d. Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis. [1997] OL L 144.

suteikta teisė spręsti klausimus susijusius su nesąžiningumo vertinimu. O tai reiškia, kad Teisingumo Teismas gali įgyti didelę įtaką Europos sutarčių teisės vystymuisi.⁹⁰ Panašias prognozes dėl Direktyvos 93/13 įtakos Europos privatinei teisei pateikia ir kiti autoriai: „bus žengtas didelis žingsnis pirmyn, vystant bendrąją Europos sutarčių teisę“⁹¹.

Ir išties, prognozės pateiktos vos tik įsigaliojus Direktyvai 93/13, pasitvirtino. Direktyvoje 93/13 įtvirtintą vartotojų apsaugos sistema perkelta ne tik į Sąjungos valstybės narių teisinę sistemą, bet jos idėjomis pasiremta ir tarptautinėje teisėje, tam tikra dalimi Direktyvos 93/13 normos yra perkeltos į šiuos aktus: Europos sutarčių teisės principai (PECL), Bendrosios pagrindų sistemos projektas (DCFR), Komisijos pasiūlymas dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės (CESL), UNIDROIT tarptautinės sutarčių teisės principus (UNIDROIT).

DCFR individualiai neapartoms sąlygoms iš esmės yra skiriamas beveik visas II knygos 9 skyrius⁹². Analogiškai Direktyvos 93/13 nustatytam reguliavimui, sąlygas pasiūliusi šalis negali remtis nesąžiningomis individualiai neapartomis sąlygomis. DCFR įtvirtinti skaidrumo ir sąžiningumo principai taip pat atitinka Direktyvos 93/13 reguliavimą. Tačiau dalis šiame akte įtvirtintų normų yra taikomos *C2B* principu, kita dalis taikoma ir *B2B* principu išskiriama ir trečioji grupė – sutartys tarp ne verslininkų (angl. – *contracts between non-business parties*).

PECL⁹³ 4:110 straipsnyje, pateikimas reglamentavimas iš esmės identiškas Direktyvai 93/13 t.y. išskiriami tie patys nesąžiningumo vertinimo elementai: 1) dėl sąlygos nebuvo atskirai derėtasi, 2) pažeidžiamas sąžiningumo principas, 3) sukuriama žymus disbalansas tarp šalių. Taip pat analogiškas yra ir taikymo srities apribojimas *ratione materiae* atžvilgiu: 1) netaikoma sutarties pagrindinio dalyko sąžiningumo vertinimui, jei ši sąlyga išreikšta aiškia ir suprantama kalba, 2) netaikoma kainos adekvatui, tačiau šiuo atveju nebelieka skaidrumo principo reikalavimo – aiškios ir suprantamos kalbos. *Inter alia*, viso šio straipsnio taikymas nėra apriojamas vien tik sutartims sudarytoms tarp vartotojo ir verslininko (*B2C*).

CESL⁹⁴ nesąžiningų sąlygų reguliavimui skiriamas visas 8 skyrius 79–86 straipsniai. Iš esmės į 79–85 straipsnius praktiškai perkelta visa Direktyva 93/13, įskaitant ir nesąžiningų sąlygų sąrašą, esantį šios direktyvos priede. Taikymo sritis *ratione materiae* ir

⁹⁰ Howells G.G., Wilhelmsson T. *EC Consumer Law*, Aldershot: Ashgate Publishing, 1997, p. 114-115.

⁹¹ Tenreiro M. The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems. *European Review of Private Law* 3. Netherlands 1995, p. 284.

⁹² Bendrosios pagrindų sistemos projektas. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01] http://typocbe2.ntc.be/fileadmin/user_upload/NTCdocument/DCFRpdf1_1262861061.pdf P. 219- 228.

⁹³ Europos sutarčių teisės principai [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01]. http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm

⁹⁴ Komisijos pasiūlymas dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:en:PDF>

ratione personae atžvilgiais yra tapati Direktyvai 93/13 siekiamam reguliavimui. Tačiau 86 straipsnyje numatytas nesąžiningų sąlygų reguliavimas taikomas ir *B2B* principu – t.y. tarp verslininkų (prekiautojų) sudarytoms sutartims (susitarimams). Sąlygų nesąžiningumas pagal minėtąjį straipsnį taikomas tuo atveju, kai dėl sąlygos nebuvo atskirai derėtasi, ja žymiai nukrypstama nuo sąžiningumo ir geros komercinės praktikos reikalavimų .

Kiek kitokia situacija su UNIDROIT⁹⁵. Šiame dokumente nesąžiningų sąlygų reglamentavimas nėra išskiriamas atskirai, tačiau išplaukia iš bendrojo reguliavimo: pavyzdžiui iš 1.7, 1.8 ir kitų straipsnių.

Direktyvos 93/13 priėmimo procesas buvo pakankamai sudėtingas ir ilgas, kadangi valstybės narės nebuvo suinteresuotos keisti neseniai priimtų savo nacionalinių teisės aktų, reguliuojančių tą pačią sritį, taip pat bendrasis sutarimas buvo pasiektas tik suderinus prancūziškąjį ir vokiškąjį nesąžiningų sąlygų kontrolės modelius. Siekiant nepažeisti vieno iš esminių šiuolaikinės teisės principų – sutarčių laisvės principo, buvo įtvirtintas taikymo srities apribojimas, neleidžiantis tikrinti individualiai suderėtų sąlygų sąžiningumo, taip pat tų sąlygų sąžiningumo, kurios susijusios su pagrindiniu sutarties dalyku ir kaina, jei jos išreikštos aiškia ir suprantama kalba. Galima teigti, kad ES vartotojų teisė yra „pamatas“ bendrosios Sąjungos privatinės teisės harmonizavimui ar net unifikavimui, o Direktyva 93/13 dėl savo visaapimančio pobūdžio bei neabejotinos įtakos valstybių narių sutarčių teisei – „kertinis šio pamato akmuo“.

⁹⁵ UNIDROIT tarptautinės sutarčių teisės principai. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01].
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>

2. BYLŲ, SUSIJUSIŲ SU DIREKTYVOS 93/13 AIŠKINIMU AR TAIKYMU, IŠKĖLIMO PRIEŽASTYS

Skirti faktinių ir teisinių aplinkybių aptarimui atskirą magistro baigiamojo darbo skyrių lėmė kelios priežastys. Pirmoji – kiekvienas tiriamasis mokslinis darbas, kurio pagrindas yra teismų praktikos analizė ir jos vertinimas, reikalauja bent trumpai aptarti moksliniam tyrimui reikšmingas faktines ir teises bylų aplinkybes. Be šio struktūrinio elemento darbas taptų nepilnavertis – atsietas nuo praktikos, liktų neaišku kokiomis aplinkybėmis yra taikomi konkretūs Teisingumo Teismo išaiškinimai. Antroji – siekis neapkrauti magistro baigiamojo darbo teorinės – analitinės dalies pagrindinio proceso bylų faktais. Tokios struktūrinės tendencijos vyrauja šiandienos tiek užsienio⁹⁶, tiek ir Lietuvos⁹⁷ teisės doktrinoje. Trečioji priežastis – siekis, prieš pradėdant bylų analizę iš esmės, supažindinti skaitytoją su šiame darbe analizuotinomis bylomis, leisti susidaryti apibendrintą nuomonę apie tai kokio pobūdžio klausimai, susiję su Direktyvos 93/13 nuostatų aiškinimu, yra sprendžiami Teisingumo Teisme, kokios ES valstybės narės dažniausiai kreipiasi dėl Direktyvos 93/13 išaiškinimo ar prieš kurias valstybes buvo pradėtos įsipareigojimų nevykdymo procedūros. Ketvirtoji, Teisingumo Teismo bylos, priimtose iki Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, nebuvo skelbiamos lietuvių kalba. Šių bylų faktinės ir teisinės aplinkybės, išverstos į lietuvių kalbą, galėtų būti naudingos institucijoms, taikančioms Direktyvos 93/13 pagrindu priimtus nacionalinius įstatymus (pvz.: VVTAT, teismams) bei teisininkams ar studentams.

Teisingumo Teismo jurisprudencija, aiškinanti Direktyvos 93/13 nuostatas, yra pakankamai gausi bei sparčiai besiplėtojanti. Tam tikrais aspektais praktika yra nusistovėjusi. Kaip ir minėta, magistro baigiamojo darbo rašymo metu yra išnagrinėta 19 bylų, kuriose Teismas aiškino Direktyvos 93/13 nuostatas bei dar 9 prašymai, priimti prejudicinį sprendimą, „laukia“ bylos nagrinėjimo iš esmės stadijos. Esant tokiam skaičiui bylų, tam tikrais klausimais jau galima daryti apibendrinančias išvadas, kitais – bandyti prognozuoti Teisingumo Teismo jurisprudencijos tendencijas.

Šiame skyriuje bylos pagal proceso Teisingumo Teisme rūšis išskiriamos į du poskyrius: bylų analizė prašymą priimti prejudicinį sprendimą procese ir valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo procese. Kiekvienam iš šių poskyrių yra keliami skirtingi uždaviniai.

⁹⁶ Stuyck J. Case C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid v Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* European Review of Contract Law Volume 6 (Issue 4), 2010, p. 449-452. Bei Mak C. Judgement of the Court (First Chamber) of 6 October 2009, *Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, case C-40/08*. European Review of Contract Law Volume 6 (Issue4) 2010, p. 438- 441.

⁹⁷ Pavyzdžiui tokios struktūros laikosi prof. I Vėgėlė monografijoje *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*: „ knygos teorinių dalių siekiama neapkrauti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bylomis: joms skiriamos atskiros knygos dalys, o dėstomosiose (teorinėse) dalyse tepateikiamos nuorodos į konkrečių Teismo sprendimų punktus“. Žr.: Vėgėlė I. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 18.

Pirmuoju atveju siekiama išsiaiškinti kokios yra dažniausiai nacionaliniam teismui kylančios problemos, ar Direktyvos 93/13 pagrindu priimtų nacionalinių įstatymų taikymo neaiškumai bei kokiose vartojimo sutarčių rūšyse jie kyla. Antruoju atveju, nagrinėjant valstybių narių įsipareigojimų nevykdymo bylas, siekiama išsiaiškinti su kokiomis problemomis susiduria Sąjungos valstybės narės perkeldamos Direktyvą 93/13 į nacionalinę teisę.

2.1. Problemos lėmusios nacionalinių teismų kreipimasis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą yra nacionalinio teismo kreipimasis į Teisingumo Teismą siekiant gauti patikimą Sąjungos teisės akto išaiškinimą ar sprendimą dėl tokio teisės akto galiojimo.⁹⁸ Prejudicinio sprendimo institutas egzistuoja dėl nacionaliniams teismams suteiktos kompetencijos taikyti Sąjungos teisę, o Teisingumo Teismas priimdamas prejudicinį sprendimą gali padėti išspręsti nacionaliniame teisme nagrinėjamą bylą.⁹⁹

Generalinė advokatė V. Trstenjak išvadoje, pateiktoje nagrinėjant bylą *Penzugyi Lizing*, aptardama prejudicinio sprendimo paskirtį, besiremddama gausia Teisingumo Teismo praktika, bei teisės doktrina teigia: „Teisingumo Teismas yra ne kartą pabrėžęs, kad EB 234 straipsnyje (SESV 267 str. – aut. past.) numatyta sistema yra skirta vienodam Bendrijos teisės aiškinimui valstybėse narėse užtikrinti ir numato tiesioginį Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimą, kuris nepriklauso nuo šalių valios <...>“. U. Everling pabrėždamas prejudicinio sprendimo svarbą užtikrinant Sąjungos teisės taikymo vienodumą, teigia, jog „visiškai akivaizdu, kad jei nebūtų rūpinamasi vienodu Sąjungos teisės aiškinimu, įvairių valstybių narių institucijos ir teismai priimtų visiškai skirtingus sprendimus. Šią užduotį, taikydamas prejudicinę procedūrą, atlieka Teisingumo Teismas. Teisingumo Teismas nuo pat pradžių pabrėždavo, kad vienodas Sąjungos teisės aiškinimas ir taikymas yra vienas iš pagrindinių Sąjungos teisės principų ir kad į jį kėsintis negalima jokiu nacionalinės teisės aktu.“¹⁰⁰

Doktrinoje išskiriama dviguba prejudicinių sprendimų paskirtis: pirma, siekis garantuoti vienodą Sąjungos teisės aiškinimą ir taikymą, antra, apsaugoti individo subjektines teises. Primintina, kad „skirtingai nuo tiesioginių ieškinių, prašymų dėl prejudicinių sprendimų¹⁰¹ priėmimo nagrinėjimas nesudaro savarankiško proceso, o tai reiškia tik tarpinį procesą

⁹⁸ Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Oxford University Press, 2010, p.1.

⁹⁹ Norkus. R., Prapiestyte D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 91.

¹⁰⁰ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-137/08 VB *Pénzügyi Lizing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider*, pateikta 2010 m. liepos 6d., išnaša 24.

¹⁰¹ Siekiant terminų vienareikšmiškumo šiame magistriniame darbe vartojama prejudicinio sprendimo sąvoką, įtvirtinta SESV 267 str., o ne ankstesnėse Sutarčių redakcijose vartota preliminarus nutarimo sąvoka.

nacionaliniame teisme vykstančio bylos nagrinėjimo požiūriu¹⁰². Teisės akto taikymas paliekamas nacionalinio teismo kompetencijai, kadangi prejudicinio sprendimo proceso metu Teisingumo Teismo jurisdikcija apsiriboja tik ES teisės akto nuostatų aiškinimu. Šį aspektą ne kartą yra pabrėžęs Teisingumo Teismas: „pagal nusistovėjusią Teismo praktiką vykstant SESV 267 straipsnyje numatytam procesui, grindžiamam aiškiu nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo kompetencijos atskyrimu, bet koks pagrindinėje byloje nagrinėjamų faktinių aplinkybių vertinimas bei nacionalinės teisės aiškinimas ir taikymas priklauso tik nacionalinio teismo kompetencijai”¹⁰³.

Kaip jau buvo išskirta anksčiau, pirmoji ir pagrindinė prejudicinių sprendimų paskirtis – užtikrinti, kad visi valstybių narių teismai vienodai aiškintų ir taikytų Sąjungos teisę. Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje dažnai pabrėžia, kad „SESV 267 straipsnyje įtvirtinta procedūra yra Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo priemonė, kuria naudodamasis Teisingumo Teismas pateikia nacionaliniams teismams Sąjungos teisės aiškinimą, kurio jiems reikia bylai išspręsti”¹⁰⁴. Tokiu būdu siekiama „užkirsti kelią priimti vienas kitam prieštaraujančius teismų sprendimus bei sukliudyti, kad valstybėje narėje susiformuotų nacionalinė teismų praktika, neatitinkant ES teisės normų turinio ir paskirties”¹⁰⁵. Pabrėžtina, kad Teisingumo Teismo konkretaus teisės akto nuostatos išaiškinimas saisto ne tik dėl prejudicinio sprendimo besikreipusį teismą, bet ir visus kitus valstybių narių teismus ar šias nuostatas taikančias institucijas.

Antroji prejudicinio sprendimo paskirtis – individo subjektinių teisių apsauga, savo ruožtu doktrinoje ji išskiriama į du aspektus: Sąjungos norminių teisės aktų teisėtumo klausimas bei ES teisės aktų suderinamumo su nacionaline teise klausimas. Norminių teisės aktų teisėtumo kontrolę fiziniai ir juridiniai asmenys gali pasiekti tik netiesiogiai prejudicinio sprendimo pagalba, kas iš dalies kompensuoja teisės ginčyti norminius ES teisės aktus nebuvimą.¹⁰⁶ Šis modelis yra taikomas tuomet, kai teisės aktas nėra tiesiogiai ir konkrečiai liečiantis privačius asmenis. Nors Teisingumo Teismas nėra įpareigotas spręsti nacionalinės teisės suderinamumo su ES teise klausimo, vis dėlto praktikoje dauguma paklausimų nacionaliniai teismai vienokiu ar

¹⁰² Norkus. R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 80-81.

¹⁰³ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785, para. 18

¹⁰⁴ Byla C-137/08 *VB Pénzügyi Lízing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847, para 37.

¹⁰⁵ Norkus. R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 83.

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 84.

kitokiu būdu siekia išsiaiškinti, ar nacionalinė norma neprieštarauja Sąjungos teisei.¹⁰⁷ Tokio pobūdžio klausimai neretai kyla ir aiškinat Direktyvos 93/13 nuostatas.

Generalinė advokatė V. Trstenjak jau minėtoje išvadoje *Penzugyi Lizing* taip pat yra pabrėžusi prejudicinio sprendimo svarbą užtikrinant subjektinių teisių apsaugą. „Čia reikia atsižvelgti į tai, kad prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra ne tik atlieka objektyvią funkciją – užtikrinti vienodą Bendrijos teisės taikymą valstybėse narėse, – bet yra taip pat svarbi užtikrinant individualią teisminę apsaugą. Juk fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems EB 230 straipsnio 4 dalimi (SESV 263 str. 4 d. – aut. past.) suteikiama tik ribota teisė pareikšti ieškinį dėl Bendrijos teisės akto, būdami šalimis valstybės narės teismo procese turi galimybę nacionaliniame teisme užginčyti su byla susijusio teisės akto galiojimą arba pasinaudoti prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra Teisingumo Teisme ir pasiekti sau palankų Bendrijos teisės akto aiškinimą.“¹⁰⁸

Šiame poskyryje Teisingumo Teismo bylų faktinės bei teisinės aplinkybės, susijusių su Direktyvos 93/13 aiškinimu, pateikiamos ne chronologine tvarka, tačiau pagal nacionalinio teismo pateiktų prejudicinių klausimų pobūdį. Toks skirstymas palengvins bylų analizę kituose šio magistro baigiamojo darbo skyriuose. Bylas pagal nacionaliniams teismams iškilusių klausimų pobūdį galima išskirti į šias grupes: nacionalinio teismo galimybė *ex officio* nustatyti nesąžiningas sąlygas sutartyse su vartotojais, Direktyvos 93/13 taikymo sritis tiek *ratione personae*, tiek *ratione materiae* atžvilgiu bei kitokio pobūdžio klausimai, kilę nacionaliniams teismams. Neretai nacionalinis teismas Teisingumo Teismui pateikia kelis prejudicinius klausimus, todėl šis skirstymas nėra griežtas ir tam tikrą bylą galima priskirti prie kelių sričių.

2.1.1. Nacionalinio teismo galimybė *ex officio* nustatyti nesąžiningas sąlygas bei su tuo susijusios problemos.

Pirmoji bylų grupė susijusi su nacionalinio teismo teise *ex officio* nustatyti ar tam tikra sutarties sąlyga yra nesąžininga buvo sprendžiama bylose: *Oceano*, *Cofidis*, *Pannon*, *Asturcom*, *Claro*, *Pohotovost*, *Penzugyi Lizing*, *Banco Espanol*.

¹⁰⁷ Norkus, R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 84.

¹⁰⁸ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-137/08 VB *Pénzügyi Lizing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider*, pateikta 2010 m. liepos 6d., išnaša 17.

Pats pirmasis prejudicinis sprendimas, aiškinantis Direktyvos 93/13 nuostatas, priimtas byloje *Oceano*¹⁰⁹ – į Teisingumo Teismą kreipėsi Ispanijos teismas. Vartotojai su verslininku susitarė pagal iš anksto paruoštas sutartis dėl enciklopedijų rinkinių pirkimo. Pirkėjai iki sutartos datos nesumokėjo įmokų už knygas. Ieškovas (pardavėjas) kreipėsi į Barcelonos teismą sumarinio proceso tvarka, siekiant pradėti skolos išieškojimo procesą, kadangi tipinėje sutartyje buvo įtvirtinta nuostata, pagal kurią visi teisminiai ginčiai yra priskiriami išskirtinai tik verslininko įsisteigimo vietoje teisme – Barcelonoje, tačiau nei vienas iš vartotojų negyveno minėto teismo jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje. Barcelonos pirmosios instancijos teismui kilo abejonė ar pagal Direktyvą 93/13 nacionalinis teismas gali *ex officio* nustatyti, kad tam tikra vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga, pirminio bylos įvertinimo metu ar tik nagrinėjant bylą iš esmės.

Sprendimas byloje *Cofidis*¹¹⁰ priimtas į Teisingumo Teismą kreipusis Prancūzijos teismui. Ginčas pagrindinėje byloje kilo dėl kredito sutartyje esančių nesąžiningų sąlygų. Vartotojas su kredito įstaiga *Cofidis* sudarė paskolos sutartį. Sutartis buvo pasirašyta ant informacinio lapelio, kurio vienoje pusėje didelėmis raidėmis buvo užrašyta „Nemokamas prašymas gauti pinigų“, o kitoje pusėje smulkiomis raidėmis surašytos kredito sutarties sąlygos. Nacionalinis teismas mano, kad būtent ši aplinkybė suklaidino vartotoją ir todėl tokios finansinės sąlygos turi būti pripažintos nesąžiningomis. Tačiau bylą nagrinėjantis teismas nustatė, kad pagal nacionalinę proceso teisę jau yra suėjęs dviejų metų senaties terminas ir nesąžiningos sąlygos anuliuoti negalima. Nacionalinis teismas pateikdamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismo iš esmės klausia ar toks nacionalinis reguliavimas, kai vartojimo sutarties sąlygos negalima pripažinti nesąžininga nei *ex officio*, nei vartotojo prašymu, kadangi yra suėjęs dviejų metų senaties terminas, yra suderinamas su Direktyvos 93/13 nuostatomis?

Kita byla, kurioje nacionaliniam teismui kilo abejonė dėl, teismo teisės *ex officio* nustatyti, ar tam tikra sąlyga sutartyse su vartotojais yra nesąžininga, yra *Asturcom*¹¹¹. Į Teisingumo Teismą, kaip ir *Oceano* bylos atveju, kreipėsi Ispanijos teismas. Mobiliojo ryšio tiekėjas *Asturcom* ir vartotoja sudarė mobiliojo ryšio abonentinę sutartį. Šioje sutartyje buvo numatyta arbitražinė išlyga, pagal kurią bet kokį su šios sutarties vykdymu susijusį ginčą arbitražo tvarka sprendžia konkreti arbitražo asociacija. Vartotoja neapmokėjo kelių sąskaitų bei nutraukė mobiliojo ryšio paslaugų sutartį, prieš pasibaigiant minimaliam sutarto abonemento laikotarpiui. Mobiliojo ryšio operatorius pradėjo arbitražinį procesą. Arbitražo sprendimu atsakovei nurodyta sumokėti beveik 700 eurų. Nepareiškus ieškinio dėl arbitražo panaikinimo šis

¹⁰⁹ Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Felio* [2000] ECR I-04941.

¹¹⁰ Case C-473/00 *Cofidis SA v Jean-Louis Fredout* [2002] ECR I-10875.

¹¹¹ Byla C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira* [2009] ETA I-09579.

sprendimas įsigaliojo ir tapo galutinis. Įmonė *Asturcom* pateikė ieškinį dėl priverstinio šio arbitražo sprendimo vykdymo. Gavęs ieškinį nacionalinis teismas pastebėjo, kad mobiliojo ryšio sutartyje esanti arbitražinė išlyga yra nesąžininga. Be kita ko, nacionalinis teismas nurodo, kad arbitražo paslaugas teikianti asociacija pati rengia mobiliojo ryšio abonentines sutartis, kad arbitražiniame susitarime nenurodoma nei arbitražo buveinė, nei suteikiama galimybė pasirinkti ją iš esančių skirtinguose miestuose, ir kad vartotojo kelionės į arbitražo buveinę išlaidos yra didesnės už sumą, kuri yra pagrindinės bylos dalykas.¹¹² Esant tokioms aplinkybėms nacionalinis teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą klausdamas „ar Direktyva 93/13 turi būti aiškinama taip, kad nacionalinis teismas, į kurį kreiptasi dėl galutinio arbitražo sprendimo, priimto vartotojui nedalyvaujant, priverstinio vykdymo, savo iniciatyva turi nustatyti nesąžiningą arbitražinės išlygos, numatytos pardavėjo ar tiekėjo ir šio vartotojo sudarytoje sutartyje, pobūdį ir šį sprendimą panaikinti“¹¹³?

Byloje *Claro*¹¹⁴, kurioje į Teisingumo Teismą vėl gi kreipėsi Ispanijos teismas, faktinės aplinkybės yra itin pašios į jau minėtą bylą *Asturcom*. Vartotoja su mobiliojo ryšio operatoriumi sudarė sutartį. Šioje sutartyje buvo numatyta arbitražinė išlyga, kuri su šia sutartimi susijusius ginčus patikėjo spręsti arbitražinių teismų asociacijai. Kadangi vartotoja nesilaikė trumpiausio abonemento termino, mobiliojo ryšio operatorius pradėjo arbitražinį procesą. Vartotoja buvo informuota, kad per 10 d. ji gali atsisakyti arbitražinio ginčų sprendimo procedūros ir tuomet galėtų kreiptis į teismą. Vartotoja per nustatytą terminą pateikė arbitražui argumentus dėl esmės, tačiau neatsisakė arbitražinės procedūros ir nepateikė prieštaravimo dėl arbitražinės išlygos galiojimo. Kadangi arbitražas priėmė vartotojai nepalankų sprendimą, vartotoja apskundė „priimtą arbitražinį sprendimą, prašydama priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, tvirtindama, kad dėl arbitražinės išlygos nesąžiningo pobūdžio arbitražinis susitarimas negalioja“¹¹⁵. Ispanijos teismas „pripažino neturįs jokių abejonų, kad arbitražiniame susitarime yra nesąžininga sąlyga ir dėl to jis negalioja“¹¹⁶. Tačiau vykstant arbitražiniam procesui, vartotojai nepateikus konkretaus prieštaravimo, teismas dvejojo, ar savo iniciatyva gali paskelbti ją negaliojančia.¹¹⁷ Esant tokioms aplinkybėms nacionalinis teismas pateikė prašymą priimti prejudicinį sprendimą klausdamas: „ar vartotojų apsauga, kurią užtikrina Direktyva 93/13 <...>, reiškia, kad teismas, kuriam pateiktas ieškinys dėl arbitražinio teismo sprendimo panaikinimo, vertina, ar arbitražinis susitarimas negalioja, ir panaikina arbitražinio teismo

¹¹² Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje *C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira*, pateikta 2009 m. gegužės 14 d., para. 26.

¹¹³ Byla *C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira* [2009] ETA I-09579, para. 28.

¹¹⁴ Byla *C-168/05 Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421

¹¹⁵ *Ibid.*, para. 18

¹¹⁶ *Ibid.*, para. 19

¹¹⁷ Generalinio advokato Tizzano išvada byloje *C-168/05 Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL*, pateikta 2006m. balandžio 27 d., para. 20.

sprendimą, motyvuodamas tuo, jog šiame arbitražiniame susitarime yra nesąžininga sąlyga, kai vartotojas šį klausimą iškėlė ne vykstant arbitražiniam procesui, o pateikdamas ieškinį dėl panaikinimo?¹¹⁸.

Byloje *Pengzugyi Lizing*¹¹⁹ nacionaliniam teismui taip pat kilo klausimas dėl jo teisės *ex officio* nustatyti sutarties sąlygos nesąžiningumą bei tam tokiam sprendimui reikalingas faktines ir teisines aplinkybes. Atkreiptinas dėmesys, kad sprendimas šioje byloje buvo priimtas Teisingumo Teismo Didžiosios kolegijos, o tai savo ruožtu gali reikšti Teisingumo Teismo praktikos pokyčius. Į Teisingumo Teismą kreipėsi Vengrijos teismas. Pagrindinė byla buvo pradėta kilus ginčui dėl paskolos, kurią atsakovas pagrindinėje byloje paėmė ketindamas įsigyti motorinę transporto priemonę, grąžinimo.¹²⁰ Vartotojui nustojus vykdyti piniginius įsipareigojimus, ieškovas nutraukė sutartį ir pareikalavo likusią sumą grąžinti. Tačiau ieškovas dėl mokėjimo įsakymo priėmimo kreipėsi ne į atsakovo (vartotojo) nuolatinės gyvenamosios vietos teismą, tačiau pasinaudojo sutarties sąlyga, kuri numatė kito teismo išimtinę jurisdikciją. Pažymėtina, kad nei ieškovo buveinė¹²¹, nei vartotojo nuolatinė gyvenamoji¹²² vieta nepriklauso šio teismo teritorinei jurisdikcijai, tačiau tiek susisiekiama, tiek geografiniu požiūriu šis teismas yra netoli nuo bylos šalių rezidavimo vietos. „Minėtas įsakymas buvo priimtas per vadinamąją „ne ginčo“ procedūrą, kai atitinkamas teismas neprivalo rengti posėdžio arba išklaudyti kitą bylos šalį. Priimdamas šį įsakymą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nekėlė klausimo dėl teritorinės jurisdikcijos ir dėl jurisdikciją nustatančios paskolos sutarties sąlygos.“¹²³ Tuomet vartotojas pareiškė prieštaravimą, dėl šio įsakymo priėmimo, tačiau nenurodydamas jokių motyvų. Esant pateiktam prieštaravimui teismas, remdamasis nacionaline proceso teise, pradėjo ginčo procedūrą tarp šalių. Nacionaliniam teismui pateikus prejudicinius klausimus procesas Teisingumo Teismo buvo sustabdytas, kol bus priimtas sprendimas byloje *Pannon*¹²⁴. Po minėtojo sprendimo priėmimo nacionalinis teismas nurodė, kad nebereikia atsakyti į kelis ankstesnius prejudicinius klausimus, tačiau pateikė papildomų prejudicinių klausimų. Nacionalinio teismo teisei *ex officio* nustatyti sutarties sąlygos nesąžiningumą yra aktualus trečiasis papildomas prejudicinis klausimas, kuriuo nacionalinis teismas siekia sužinoti „kokie įgaliojimai suteikiami jam Direktyvos nuostatomis nuo momento, kai jis pateikia klausimą dėl galimo išimtinę teritorinę jurisdikciją suteikiančios sutarties sąlygos nesąžiningumo. Šis teismas, be kita ko, nori sužinoti, ar tokioje situacijoje nacionalinis teismas

¹¹⁸ Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421, para. 20

¹¹⁹ Byla C-137/08 *VB Pénzügyi Lizing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847.

¹²⁰ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-137/08 *VB Pénzügyi Lizing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider*, pateikta 2010 m. liepos 6d., para. 22.

¹²¹ *Ibid.*, para. 23.

¹²² Byla C-137/08 *VB Pénzügyi Lizing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847, para. 52.

¹²³ *Ibid.*, para. 17

¹²⁴ Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Gyórfi* [2009] ETA I-04713.

privalo savo iniciatyva nustatyti tokiai išvadai apie nesąžiningą sąlygą padaryti reikalingas faktines ir teisines aplinkybes, jei pagal nacionalinę proceso teisę tokį patikrinimą leidžiama atlikti tik bylos šalių prašymu¹²⁵.

Byloje *Pannon*¹²⁶ į Teisingumo Teismą, kaip ir *Penzugyi Lizing* atveju, kreipėsi Vengrijos teismas. Vartotoja su *Pannon* sudarė abonementinę sutartį dėl mobiliojo ryšio paslaugų tiekimo. Sutartis buvo sudaryta naudojant *Pannon* pateiktą formuliara, kuriame numatyta, kad pasirašydama sutartį vartotoja susipažino su naudojimosi taisyklėmis, kuriose įtvirtintos bendrosios sutarties sąlygos ir kurios yra neatsiejama sutarties dalis, ir su jomis sutiko.¹²⁷ Šiose taisyklėse buvo įtvirtinta sąlyga, pagal kurią visi ginčai kylantys iš šios sutarties yra sprendžiami *Pannon* buveinės teritorijoje jurisdikciją turinčiame teisme. Mobiliojo ryšio tiekėjas manydamas, kad vartotojas nevykdo pagal sutartį prisiimtų įsipareigojimų ir pasinaudodamas sutartyje esančia jurisdikcijos išlyga kreipėsi į teismą dėl įpareigojimo sumokėti (ne ginčo procedūra). Vartotojui pareiškus prieštaravimą nacionalinis teismas pradėjo ginčo procedūrą tarp šalių. Vartotojo gyvenamoji vieta yra toli nuo prejudicinius klausimus pateikusių teismo jurisdikcijai priklausančios teritorijos. *Inter alia* nacionalinis teismas paaiškino, kad pagal civilinio proceso teisę vartotojas nebeturi galimybės iškelti klausimo, dėl išimtinės jurisdikcijos, kadangi šio klausimo jis nebuvo pateikęs pirmajame atsiliepime į ieškinį. Esant tokioms aplinkybėms, Vengrijos teismas, pateikdamas tris prejudicinius klausimus, kuriais siekia išsiaiškinti ar pagal Direktyvoje 93/13 nustatytą reguliavimą konkreči nesąžininga sąlyga yra neprivaloma vartotojui (6 straipsnio 1 dalis) tik tokiu atveju, jei jis pagal nacionalinę proceso teisę, sėkmingai šią sąlygą užginčijo ir ar Direktyvoje 93/13 nustatytas reguliavimas reikalauja, kad nepriklausomai nuo procedūros tipo (ginčo procedūra ar ne) teismas turi *ex officio* priimti sprendimą dėl konkrečios sutarties sąlygos nesąžiningumo. Trečiuoju prejudiciniu klausimu nacionalinis teismas prašė pateikti tam tikras gaires dėl aplinkybių, „kurias nacionalinis teismas turi išnagrinėti tam, kad įvertintų galimą sutarties sąlygos nesąžiningumą“¹²⁸.

Byloje *Pohotovost*¹²⁹ į Teisingumo Teismą kreipėsi Slovakijos teismas. Įdomi detalė, kad šioje byloje Teisingumo Teismas priėmė nutartį, o ne sprendimą, kadangi „pagal Procedūros reglamento 104 straipsnio 3 dalies pirmą pastraipą, jei atsakymą į pateiktą prejudicinį klausimą galima aiškiai nustatyti iš Teisingumo Teismo praktikos, Teismas, susipažinęs su generalinio advokato nuomone, bet kada gali spręsti klausimą motyvuota nutartimi“¹³⁰. Vartotoja turinti negalią ir gaunanti apie 370 EUR prarasto nedarbingumo pensiją su *Pohotovost* sudarė

¹²⁵ Byla C-137/08 *VB Pénzügyi Lízing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847, para.45.

¹²⁶ Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Gyórfi* [2009] ETA I-04713.

¹²⁷ *Ibid.*, para. 12.

¹²⁸ *Ibid.*, para. 36.

¹²⁹ Byla C-76/10 *Pohotovost s. r. o. prieš Iveta Korčkovská* [2010] ETA I-11557.

¹³⁰ *Ibid.*, para. 30.

kredito sutartį. Jai buvo suteiktas 660 EUR kreditas už 630 EUR kredito mokesį (kreditinė metinė norma nebuvo nurodyta sutartyje ir siekė 95 %). Taip pat sutartyje buvo įtvirtinta sąlyga, pagal kurią už kiekvieną uždelstą mokėjimo dieną vartotojas turi sumokėti 0,25% palūkanų nuo mokėtinos sumos – tai sudaro apie 90% metinių palūkanų. Viso vartotojai reikėjo sumokėti apie 3470 EUR – t.y. daugiau nei 5 kartus didesnę sumą, nei buvo pasiskolinusi. Kredito sutartyje buvo numatyta sąlyga, kad visus iš sutarties kylančius ginčus sprendžia Nuolatinis arbitražinis teismas arba kompetentingas nacionalinis teismas, kurį pasirenka *skundą pateikianti* šalis. Įmonė *Pohotovost* kreipėsi į arbitražą, kurio sprendimas tapo galutinis ir vykdytinas. Tuomet teismo antstolis kreipėsi į nacionalinį teismą, dėl vykdomojo rašto išdavimo minėtai 3470 EUR sumai. Teismas sustabdė vykdomąją bylą, remdamasis nacionalinėje teisėje įtvirtinta sąžiningos praktikos taisykle. Esant tokioms aplinkybėms bei matydamas, kad Slovakijos vartotojų asociacijos „pateiktame rašte nurodyta daug faktinių aplinkybių, į kurias jis turi atsižvelgti *ex officio*, *Krajský súd v Prešove* (nacionalinis teismas – aut. past.) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą¹³¹ ir kreiptis į Teisingumo Teismą prašant prejudicinio išaiškinimo. Prejudiciniai klausimai buvo susiję su nacionalinio teise *ex officio* nustatyti ar tam tikra sutarties sąlyga yra nesąžininga arbitražo sprendimo vykdymo procese, kuriame vartotojas nedalyvavo bei su sutarties sąlygų skaidrumu.

Byloje *Banco Espanol*¹³² į Teisingumo Teismą kreipėsi Ispanijos teismas. Vartotojas sudarė kredito sutartį siekdamas namų ūkio poreikiams įsigyti automobilį. Pagal šią sutartį buvo numatyta 29 % palūkanų norma už vėluojančias palūkanas. Vartotojui laiku nesumokėjus įmokų verslininkas pirmosios instancijos teismui pateikė prašymą dėl įsakymo sumokėti tam tikrą sumą, „atitinkančią nesumokėtas įmokas kartu su sutartyje numatytomis palūkanomis ir išlaidomis“¹³³. Pirmosios instancijos teismas pripažino, kad tarp vartotojo ir verslininko sudarytoje tipinėje sutartyje esanti sąlyga dėl palūkanų už pavėluotas įmokas yra nesąžininga ir, atsižvelgdamas į *Euribor* ir Europos Centrinio banko dydžius, palūkanas už pavėluotas įmokas sumažino nuo 29% iki 19 %. Verslininkas pateikė apeliacinį skundą tvirtindamas, kad pirmosios instancijos teismas šiame proceso etape negalėjo nei *ex officio* pripažinti sutarties sąlygos dėl palūkanų už pavėluotas įmokas, pripažinti nesąžininga ir negaliojančia, nei jos pakeisti. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad pagal Ispanijos teisę teismams, nagrinėjantiems prašymą dėl mokėjimo įsakymo, nesuteikiama teisė „*ex officio* ir *in limine litis*“¹³⁴ pripažinti nesąžiningas sąlygas negaliojančiomis, nes jų teisėtumo analizei taikoma

¹³¹ Byla C-76/10 *Pohotovost s. r. o. prieš Iveta Korčkovská* [2010] ETA I-11557, para 29.

¹³² Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta].

¹³³ *Ibid.*, para 28.

¹³⁴ *lot.* – nuo proceso pradžios.

bendrosios teisės procedūra, kuri gali būti pradėta tik pagal skolininko pateiktą prieštaravimą¹³⁵. Tačiau paminėjo, kad pagal Teisingumo Teismo praktiką, aiškinant Direktyvos 93/13 nuostatas, „nacionaliniai teismai privalo *ex officio* nesąžiningą sąlygą pripažinti negaliojančia ir netaikytina, net nesant jokio sutarties šalių prašymo šiuo klausimu“¹³⁶. Esant tokioms aplinkybėms nacionalinis teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą iš esmės klausdamas ar „Direktyvą 93/13 reikia aiškinti taip, kad ja draudžiamos valstybės narės teisės nuostatos, <...> pagal kurias teismui, nagrinėjančiam prašymą dėl mokėjimo įsakymo, neleidžiama *ex officio* ir *in limine litis* nei jokių kitu proceso metu įvertinti sąlygos dėl palūkanų už pavėluotas įmokas <...> nesąžiningumo, nesant vartotojo pateikto prieštaravimo“¹³⁷ bei ar nacionalinis teismas, konstatavęs, kad sutartyje sudarytoje tarp verslininko ir vartotojo tam tikra sąlyga yra nesąžininga gali pakeisti šios sutarties turinį. Kiti nacionalinio teismo užduoti klausimai nebuvo susiję su Direktyvos 93/13 aiškinimu ar Teisingumo Teismas pripažino juos hipotetiniais.

Kaip matyti iš pateiktų bylų, klausimai dėl nacionalinio teismo galimybės tam tikrų vartojimo sutarčių sąlygų nesąžiningumą vertinti *ex officio* ar savo iniciatyva rinkti faktinę ir teisinę medžiagą, kyla tiek ginčo, tiek ne ginčo teisenos bylose. Dažnai norima *ex officio* kvestionuoti arbitražinės išlygos sąžiningumą, ginčų sprendimų jurisdikciją nustatančias taisykles bei susiduriama su nacionalinės teisės netobulumu, trukdančiu teismams pasiekti Direktyvoje 93/13 numatytus tikslus. Taip pat kyla nacionalinės proceso teisės ir Direktyvoje 93/13 įtvirtintos vartotojų apsaugos sistemos kolizija, kuomet dėl tam tikrų nacionalinės proceso teisės nuostatų Direktyvoje 93/13 įtvirtinta vartotojų apsaugos sistema tampa neveiksminga. Teisės teorijoje teigiama, kad „materialinės teisės normos sąveikauja su proceso normomis, kaip tikslas su savo priemonėmis“¹³⁸. Kitais žodžiais tariant, proceso teisės normos nustato taisykles, kaip pasinaudoti materialinės teisės normomis suteiktomis teisėmis, t.y. materialinės teisės normos be proceso normų yra neveikiančios. Taigi, nesant tinkamų įgyvendinimo priemonių, materialinis Direktyvos 93/13 tikslas negali būti pasiektas. Iš pirmo žvilgsnio nacionalinės proceso teisės ir Direktyvos 93/13 suteikiamos apsaugos sistemos kolizija gali būti nesunkiai išsprendžiama kartu su materialinėmis normomis harmonizuojant ir tam tikras proceso normas. Tačiau Teisingumo Teismas ne viename savo sprendime¹³⁹ yra pabrėžęs neginčijamą valstybės narės procesinės teisės autonomiją ir pagarbą jai, be kita ko Europos Sąjungos teisei nėra

¹³⁵ Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta], para 32.

¹³⁶ *Ibid.*, para 33.

¹³⁷ *Ibid.*, para 38.

¹³⁸ Vaišvila A. *Teisės Teorija -3-iasis leidimas*. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius. Justitia, 2009, p. 254.

¹³⁹ Pavyzdžiui: byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta], para. 46.

priskirta kompetencija reguliuoti valstybių narių proceso teisės. Taigi, Teisingumo Teismui vienai iš šių vertybių tenka suteikti prioritetą.

2.1.2. Bylos susijusios su Direktyvos 93/13 taikymo sritimi *ratione personae* ir *ratione materiae* atžvilgiu.

Klausimai dėl Direktyvos 93/13 taikymo srities, tiek *ratione personae*, tiek *ratione materiae* atžvilgiu, buvo sprendžiami bylose: *Cape*, *Caja de Madrid*. Tam tikru požiūriu, yra reikšminga ir byla *Ynos*, tačiau šiame poskyryje ji nebus aptarta, kadangi Teisingumo Teismas tiesiogiai nespėdė šio klausimo.

Byloje *Cape*¹⁴⁰ Italijos teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Ginčas pagrindinėje byloje kilo tarp automatinis gėrimų aparatus diegiančios bendrovės ir dviejų įmonių, kurios buvo užsakiusios įrengti minėtus aparatus. Pažymėtina, kad šie aparatai buvo įdiegti išskirtinai tik įmonių darbuotojų interesams patenkinti ir visiškai nesusiję su užsakovų verslu. Kilus ginčui, kad tam tikros sutarties sąlygos, reguliuojančios ginčų sprendimų jurisdikcijos klausimus, gali būti nesąžiningos, nacionalinis teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą iš esmės siekdamas sužinoti ar įmonė, pirkdama paslaugas nesusijusias su jos veikla ir veikdama išskirtinai savo darbuotojų interesų labui, gali būti pripažinta vartotoju, kaip tai yra suprantama pagal Direktyvos 2 str. b dalį. Taigi, klausimas kilo dėl Direktyvos taikymo *ratione personae* atžvilgiu.

Byloje *Caja de Madrid*¹⁴¹ į Teisingumo Teismą kreipėsi Ispanijos Aukščiausiasis Teismas. Ginčas pagrindinėje byloje kilo tarp paskolas teikiančios įstaigos *Caja de Madrid* ir Ispanijos bankų paslaugų naudotojų asociacijos, dėl galimai esančių nesąžiningų sąlygų sutartyse sudaromose su vartotojais. *Caja de Madrid* į su savo klientais sudaromų paskolų su kintama palūkanų norma sutartis būstui įsigyti įtraukia iš anksto į tipinę sutartį įrašytą sąlygą, pagal kurią sutartyje nustatyta nominali palūkanų norma, kuri periodiškai kinta atsižvelgiant į sutartą bazinę palūkanų normą, nuo pirmo peržiūrėjimo turi būti suapvalinta iki kito procentinio punkto ketvirčio (toliau – apvalinimo sąlyga).¹⁴² Tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismai pripažino, kad ši sąlyga yra nesąžininga. Tuomet *Caja de Madrid* pateikė kasacinį skundą. Kasacinis teismas pareiškė, kad „apvalinimo sąlyga gali būti pagrindinė tokios banko paskolos sutarties, kokia nagrinėjama pagrindinėje byloje, sąlyga. Vadinasi, turint omeny, kad pagal Direktyvos 4 straipsnio 2 dalį nenumatyta galimybė vertinti sąlygos, visų pirma susijusios su sutarties dalyku, nesąžiningumo, tokios sąlygos, kokia nagrinėjama pagrindinėje byloje,

¹⁴⁰ Case C-541/99, C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-09049.

¹⁴¹ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785.

¹⁴² *Ibid.*, para. 10.

nesąžiningumas iš esmės negali būti vertinamas¹⁴³. Tačiau nacionalinis teismas atsižvelgęs į tai, kad Ispanija nebuvo perkėlusį Direktyvos 4 str. 2d., kuri numato, kad sąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindiniu sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu, jei sąlygos yra išreikštos aiškia ir suprantama kalba bei tai, kad pagal Ispanijos teisę visa sutartis gali būti vertinama nesąžiningumo aspektu, kreipėsi į Teisingumo Teismą, prašydamas priimti prejudicinį sprendimą. Nacionalinis teismas siekė sužinoti „ar pagal Direktyvos 4 straipsnio 2 dalį ir 8 straipsnį draudžiama, kad valstybė narė savo teisės sistemoje vartotojų naudai numatytų sutarties sąlygų nesąžiningumo vertinimą, susijusį su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu arba su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, net jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba“¹⁴⁴. Kaip matome, nacionalinio teismo pateiktas prejudicinis klausimas yra susijęs su Direktyvos 93/13 taikymu *ratione materiae* atžvilgiu.

Nacionaliniams teismams neaiškumų susijusių su Direktyvos 93/13 taikymo sritimi *ratione materiae* ir *ratione personae* atžvilgiu kyla mažiau nei klausimų dėl teismo teisės *ex officio* nustatyti sutarties sąlygos nesąžiningumą. Tai viena vertus galima paaiškinti tuo, kad *ex officio* teisė pripažinti sutarties sąlygas nesąžiningomis nėra tiesiogiai įtvirtinta Direktyvos 93/13 tekste, iš kitos pusės *ex officio* tiesiogiai įtakoja nacionalinių teismų aktyvumą, t.y. teismams rūpi išsiaiškinti kokias konkrečiai pareigas ar teises jiems nustato Sąjungos teisės aktai.

2.1.3. Kitokio pobūdžio klausimai susiję su Direktyvos 93/13 aiškinimu

Toliau pateikiamos bylos, kuriuose prejudiciniai klausimai nebuvo susiję nei su Direktyvos 93/13 taikymo sritimi, nei su nacionalinio teismo teise *ex officio* nustatyti sąlygos nesąžiningumą.

Byloje *Freiburger*¹⁴⁵ į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą kreipėsi Vokietijos teismas. Ginčas pagrindinėje byloje kilo tarp sutuoktinių poros (vartotojų) ir statybos bendrovės dėl automobilio stovėjimo vietos įsigijimo. Savivaldybės įmonė, veikdama savo verslo srityje, pardavė vartotojams automobilio stovėjimo vietą daugiaaukščiame garaže, kurią įsipareigojo pastatyti. Pagal sudarytą sutartį vartotojai turėjo sumokėti visą sumą dar iki pastatant pastatą. Tačiau sutuoktiniai už automobilio vietą sumokėjo tik tuomet, kai stovėjimo vieta jau buvo pastatyta ir patikrinta ar nėra defektų, motyvuodami tuo, kad išankstinio apmokėjimo sąlyga yra nesąžininga. Sutartyje numatyta, kad pavėluoto

¹⁴³ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785, para. 14.

Ibid., para. 24.

¹⁴⁵ Case C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v Ludger Hofstetter, Ulrike Hofstetter* [2004] ECR I-03403.

atsiskaitymo atveju, vartotojai turės sumokėti delspinigius. Taip pat vartotojų naudai sutartyje įtvirtinta sąlyga, nustatanti, kad visus statybų bendrovei pateiktus piniginius reikalavimus įsipareigoja padengti (garantuoja) konkretus bankas. Iš šių sąlygų matyti, kad vartotojas nebūtų patyręs jokios potencialios finansinės žalos, jei su statybų bendrove būtų atsiskaitęs, pagal sutartyje numatytas sąlygas, kadangi nustačius pastato defektus, žalą iškart atlygintų bankas. Įmonė pareiškė ieškinį teisme, dėl sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo. Nagrinėjant šį ginčą nacionalinis teismas sustabdė bylos nagrinėjimo procesą ir kreipėsi į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo iš esmės klausdamas ar standartinėje sutartyje esanti sąlyga yra nesąžininga, jei pagal ją vartotojas, pirkdamas automobilio stovėjimo vietą, yra įpareigojamas sumokėti visą sumą dar iki pastatant pastatą, nepriklausomai nuo kiek statybų progresas yra pažengęs, atsižvelgiant į tai, kad visas verslininkui iš šios sutarties kylančias pinigines prievoles įsipareigoja padengti bankas. Taigi šiuo prejudiciniu klausimu siekiama sužinoti konkrečios sutarties sąlygos atitikimą Direktyvoje 93/13 nustatytam sąžiningumo reikalavimui.

Byloje *Pereničová*¹⁴⁶ į Teisingumo Teismą kreipėsi Slovakijos Teismas. Ieškovai pagrindinėje byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęsio teismo prašo kredito sutartį, sudarytą su S.O.S, ne banko įstaiga, suteikiančia vartojimo kreditus pagal tipines sutartis, pripažinti niekine.¹⁴⁷ Ieškovams buvo suteiktas beveik 5000 EUR kreditas, o po 32 mėn. reikėjo gražinti daugiau nei 11000 EUR. Be to sutartyje nurodyta metinė kredito norma buvo 10 % mažesnė, nei ji yra iš tiesų. Esant tokioms aplinkybėms nacionalinis teismas klausia ar pagal Direktyvoje 93/13 įtvirtintą reguliavimą galima nuspręsti, kad visa sutartis, o ne tik tam tikros jos sąlygos, yra negaliojanti, jei toks sprendimas vartotojui būtų palankesnis. Šiam magistro baigiamajam darbui aktualus antrasis prejudicinis klausimas, kuriuo norima sužinoti kokią įtaką Direktyvos 93/13 nuostatų taikymui turi nesąžiningos komercinės veiklos konstatavimas.

Byloje *Ynos*¹⁴⁸, kuri buvo sprendžiama Didžiosios Kolegijos, Teisingumo Teismas nustatė, jog jis neturi jurisdikcijos atsakyti į nacionalinio teismo užduotus klausimus, kadangi teisiniai santykiai pagrindinėje byloje susiklostė iki Vengrijai įstojant į Europos Sąjungą. Tačiau šiam magistro baigiamajam darbui yra svarbi generalinio advokato A. Tizzano išvada, kurioje buvo plačiai atsakyta į nacionalinio teismo užduotus klausimus. Pagrindinėje byloje ginčas kilo tarp nekilnojamojo turto agentūros *Ynos Kft* (toliau – *Ynos*) ir statybininko János Varga.¹⁴⁹ Klientas su nekilnojamojo turto agentūra *Ynos* pasirašė tarpininkavimo sutartį, dėl neseniai į komercinių įstaigų centrą perstatyto pastato pardavimo. Pagal sutartį nekilnojamojo turto agentūrai

¹⁴⁶ Byla C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.* [dar nepaskelbta].

¹⁴⁷ *Ibid.*, para. 20

¹⁴⁸ Byla C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga* [2005] ETA I-07239.

¹⁴⁹ Generalinio advokato Tizzano išvada byloje C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga*, pateikta 2005 m. rugsėjo 22 d., para.23.

priklausė tam tikras komisinis procentas nuo parduoto pastato sumos. Vienas iš tarp kliento ir agentūros sudarytos sutarties punktų numatė, „kad tarpininkavimas laikomas sėkmingu, kai sudaroma sutartis tarp dviejų šalių, suvestų per tarpininką, be to, antrame šio punkto sakinyje buvo pridurta, kad tarpininkas turėjo teisę gauti komisinius net ir tuo atveju, jei savininkas atsisakytų raštiško pastato pirkimo ar nuomos pasiūlymo už tokią pačią ar didesnę nei nurodyta tarpininkavimo sutartyje kainą“¹⁵⁰. Agentūra, klientas ir būsimas pirkėjas pasirašė susitarimą, kad praėjus tam tikram laikui bus sudaryta pastato pirkimo, pardavimo sutartis arba preliminarioji sutartis. Nei pirkimo – pardavimo, nei preliminarioji sutartis nebuvo pasirašyta ir pastatas buvo parduotas kitam asmeniui, nei buvo numatyta susitarime. Agentūra *Ynos* kreipėsi į teismą siekdama, kad būtų sumokėti komisiniai, nuostoliai ir bylinėjimosi išlaidos, kadangi pagal sutartį, sudarytą tarp kliento ir *Ynos*, principinis susitarimas yra laikomas sėkmingu tarpininkavimu. Atsiliepime J. Varga prašė atmesti ieškinį, kadangi minėtos sutarties punkto antrasis sakinytis yra nesąžininga sąlyga. Nacionalinis teismas Teisingumo Teismo klausia ar nacionalinio teisės akto reikalavimas, pagal kurį nesąžiningos sąlygos yra neprivalomos ne *ipso jure*, o tik tuomet, kai vartotojas tai apskundžia teisme yra suderinamas su Direktyva 93/13. Ir ar sutartis toliau yra privaloma šalims, jei vartotojas žinodamas, kad sutartyje yra tokia nesąžininga sąlyga, jos būtų nesudaręs?

Byloje *Nemzeti*¹⁵¹ į Teisingumo Teismą kreipėsi Vengrijos teismas prašydamas priimti prejudicinį sprendimą. Ginčas pagrindinėje byloje kilo tarp Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos ir fiksuotojo ryšio paslaugas teikiančios įmonės, dėl bendrosiose sutarčių sąlygose galimai esančių nesąžiningų sąlygų. Pagal sutartyje esančią nuostatą iš vartotojų buvo reikalaujama padengti iš anksto sutartyje nenumatytas sumas: „jeigu abonentas apmoka sąskaitą pinigine pašto perlaida, paslaugų teikėjas turi teisę pareikalauti apmokėti su tuo susijusias papildomas išlaidas (pavyzdžiui, pašto išlaidas). Be to, sutartyje nebuvo numatyta jokių nuostatų, kuriose būtų numatytas metodas, kaip šios perlaidos išlaidos turi būti apskaičiuojamos“¹⁵². Esant tokioms aplinkybėms nacionalinis teismas pateikė du prejudicinius klausimus. Pirmuoju klausimu iš esmės siekė sužinoti ar pagal Direktyvoje 93/13 numatytą teisinį reguliavimą „nedraudžiama sprendimą dėl nesąžiningos su vartotojais sudarytų sutarčių nuostatos negaliojimo, priimtą išnagrinėjus ieškinį viešajam interesui ginti <...> taikyti *visiems* vartotojams, sudariusiems sutartis, kuriems taikomos tos pačios sutartys, taip pat ir tiems, kurie nedalyvavo nagrinėjant bylą dėl šios nuostatos uždraudimo, ir ar nacionaliniai teismai privalo ateityje savo iniciatyva taikyti iš to kylančias nacionalinėje teisėje numatytas teises

¹⁵⁰ Generalinio advokato Tizzano išvada byloje C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga*, pateikta 2005 m. rugsėjo 22 d., para. 21.

¹⁵¹ Byla C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrtl* [dar nepaskelbta].

¹⁵² *Ibid.*, [dar nepaskelbta], para. 18.

pasekmes“¹⁵³. Antruoju klausimu teismas norėjo sužinoti „ar sąlyga yra nesąžininga, kai pardavėjas ar tiekėjas su vartotojais sudaromų sutarčių nuostatose vienašališkai numato su paslaugos teikimu susijusių išlaidų pakeitimą ir aiškiai nenurodo šių išlaidų apskaičiavimo metodo ir rimtų šio pakeitimo priežasčių“¹⁵⁴. Kaip matyti pirmasis iš užduotų prejudicinių klausimų yra susijęs su *actio popularis* ieškinio pateikimo pasekmėmis, o antrasis su konkrečios sąlygos galimu nesąžiningumu.

Apibendrinant visus minėtus nacionalinių teismų kreipimusis į Teisingumo Teismą su prašymu išaiškinti tam tikras Direktyvos 93/13 nuostatas, galima teigti, kad nesąžiningumo klausimas sprendžiamas itin įvairiose vartojimo sutarčių srityse. Reikia pastebėti ir tai, kad neretai klausimai kyla nagrinėjant tuos vartojimo santykius, kurių subjektų ratas yra itin platus (pvz. mobiliojo ryšio paslaugų sutartys), tai reiškia, kad galimai yra pažeidžiami daugelio vartotojų interesai. Taip pat ir tose sutartyse, kurių apimtis įprastai yra itin didelė bei surašyta vartojant specifinę terminologiją (pvz. vartojimo kredito sutartys). Didžioji dalis prejudicinių sprendimų priimti bylose, kuriose aiškinamos Direktyvos 93/13 nuostatos susijusios su nacionalinio teismo teise *ex officio* nustatyti sąlygos nesąžiningumą, tai galima paaiškinti tuo, kad *ex officio* teisė nėra tiesiogiai įtvirtinta Direktyvos 93/13 tekste, o įvesta paties Teisingumo Teismo nuo pat ankstyvosios praktikos, aiškinant Direktyvą 93/13. Kadangi Teisingumo Teismo praktikoje suformuluotos taisyklės dažniausiai yra kazuistinio pobūdžio t.y. susietos su konkrečios nacionalinės bylos faktais, yra reikalinga plati Teisingumo Teismo jurisprudencija, pagal kurią jau būtų galima kildinti ne kazuistinio, bet ir apibendrinamojo pobūdžio taisykles. Iš Teisingumo Teismui užduotų klausimų pobūdžio galima spręsti, kad nacionalinis teismas, besikreipdamas į Teisingumo Teismą, neretai siekia sužinoti ar tam tikros nacionalinės teisės nuostatos neprieštarauja Sąjungos teisei, t.y. Direktyvai 93/13. Tuo pasiekiamas vienas iš prejudicinio sprendimo tikslų – nacionalinių teisės aktų suderinamumas su Sąjungos teise, o tuo pačiu ir konkretaus asmens subjektinių teisių apsauga, jei valstybė narė netinkamai ar nepilnai perkėlė Direktyvos 93/13 nuostatas.

2.2. Bylų analizė valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo procese

Ieškinys dėl valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo (SESV 258 straipsnis) suteikia galimybę Teisingumo Teismui kontroliuoti, ar valstybės narė vykdo įsipareigojimus pagal Sąjungos teisę. Komisija manydama, kad valstybė narė neįvykdė tam tikros pareigos pagal Sutartis (praktikoje tai dažniausiai būna neperkeltos ar netinkamai perkeltos direktyvų nuostatos) „šiuo reikalu pareiškia savo pagrįstą nuomonę, pirma suteikusi atitinkamai valstybei narei

¹⁵³ Byla C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrtl* [dar nepaskelbta], para. 32.

¹⁵⁴ *Ibid.*, para. 21.

galimybę išdėstyti savo pastabas. Jei atitinkama valstybė narė per Komisijos nustatytą laiką neatsižvelgia į tą nuomonę, Komisija gali perduoti šį reikalą svarstyti Teisingumo Teismui¹⁵⁵. Pripažinus valstybę narę neįvykdžius tam tikros pareigos pagal sutartis, jai suteikiamas laikas Teisingumo teismo sprendimui įvykdyti. Komisija vėl gali kreiptis į Teisingumo Teismą jei mano, kad valstybė narė nesiėmė reikalingų priemonių Teisingumo Teismo sprendimui įvykdyti. Teismui pripažinus, kad valstybė narė neįvykdė jo sprendimo, skiriama vienkartinė arba periodinė bauda.

Byloje *Komisija prieš Nyderlandus*¹⁵⁶ Komisija kaltino valstybę narę tuo, kad į nacionalinę teisę netinkamai perkėlė Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį ir 5 straipsnį. Direktyvos 4 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog sąlygų sąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia ir suprantama kalba. 5 straipsnis – sąlygos pateikiamos raštu visada turi būti išdėstytos aiškia, suprantama kalba, atsiradus abejonų dėl sąlygos reikšmės jos interpretuojamos vartotojo naudai bei šios *contra proferentum* taisyklės išimtis, kai yra pareiškiami *actio popularis* ieškiniai. Taigi pirmasis kaltinamas yra susijęs su Direktyvos 93/13 *ratione materiae* taikymo sritimi, bei skaidrumo principu¹⁵⁷, o antrasis išskirtinai su skaidrumo principo užtikrinimu.

Byloje *Komisija prieš Italiją*¹⁵⁸ Italija kaltinama neperkėlus į nacionalinę teisę Direktyvos 93/13 7 straipsnio 3 dalies. Šioje dalyje, skaitant kartu su visu 7 straipsniu, numatyta, kad asmenys arba organizacijos, pagal nacionalinės teisės aktus turinčios teisėtą interesą apsaugoti vartotojus, gali iškelti bylas teismuose arba administracinėse institucijose, dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais naudojimo, prieš kelis pardavėjus ar tiekėjus iš to paties ekonominio sektoriaus arba prieš jų asociacijas, kurios naudoja arba *rekomenduoja* naudoti tas pačias bendrąsias sąlygas. Italijos teisės aktuose buvo numatyta galimybė pradėti teisminį nagrinėjimą, tik tuo atveju, kai galimai nesąžiningos sąlygos yra naudojamos praktikoje.

Byloje *Komisija prieš Švediją*¹⁵⁹ valstybė narė kaltinama tuo, kad tinkamai į nacionalinę teisę neperkėlė pavyzdinio nesąžiningų sąlygų sąrašo, esančio Direktyvos 93/13 priede. Švediją šioje byloje taip pat palaikė Danija ir Suomija. Švedija Direktyvos 93/13 nuostatas perkėlė į du nacionalinius įstatymus: „Sutarčių sąlygų, susijusių su vartotojais įstatymą“ bei į „Sandorių dėl nuosavybės teisės įstatymą“. Nei į vieną iš minėtų įstatymų nebuvo

¹⁵⁵ SESV 258 str.

¹⁵⁶ Case C-144/99 *Commission of the European Communities v. Kingdom of Netherlands* [2001] I-03541.

¹⁵⁷ Ir nors skaidrumo principas nėra aiškiai išreikštas Direktyvoje jis nėra nurodytas ir įvardintas, kaip toks), teisinėje literatūroje pripažįstamas bendruoju Direktyvos 93/13 principu. Žr.: Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 203.

¹⁵⁸ Case C-372/99 *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2001] ECR I-00819.

¹⁵⁹ Case C-478/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden* [2002] ECR I-04147.

perkeltas Direktyvos 93/13 priede esantis pavyzdinis nesąžiningų sąlygų sąrašas. Šis sąrašas yra minimas tik įstatymo dėl sutarčių sąlygų, susijusių su vartotojais, projekto komentare.

Byloje *Komisija prieš Ispaniją*¹⁶⁰ valstybės narės kaltinimas yra susijęs su dviem aspektais. Pirmasis yra dėl to, kad Ispanijos Karalystė netinkamai perkėlė į savo teisę direktyvos 5 straipsnio trečiajame sakinyje nustatytą aiškinimo taisyklę. Antrasis – dėl direktyvos 6 straipsnio 2 dalies, susijusios su taikytina teise, netinkamu perkėlimu.¹⁶¹ 5 straipsnyje trečiame sakinyje numatyta taisyklė, skaitoma kartu su 7 straipsnio 2 dalimi teigia, kad tuo atveju, kai asmenys ar organizacijos, pagal nacionalinės teisės aktus, turinčios teisėtą interesą apsaugoti vartotojus, iškelia bylas teismuose ar administracinėse institucijose, dėl galimai sutartyse esančių nesąžiningų sąlygų, *contra proferentem* sutarties aiškinimo taisyklė netaikoma. Tuo tarpu 6 straipsnio 2 dalis įpareigoja valstybes nares imtis reikiamų priemonių, kad vartotojas neprarastų Direktyva 93/13 jam suteikiamos apsaugos, kai sutarčiai taikytina teise pasirenkama ES nepriklausančios valstybės teisė. Komisija Ispanijos Karalystę kaltina tuo, kad nacionalinės teisės aktų leidėjas nepatiksline, jog vartotojui palankaus aiškinimo taisyklė nėra taikoma direktyvos 7 straipsnio 2 dalyje nurodytiems grupiniams ieškiniams dėl nutraukimo. Šis nenurodymas gali pakenkti tų ieškinių veiksmingumui, nes pardavėjas ar tiekėjas, remdamasis vartotojui palankesnio aiškinimo taisykle, galėtų pasiekti, jog neaiški sąlyga, kuri gali būti aiškinama kaip nesąžininga, nebūtų uždrausta.¹⁶²

Iš pateiktų bylų, dėl valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo, matyti, kad yra susiduriama su problemomis perkeliant Direktyvos 5 straipsnį, kuriame esančios nuostatos reguliuoja skaidrumo principo taikymą. Taip pat perkeliant 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą Direktyvos 93/13 taikymo išimtį *ratione materiae* aspektu. Išskirtinis Švedijos atvejis, kai valstybė narė buvo kaltinama neperkėlusiai Direktyvos 93/13 priede esančio pavyzdinio nesąžiningų sąlygų sąrašo.

¹⁶⁰ Byla C-70/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Ispanijos Karalystę* [2004] ETA I-07999.

¹⁶¹ Generalinio advokato Geelhoed išvada byloje C-70/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Ispanijos Karalystę*, pateikta 2004 m. balandžio 24 d., para. 2.

¹⁶² Byla C-70/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Ispanijos Karalystę* [2004] ETA I-07999., para. 12.

3. TEISINGUMO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE ATSKLEISTI TEISIŠKAI REIKŠMINGI DIREKTYVOS 93/13 AIŠKINIMO ASPEKTAI

3.1. ES teisinio reguliavimo tikslai

Kaip jau buvo minėta šio magistro baigiamojo darbo įvade, išskiriami trys savarankiški Direktyvos 93/13 tikslai: vidaus rinkos sukūrimas, vartotojo apsauga ir verslininko apsauga. Ir nors Direktyvos 93/13 tekste (lietuvių kalbinė redakcija) nėra *expressis verbis* įvardinti teisinio reguliavimo tikslai, tačiau juos galima išvesti tiek iš pačios Direktyvos 93/13 teksto, tiek iš Teisingumo Teismo praktikos. Palyginus Direktyvos 93/13 kalbines redakcijas įvairiomis kalbomis darytina išvada, kad lietuvių kalbinėje redakcijoje įtvirtintas terminas „siekis“ yra tapatus teisės doktrinoje ir praktikoje dažniau vartojamam terminui „tikslas“, todėl siekiant terminų vienareikšmiškumo vartosime teisės moksle labiau paplitusią sąvoką – „tikslas“. Šio magistro baigiamojo darbo skyriuje: „Direktyvos 93/13 reikšmė vartotojų teisių apsaugos sistemoje“ buvo atskleisti tam tikri Direktyvoje 93/13 *expressis verbis* įtvirtinti teisinio reguliavimo tikslai. Todėl šiame skyriuje pagrindinis dėmesys skiriamas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje atskleistiems ir išaiškintiems Direktyvos 93/13 tikslams.

3.1.1. Vartotojo apsauga

Pagrindinis ir Teisingumo Teismo jurisprudencijoje plačiausiai nagrinėtas Direktyvos 93/13 tikslas – vartotojo apsauga. Šis Direktyvos 93/13 tikslas yra tiesiogiai minimas tiek preambulėje, tiek ir Direktyvos straipsniuose (pvz.: preambulės 7, 8, 9, 10, 11, 12 ir k.t. pastraipose bei 5, 6, 7 8 straipsniuose). Vartotojo apsaugos tikslas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje buvo aiškinimas palaipsniui – kiekvienoje byloje atskleidžiant vis naujus šio tikslo aspektus. Kitais žodžiais tariant, Teisingumo Teismo praktikoje išvystyta vartotojų apsaugos sistema susideda iš atskirų elementų, kuriuos ir analizuosime šiame darbe.

Mažiau palanki vartotojo situacija. Teisingumo Teismas daugelyje bylų, susijusių su Direktyvos 93/13 aiškinimu, teigia, kad „Direktyvoje nustatyta apsaugos sistema pagrįsta idėja, jog vartotojo padėtis yra mažiau palanki nei pardavėjo ar tiekėjo tiek dėl galimybių derėtis, tiek dėl informacijos lygio, dėl to jis priverstas sutikti su pardavėjo ar tiekėjo iš anksto nustatytomis sąlygomis ir negali daryti įtakos jų turiniui“¹⁶³. Taigi, pirmiausia yra pabrėžiama

¹⁶³ Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Felio* [2000] ECR I-04941, para. 25.

Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421, para. 25.

Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Győrfi* [2009] ETA I-04713, para. 22.

vartotojo ir verslininko skirtinga padėtis, sąlygojama derybinės galios nelygybe ir informacijos trukumu, o tai atspindi jau minėtąjį prancūziškąjį modelį – „piktnaudžiavimo galia teoriją ir tikslą apsaugoti vartotoją kaip silpnesnę sutarties šalį“¹⁶⁴. Vartotojo apsaugos tikslas, dėl mažiau palankios situacijos, Teisingumo Teismo jurisprudencijoje pabrėžiamas kone kiekvienoje byloje, susisijusiose su Direktyvos 93/13 aiškinimu ir tai yra nusistovėjusi¹⁶⁵ praktika.

Kompensuoti nelygybę. „Siekdamas užtikrinti Direktyva 93/13 nustatytą apsaugą, Teisingumo Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad tarp vartotojo ir prekybininko egzistuojanti nelygybė gali būti kompensuota tik pozityviais su sutartiniais santykiais nesusijusių subjektų veiksmais“¹⁶⁶. Ši sąvoka, kurią Teisingumo Teismas „pasiskolino“ iš Generalinio advokato A. Saggio nuomonės, pavartota jau pačiame pirmajame Teisingumo Teismo sprendime susijusiame su Direktyvos 93/13 aiškinimu – *Oceano*¹⁶⁷. Koks yra frazės „pozityvūs su sutartiniais santykiais nesusijusių subjektų veiksmai“ turinys Teisingumo Teismas nedetalizuoja, tačiau pasitelkiant loginį ir sisteminį aiškinimo metodus, šios sąvokos turinį atskleisti nėra sunku. Iš šio apibrėžimo aišku viena, kad tam tikrų veiksmų turi imtis ne sutarties šalys (ne vartotojas ir ne verslininkas), o ir šie veiksmai turi būti pozityvūs t.y. reikalaujantys tam tikro subjekto veikimo, kuris yra nukreiptas į sutarties šalių teisių ir pareigų balanso atstatymą. Kadangi šalys negali imtis pozityvių veiksmų, tai vienintelis subjektas, galintis pakeisti sutartimi nustatytą teisių ir pareigų balansą tarp vartotojo ir verslininko, yra nacionalinis teismas. Šiais „pozityviais veiksmais“ siekiamas Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies tikslas – nesąžiningų sąlygų neprivalomumas vartotojui. Kaip aiškėja iš Teismo praktikos, tai yra imperatyvi nuostata, kuria siekiama formalią sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą pakeisti realia pusiausvyra ir taip atkurti jų lygybę.¹⁶⁸

Kyla klausimas, kaip turi pasielgti nacionalinis teismas vartojimo sutartyje aptikęs nesąžiningą sąlygą ir siekdamas atkurti pusiausvyrą tarp sutarties šalių? Direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas tik vienas reikalavimas, kad nesąžiningos sąlygos nebūtų privalomos

Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785, para. 27.

Byla C-76/10 *Pohotovost' s. r. o. prieš Iveta Korčkovská* [2010] ETA I-11557, para. 37.

Byla C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.* [dar nepaskelbta], para. 27.

Byla C-472/10 *Nemzeti Fogysztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrtl* [dar nepaskelbta], para. 34.

¹⁶⁴ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 54.

¹⁶⁵ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785, para. 27.

¹⁶⁶ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino*, pateikta 2012 m. vasario 14d., para. 30.

¹⁶⁷ Opinion of Advocate General Saggio in Case C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA, Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo, Mohammed Berroane, Emilio Viñas Feliu*, delivered on 16 December 1999, para. 24; Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA, Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo, Mohammed Berroane, Emilio Viñas Feliu* [2000] ECR I-04941 para. 27.

¹⁶⁸ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino*, pateikta 2012 m. vasario 14d., para. 29.

vartotojui. Tai ar nacionalinis teismas gali šią sąlygą tiesiog pripažinti negaliojančia ir palikti sutartį galioti be šios konkrečios sąlygos, ar, galbūt, teismas gali pakeisti nesąžiningos sąlygos tam tikras nuostatas ir tokiu būdu atkurti lygybę tarp sutarties šalių. Į šį klausimą atsakė Teisingumo Teismas naujausioje byloje, aiškinančioje Direktyvos 93/13 nuostatas – *Banco Espanol*¹⁶⁹. Jau minėta, kad vienu iš prejudicinių klausimų Teisingumo Teismui, nacionalinis teismas siekė sužinoti ar nacionalinis teismas, konstatavęs, kad tarp vartotojo ir verslininko sudarytoje sutartyje esanti nesąžininga sąlyga yra negaliojanti, gali šią sutartį papildyti taip pakeisdamas šios sąlygos turinį. Teisingumo Teismas atsakydamas į šį prejudicinį klausimą pirmiausia atkreipė dėmesį į tai, kad siekiant nustatyti iš nesąžiningumo kylančias pasekmes reikia remtis ne vien tik Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje *expressis verbis* įtvirtintu įpareigojimu, bet ir šios direktyvos tikslais ir bendra struktūra. Sąjungos teisės aktų leidėjas Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies sakinio antroje dalyje bei šios direktyvos 21 konstatuojamojoje dalyje aiškiai numatė, kad pardavėjo ar tiekėjo ir vartotojo sudaryta sutartis ir toliau lieka privaloma šalims „tomis sąlygomis“, jeigu ji gali išlikti „be nesąžiningų nuostatų“.¹⁷⁰ Taigi nacionalinio teismo pareiga kompensuoti tarp šalių esančią nelygybę gali būti pasiekta tik vienu būdu – pašalinant sutartyje esančias nesąžiningas sąlygas.

*Atgrasantis poveikis*¹⁷¹. Šis aspektas taip pat nėra tiesiogiai įtvirtintas Direktyvoje 93/13. Jis atskleistas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, aiškinant Direktyvos 7 straipsnį, kuriame įtvirtinta pareiga valstybėms narėms imtis „pakankamų ir veiksmingų priemonių, užkertančių kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais“. Atgrasančiu poveikiu yra siekiama prevencinio pobūdžio tikslų. Kaip tinkamiausią prevencinio pobūdžio priemonę, siekiant užkirsti kelią nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais naudojimui, Teisingumo Teismas išskiria nacionalinio teismo teisę *ex officio* nustatyti tam tikros sąlygos nesąžiningumą ir galimybę tokią sąlygą pripažinti negaliojančia. *Inter alia*, jau minėtoje byloje *Banco Espanol* Teisingumo Teismas, remdamasis Generalinės advokatės V. Trstenjak išvadoje suformuluota mintimi pastebi, kad „jei nacionaliniams teismams būtų leidžiama pakeisti nesąžiningų sąlygų, esančių tokiose sutartyse, turinį, tokia galimybė galėtų pakenkti pasiekti Direktyvos 93/13 7 straipsnyje nurodytą ilgalaikį tikslą <...> padėtų panaikinti atgrasomąjį poveikį pardavėjams ar tiekėjams netaikyti tokių nesąžiningų sąlygų vartotojo atžvilgiu“¹⁷² Plačiau apie nacionalinio teismo *ex officio* teisę, šio darbo skyriuje „Valstybėms narėms tenkančios pareigos“.

¹⁶⁹ Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta].

¹⁷⁰ *Ibid.*, para. 64.

¹⁷¹ Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421, para. 27.

¹⁷² Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta], para. 69.

Gyvenimo kokybės kėlimas. „Teisingumo Teismo nuomone, direktyva, kuria siekiama sustiprinti vartotojų apsaugą, pagal EB 3 straipsnio 1 dalies t punktą¹⁷³ yra būtina priemonė Bendrijai nustatytoms užduotims vykdyti ir būtent gyvenimo lygiui ir kokybei kelti visoje Bendrijoje.“¹⁷⁴ Taigi, Teisingumo Teismas Direktyvai 93/13 suteikia daug platesnius tikslus, išeinančius iš ekonominio pobūdžio siekių ribų.

Iš Teisingumo Teismo praktikos išplaukianti vartotojo apsaugos schema yra pakankamai paprasta, sudaryta iš tam tikrų elementų: dėl „mažiau palankios vartotojo situacijos“, kuri yra sąlygota informacijos stoka, galimybės derėtis nebuvimu, būtina „atkurti šalių lygybę“, tai pasiekti galima tik „tik pozityviais su sutartiniais santykiais nesusijusių subjektų veiksmis“, minėtieji veiksmai turi pasižymėti „atgrasomuoju poveikiu“ nesąžiningų sąlygų prevencijai užtikrinti, o tai sąlygoja „gyvenimo kokybės kėlimą“ Sąjungoje.

3.1.2. Vidaus rinkos sukūrimas

Kitas Direktyva 93/13 siekiamas tikslas – vidaus rinkos sukūrimas. Šis tikslas yra įtvirtintas Direktyvos 93/13 preambulės pirmojoje, šeštojoje ir septintojoje dalyse. Istoriskai svarbiausias Sąjungos elementas yra vidaus rinka, kurioje pagrindinę vietą užima laisvas prekių judėjimas, kurio atžvilgiu Teisingumo Teismo suformuluoti principai ir jų aiškinimas buvo pritaikyti kitose laisvėse (pvz.: abipusio pripažinimo principas, proporcingumo principo aiškinamas ir pan).¹⁷⁵ Vidaus rinka tai viena iš keturių¹⁷⁶ regioninės integracijos formų. Pirminėje Sąjungos teisėje (SESV 26 straipsnio 2 dalis) yra įtvirtintas vidaus rinkos apibrėžimas – „vidaus rinką sudaro vidaus sienų neturinti erdvė, kurioje pagal sutarčių nuostatas užtikrinamas laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas“. Doktrinoje teigiama, kad vidaus rinka apima du aspektus: vidinį ir išorinį. Vidinis aspektas siejasi su minėtomis keturiomis laisvėmis, kurios taikomos tarp vidaus rinkos valstybių narių, o išorinis aspektas apima bendros ekonominės politikos su trečiosiomis valstybėmis taikymą.¹⁷⁷ Kalbant apie vartotojų apsaugą

¹⁷³ Šis straipsnis nebuvo perkeltas į SESV, jame nurodyta, kad viena iš Bendrijos veiklos sričių yra įnašas stiprinant vartotojų apsaugą.

¹⁷⁴ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira*, pateikta 2009 m. gegužės 14 d., para 29.

Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421, para. 37.

Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Győrfi* [2009] ETA I-04713, para. 26.

Byla C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira* [2009] ETA I-09579, para. 51.

Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta], para. 67.

¹⁷⁵ Vėgėlė I. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 38.

¹⁷⁶ Likusios trys Europos integracijos formos: laisvosios prekybos erdvė, muitų sąjungą ir ekonominė sąjunga. Žr.: Vėgėlė I. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 38.

¹⁷⁷ Vėgėlė I. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 24.

nuo nesąžiningų sąlygų naudojimo yra svarbus vidinis aspektas, o konkrečiai dvi iš keturių laisvių, sudarančių jo turinį, tai laisvas prekių ir paslaugų judėjimas bei laisvas asmenų judėjimas. Kaip jau minėta šio magistro baigiamojo darbo įvade Sąjungos teisės aktų leidėjas priimdamas Direktyvą 93/13 siekė paskatinti „atvirkštinį“ laisvą prekių ir paslaugų judėjimą, kuomet ne prekės ar paslaugos „juda“ pas vartotoją, bet pats vartotojas „juda“ į kitas Sąjungos valstybes nares, siekdamas įsigyti tam tikrų prekių ar paslaugų. Vartotoją nuo prekių ar paslaugų įsigijimo kitoje valstybėje narėje gali sulaikyti tai, kad jis nežino kitos valstybės narės teisės normų, kurios reglamentuoja prekių ar paslaugų pardavimo sutartis. O nustatant vienodą minimalų standartą visoms Sąjungos valstybėms narėms šios vartotojo baimės tampa mažiau pagrįstos, tokiu būdu yra vartotojas yra skatinamas tam tikras prekes ar paslaugas įsigyti kitose valstybėse narėse, jei jam tai yra finansiškai palankiau ar konkrečių prekių pasirinkimas yra didesnis. Tai, kad vienas iš Direktyvos 93/13 tikslų yra vidaus rinkos sukūrimas patvirtina ir Generalinė advokatė V.Trstenjak pateiktoje išvadoje nagrinėjant bylą *Pereničová*¹⁷⁸ Skirtingas sutarčių su vartotojais reglamentavimas Sąjungos valstybėse narėse neabejotinai iškreiptų konkurenciją, o konkurencijos iškraipymai yra nesuderinami su vidaus rinkos principais. *Inter alia*, Generalinė advokatė savo teiginį papildė teigdama, „kad nustatydamas vidaus rinkos tikslą Sąjungos teisės aktų leidėjas kartu reikalauja laikytis šalių valios autonomijos principo, kurio išraiška yra minėta sutarties šalių laisvės. Šalių valios autonomija, rinkos ekonomika ir konkurencija yra tarpusavyje susijusios“¹⁷⁹. Ir nors vidaus rinkos sukūrimo tikslas *expressis verbis* įtvirtintas Direktyvoje 93/13, Teisingumo Teismas plačiau neaiškino šio tikslo, manytina dėl to, kad platesnio šio tikslo atskleidimo nereikalavo konkrečios nagrinėjamų bylų aplinkybės t.y. nebuvo kilusi grėsmė vidaus rinkos principams.

3.1.3 Sąžiningo verslininko apsauga

Kaip savarankišką Direktyvos 93/13 tikslą reikia išskirti pardavėjo ar tiekėjo apsaugą nuo nesąžiningas sąlygas vartojimo sutartyse naudojančių konkurentų. Šis Direktyvos 93/13 tikslas yra *expressis verbis* įtvirtintas Direktyvos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje Sąjungos valstybėms narėms nustatyta pareiga „užtikrinti, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuotų pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse“. Taip pat ir Direktyvos 93/13 preambulės 2 bei 7 pastraipose, kuriose nurodoma, kad Direktyva 93/13 siekiama išvengti konkurencijos iškraipymų ir palengvinti prekių ir paslaugų pardavimą tiek valstybės narės viduje, tiek ir visoje vidaus rinkoje. Jau minėta, kad D. Bublienė

¹⁷⁸Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.*, pateikta 2011 m. lapkričio 29 d., para. 67.

¹⁷⁹*Ibid.*, išnaša 18.

verslininko apsaugą laiko ne savarankišku, o tik išvestiniu Direktyvos 93/13 tikslu, motyvuodama tuo, kad „tiek, tiek bus pašalintos nesąžiningos sutarčių sąlygos iš rinkos, siekiant apsaugoti vartotoją, daugiau ar mažiau bus apsaugotas ir verslininkas“. Manytina, kad toks požiūris yra atėjęs iš ES konkurencijos teisės, kurioje verslininko apsauga *per se* nėra konkurencijos teisės tikslas, o saugomos yra tik tam tikros verslo grupės, pvz.: smulkiosios ir vidutinės įmonės. Taigi, šis vienintelis D. Bublienės argumentas neįtikina, kad verslininko apsauga nėra tiesioginis Direktyvos 93/13 tikslas. Remiantis tokia logika pašalinus nesąžiningas sąlygas iš sutarčių sudarytų su vartotojais bus pasiekti ir kiti Direktyvoje 93/13 *expressis verbis* įtvirtinti tikslai tiek vartotojo apsauga, tiek ir vidaus rinkos sukūrimas. Teisingumo Teismas, kaip ir vidaus rinkos sukūrimo tikslo atveju, plačiau neaiškino ir sąžiningo verslininko apsaugos, bet tokį principą išskiria Generalinė advokatė: „tačiau negalima pamiršti, kad Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalyje aiškiai reikalaujama nustatyti pakankamas ir veiksmingas priemonės „<...> konkurentų naudai <...>“. Kitais žodžiais tariant, turi būti sukurtos procedūros, kurios leistų vienodai atsižvelgti į *abiejų sutarties šalių* (išskirta autoriaus) interesus.“¹⁸⁰

Galima įžvelgti dvejopo pobūdžio verslininko interesų apsaugą. Pirma, apsauga nuo nesąžiningas sąlygas naudojančio konkurento ir, antra, verslininko apsauga nuo konkurencijos iškraipymų tarp valstybių narių, kuriuos gali sukelti skirtingas nesąžiningų sąlygų reguliavimas valstybėse narėse.

Verslininko apsauga, nuo nesąžiningas sąlygas sutartyse naudojančio konkurento tiesiogiai išreikšta Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalyje. Jokios abejonės nekelia tai, kad verslininkas, kuris vykdo savo veiklą sąžiningai, pagal galiojančius teisės aktus, atsiduria nelygiavertėje konkurencinėje padėtyje prieš nesąžiningas sąlygas naudojančią verslininką, kuris prisiimdamas mažesnę ar visiškai panaikindamas savo finansinę – teisinę atsakomybę prieš vartotoją, vienašališkai pakeisdamas sutarties sąlygas, nustatydamas tokias ginčų sprendimo jurisdikcijos sąlygas, dėl kurių jis sumažina galimas išlaidas ar kitais nesąžiningais būdais siekdamas patirti mažesnes finansines sąnaudas, gali pasiūlyti vartotojui pigesnes prekes ar paslaugas. Kad tokių situacijų, kurios suponuoja nelygią sąžiningo ir nesąžiningo verslininko konkurencinę padėtį, būtų išvengta, Direktyvoje 93/13 įtvirtintas teisinis reguliavimas įpareigoja valstybes nares imtis vartotojų ir *konkurentų naudai* „pakankamų ir veiksmingų priemonių, užkertančių kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse“¹⁸¹.

Direktyvoje 93/13 taip pat yra įtvirtinta apsauga nuo konkurencijos iškraipymų, kai skirtingose Sąjungos valstybėse narėse įsisteigę verslininkai atsiduria nelygiavertėje padėtyje dėl Sąjungos valstybėse narėse esančio skirtingo teisinio reguliavimo nesąžiningų sąlygų naudojimo

¹⁸⁰ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino*, pateikta 2012 m. vasario 14 d., para. 75.

¹⁸¹ Direktyvos 93/13 7 str. 1 d.

sirtyje. Verslininko apsaugos siekis, nuo tokių situacijų, *expressis verbis* įtvirtintas Direktyvos 93/13 preambulės antroje pastraipoje: „kadangi sutarčių, sudaromų prekių pardavėjų ar paslaugų tiekėjų, iš vienos pusės, ir vartotojų, iš kitos, sąlygas reglamentuojantys valstybių narių įstatymai ženkliai skiriasi, ir dėl to skiriasi prekių ir paslaugų pardavimo vartotojams nacionalinės rinkos, o tarp pardavėjų ir tiekėjų gali atsirasti konkurencijos iškreipimai, ypač kai jie parduoda ir tiekia kitose valstybėse narėse“. Galima panaši situacija, į tai aptartą anksčiau, tačiau šiuo atveju verslininkui sumažinti savo sąnaudas, o tuo pačiu ir tiekti vartotojams pigesnes prekes ar paslaugas, leidžia ne nesąžiningų sąlygų naudojimas, o žemesnis lygio vartotojų apsaugos lygis. Skirtingas vartotojų apsaugos lygis suponuoja ir skirtingą vartotojo bei verslininko tarpusavio teisių ir pareigų santykį. Kuo mažesnius įsipareigojimus vartotojui turi verslininkas, tuo mažiau sąnaudų jis patiria. Todėl verslininkas įsisteigęs toje valstybėje narėje, kurioje vartotojų apsaugos lygis yra aukštesnis lyginant su kita ar kitomis valstybėmis narėmis atsiduria prastesnėje padėtyje. Reikia priminti, kad Direktyva 93/13 yra minimalaus suderinimo, tai reiškia, kad valstybės narės yra laisvos nustatyti aukštesnį vartotojų apsaugos lygį. Todėl ši problema yra išsprendžiama tik iš dalies. Kaip matyti iš M. Erbes atlikto tyrimo nesąžiningų sąlygų naudojimo sutartyse su vartotojais reguliavimas Sąjungos valstybėse narėse skiriasi. Valstybės narės dažnai nacionaliniuose įstatymuose įtvirtina aukštesnio lygio vartotojų apsaugą, nei ją suteikia Direktyva 93/13. Dėl skirtingo vartotojų teisių apsaugos lygio verslininkai atsiduria nelygiavertėje konkurencinėje padėtyje. Tačiau su vidaus rinkos principais yra suderinama tokia situacija, kai valstybė narė savo ūkio subjektams taiko griežtesnes sąlygas – atvirkštinė diskriminacija.

Nagrinėjant Teisingumo Teismo praktiką, kurioje atskleidžiami Direktyvos 93/13 teisinio reguliavimo tikslai ar tam tikru aspektu jie paliečiami, darytina išvada, kad pagrindinis Direktyva 93/13 siekiamas tikslas yra vartotojo apsauga. Šiam tikslui pasiekti Teisingumo Teismas naudoja tam tikrą schemą, kuri yra kildintina tik iš pateis Teisingumo Teismo jurisprudencijos t.y. nėra *expressis verbis* įtvirtinta Direktyvos 93/13 tekste. Vartotojo apsauga grindžiama schema, kuri palaipsniui vystėsi Teisingumo Teismo praktikoje, kol įgijo šią formą: dėl „mažiau palankios vartotojo situacijos“, kuri yra sąlygota informacijos stoka, galimybės derėtis nebuvimu, būtina „atkurti šalių lygybę“, o tai galima pasiekti galima tik „tik pozityviais su sutartiniais santykiais nesusijusių subjektų veiksmais“, minėtieji veiksmai turi pasižymėti „atgrasomuoju poveikiu“ nesąžiningų sąlygų prevencijai užtikrinti. Kiekvienas iš šios schemos elementų slepia tam tikrą turinį, ir savo įgyvendinimo mechanizmą. Kiti Direktyvos 93/13 tikslai, įtvirtinti *expressis verbis*, Teisingumo Teismo nebuvo plačiau nagrinėti, kadangi to nereikalavo konkrečių bylų aplinkybės, tačiau tai jokių būdu nepaneigia šių tikslų svarbos *inter alia* šių tikslų svarbą pabrėžė Generalinis advokatas.

3.2. Direktyvos 93/13 taikymo sritis

Kiekvieno teisės akto taikymo sritis apibrėžiama keturiais kriterijais – taikymas subjektų atžvilgiu (*ratione personae*), taikymas turinio atžvilgiu (*ratione materiae*), taikymas laiko atžvilgiu (*ratione temporis*), bei teisės akto taikymas teritorijos atžvilgiu (*ratione loci*). Iš ankstesniame skyriuje, analizuojančiame teismo nagrinėjimo Teisingumo Teisme tikslus, pateikto apibendrinimo matyti, kad Teisingumo Teismui teko pasisakyti dėl Direktyvos 93/13 taikymo srities *ratione personae*¹⁸², *ratione materiae*¹⁸³ ir *ratione temporis*¹⁸⁴ klausimais, o dėl taikymo srities *ratione loci* atžvilgiu klausimų nebuvo. *Ratione personae* ir *ratione materiae* taikymo sritis priklauso nuo konkrečiu teisės aktu reguliuojamų santykių turinio, tuo tarpu teisės akto taikymui *ratione temporis* ir *ratione loci* atžvilgiu naudojamos bendrosios teisės aktų taikymo taisyklės, todėl pastarųjų plačiau nenagrinėsime.

3.2.1. Ratione personae

Taikymo sritis *ratione personae* – nurodo kokiais požymiais turi išsiskirti teisinių santykių subjektai tam, kad būtų taikomas Direktyvoje 93/13 numatytas teisinis reguliavimas. Direktyvos 93/13 tekste *expressis verbis* yra įtvirtinti du subjektai – vartotojas ir pardavėjas ar tiekėjas. Pagal Direktyvos 2 straipsnį „vartotojas“ bet kuris fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši Direktyva veikia siekdamas tikslų, nesusijusių jo verslu, prekyba ar profesija. Tame pačiame straipsnyje yra įtvirtinta ir pardavėjo ar tiekėjo sąvoka – bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva veikia savo¹⁸⁵ (pataisytas vertimas – *aut. past.*) verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu ar tai būtų viešoji ar privati nuosavybė. Vartotojo samprata atskleidžiama ne apibrėžiant konkrečias asmens savybes, bet per jo veiksmus rinkoje.¹⁸⁶ Kaip jau minėta pirmajame 1990 metų Komisijos pasiūlyme dėl Nesąžiningų sąlygų vartotojų sutartyse vartotojo sąvoka buvo apibrėžta analogiškai dabartiniam reguliavimui. Antrajame Komisijos pasiūlyme pateiktame 1992 metais vartotoju siekta pripažinti ne tik fizinį, bet ir juridinį asmenį, tačiau reikalavimas veikti siekiant tikslų nesusijusių su verslu,

¹⁸² Case C-541/99, C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-09049.

¹⁸³ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785

¹⁸⁴ Byla C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga* [2005] ETA I-07239.

¹⁸⁵ Direktyvos 93/13 lietuvių kalbine redakcijoje įsivėlė apmaudi klaida, keičianti visą Direktyvos taikymo esmę: „pardavėjas ar tiekėjas“ – bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva veikia **ne** savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu ar tai būtų viešoji ar privati nuosavybė.

¹⁸⁶ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 89.

prekyba ir profesija išliko. Tai rodo, kad jau priimant Direktyvą 93/13, kilo diskusijos dėl vartotojo sąvokos apibrėžimo.

Atsižvelgiant į tai, „jog Teisingumo Teismas savo praktikoje, susijusioje su Briuselio konvencijos¹⁸⁷ taikymu, vengia cituoti savo sprendimus, susijusius su vartotojo koncepcijos, įtvirtintos vartotojų apsaugos direktyvose, aiškinimu, o bylose dėl Briuselio Konvencijos aiškinimo, Teismas nesiremia vartotojo koncepcija, kurią jis suformavo sprendimuose, susijusiose su kitomis Bendrijos teisės sritimis“¹⁸⁸, taip pat į tai, kad vartotojo ir verslininko apibrėžimai vartotojų apsaugos direktyvose nėra analogiški bei į tai, kad šio magistro baigiamojo darbo tema yra orientuota vien tik į Teisingumo Teismo praktiką nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais srityje, bus analizuojama tik Direktyvoje 93/13 įtvirtinta ir pagal ją Teisingumo Teismo išaiškinta vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo samprata. Nors ir valstybių narių nacionalinė teisėje laikomasi vieningos vartotojo sąvokos, nepriklausomai nuo reglamentuojamų santykių.

Byloje *Cape*¹⁸⁹, kurios aplinkybės aptartos skyriuje, analizuojančiame kreipimusi į Teisingumo Teismą priešastis, Teisingumo Teismas aiškino Direktyvoje 93/13 įtvirtintą vartotojo sąvoką. Primintina, kad nacionalinis teismas prašydamas priimti prejudicinį sprendimą siekė sužinoti ar pagal Direktyvą 93/13 vartotoju gali būti pripažintas ir juridinis asmuo, kuris veikia išskirtinai tik savo darbuotojų (fizinį asmenų) interesais? Šiame tik kelis puslapius apimančiame sprendime Teisingumo Teismas buvo lakoniškas ir atsakymą priėmė besivadovaudamas vien tik „įstatymo raide“. Iš Direktyvos 2 str. formuluotės yra visiškai aišku, kad bet koks kitas asmuo, išskyrus fizinį asmenį sudarydamas sutartį su pardavėju ar tiekėju negali būti laikomas vartotoju šios nuostatos prasme.¹⁹⁰ Teisingumo Teismas plačiau savo tokios savo pozicijos neargumentavo. Generalinis advokatas J. Mischo, pateikdamas išvadą minėtoje byloje, taip pat laikėsi tokios pačios nuomonės, kad juridinis asmuo negali būti laikomas vartotoju. Tačiau savo poziciją argumentuoja ne vien Direktyvoje 93/13 tiesiogiai įtvirtinta vartotojo sąvoka, bet ir Direktyvoje 93/13 įtvirtinta vartotojo apsaugos sistema bei sutarčių laisvės principo užtikrinimo būtinybe. Pateikdamas išvadą Generalinis advokatas remiasi *Oceano* byloje suformuota praktika, kad „Direktyvoje nustatyta apsaugos sistema pagrįsta idėja,

¹⁸⁷ Nors Briuselio konvencija nėra Europos Sąjungos Teisės aktas, bet tarptautinės teisės dokumentas, dėl susitariančių šalių specifikos galima ją sąlyginai vadinti Europos Sąjungos teisės šaltiniu. Žr.: Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 85.

¹⁸⁸ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 104. Tinkama šios situacijos iliustracija, aiškinat Direktyvos 93/13 nuostatas byla *Cape*, šioje byloje Generalinis advokatas siūlė Teisingumo Teismui remtis jo paties suformuota praktika, aiškinant Briuselio konvencijos nuostatas (Opinion of Advocate General Mischo in Cases C-541/99, C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl*, delivered 14 June 2001, para. 17, 18), tačiau Teisingumo Teismas šių argumentų neperkėlė į savo sprendimą.

¹⁸⁹ Case C-541/99, C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-09049.

¹⁹⁰ *Ibid.*, para 16.

jog vartotojo padėtis yra mažiau palanki nei pardavėjo ar tiekėjo tiek dėl galimybių derėtis, tiek dėl informacijos lygio, dėl to jis priverstas sutikti su pardavėjo ar tiekėjo iš anksto nustatytais sąlygomis ir negali daryti įtakos jų turiniui¹⁹¹. Tuo tarpu juridiniai asmenys ir įmonės įprastai nemano esantys silpnesnėje padėtyje ir todėl šiuo atveju nėra jokio pagrindo suteikti apsaugą, kuri yra išimtis iš sutarčių laisvės principo, o išimtys privalo būti aiškinamos siaurai.¹⁹² Taip pat Generalinis advokatas rėmėsi ir jau minėtos Briuselio konvencijos nuostatų aiškinimu Teisingumo Teismo praktikoje. Tačiau Teismas šių Generalinio advokato argumentų į savo sprendimą neperkėlė ir rėmėsi vien tik formaliuoju vartotojo sampratos apibrėžimu, *expressis verbis* įtvirtintu Direktyvoje 93/13 2 straipsnyje. Apibendrinantį šį Teisingumo Teismo sprendimą galima teigti, kad pagal Direktyvą 93/13 vartotoju pripažįstamas išskirtinai tik fizinis asmuo. Arba kitaip tariant, Direktyva 93/13 nustatytas teisinis reguliavimas nesukuria reikalavimo valstybėms narėms vartotoju pripažinti juridinio asmens, net jei jis veikė ne su savo verslu susijusiais tikslais ir išskirtinai tik fizinių asmenų (vartotojų) interesams.

Teisingumo Teismas aiškiai pasisakė, kad vartotoju, Direktyvos 93/13 kontekste, pripažįstamas tik fizinis asmuo. Reikia nepamiršti, kad Direktyva 93/13 yra minimalaus suderinamumo ir valstybės narės yra laisvos nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris suteiktų aukštesnį vartotojų apsaugos lygį. *Inter alia* daugelis valstybių tiek pozityviuoju metodu (būdu) – teisės aktuose, tiek negatyviuoju metodu – per teismų praktiką, vartotoju pripažįsta ir juridinį asmenį (pvz.: Danija, Suomija, Švedija, Vokietija, Portugalija ir kt.¹⁹³) Ne išimtis ir Lietuva. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos praktikos išplaukia, kad reikia atsižvelgti ne į tai, kokie subjektai sudarė sutartį, bet į tai, kas yra galutinis naudos gavėjas. Pavyzdžiui byloje „Vilniaus vandenys“ 3K-3-579/2003¹⁹⁴ daugiabučio namo bendrijos (juridinio asmens) ir geriamojo vandens teikėjo sutartis buvo pripažinta vartojimo sutartimi atsižvelgiant į tai, kad galutiniai naudos gavėjai buvo fiziniai asmenys vartotojai, o ne pati bendrija. Taigi šiai sutarčiai buvo taikomas nacionalinis nesažiningų sąlygų reglamentavimas *ratione personae* atžvilgiu. Kitoje byloje „Air Baltic“ 3K-3-541/2009¹⁹⁵ sutartis sudaryta tarp vežėjo ir asmens darbdavio (juridinio asmens) taip pat buvo pripažinta vartojimo sutartimi ir jai pritaikytas nacionalinis nesažiningų sąlygų reguliavimas, nors ir asmuo vyko ne asmeniniais, o komandiruotės tikslais ir

¹⁹¹ Opinion of Advocate General Mischo in Cases C-541/99 , C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl*, delivered 14 June 2001, para. 13.

¹⁹² *Ibid.*, para. 16.

¹⁹³ Schulte–Nölke, H. , *et al. EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis*. 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01].

http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf, p. 378- 379.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji *DNSB v Vilniaus vandenys* (bylos Nr. 3K-3-579/2003).

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *M. L. v Air Baltic Corporation AS* (bylos 3K-3-541/2009).

visas kelionės išlaidas padengė darbdavys. Nacionalinis teismas tokį sprendimą taip pat grindė ta aplinkybe, kad galutinis naudos gavėjas yra fizinis asmuo – vartotojas ir visiškai nesvarbu kokiais tikslais jis naudojosi verslininko „Air Baltic“ suteiktomis paslaugomis.

Byloje *Ynos*¹⁹⁶ pagrindinis klausimas buvo kilęs dėl Direktyvos 93/13 taikymo *ratione temporis* aspektu ir Teisingumo Teismas nepasisakė Direktyvos taikomo *ratione personae* atžvilgiu, kadangi pripažino neturintis jurisdikcijos aiškinti Direktyvos 93/13 nuostatų šios bylos kontekste. Tačiau tam tikrų abejonių, dėl vartotojo sąvokos kilo Generaliniam advokatui. Generalinis advokatas A. Tizzano suabejojo ar statybininkas remontuojantis ir paskui parduodantis patalpas „gali būti laikomas „vartotoju“, <...> tai yra Direktyvos 93/13 taikymo ir galiojimo šioje byloje sąlyga“¹⁹⁷. „Iš tikrųjų yra žinoma, kad ši direktyva taikoma tik „pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromoms sutartims“ (1 straipsnis) ir kad „vartotoju“ yra laikomas „bet kuris fizinis asmuo, kuris sutartyse <...> veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija“ (2 straipsnio b punktas). Taigi labai abejoju, kad „vartotoju“ nurodyta prasme gali būti laikomas statybininkas, kaip antai J. Varga, kuris, pertvarkęs pastatą, kad galėtų iš jo padaryti komercinių įstaigų centrą, ketindamas jį parduoti su bendrove sudaro turto pardavimo“¹⁹⁸. Ir išties, šios Generalinio advokato abejonės turi pagrindą, kadangi statybininkas, statantis komercinių paslaugų centrą, tai daro ne savo asmeniniams poreikiams tenkinti, tačiau siekdamas pelno t.y. veikdamas, kaip verslininkas. Teisingumo Teismas nesiėmė iš esmės spręsti prejudicinių klausimų, pripažinęs, kad šiuo konkrečiu atveju Teisingumo Teismas neturi jurisdikcijos *ratione temporis* pagrindu.

Minėta, kad konkrečiam teisiniam santykiui būtų galima taikyti Direktyvos 93/13 nuostatas, šis santykis turi atitikti tam tikrus kriterijus. Vienas iš šių kriterijų – *ratione personae*, apibrėžiantis teisinio santykio šalių ypatybes, leidžiančias taikyti šį Sąjungos teisės aktą. Jau aptarėme kaip pagal Direktyva 93/13 ir su ja susijusia Teisingumo Teismo praktiką yra suprantama vartotojo sąvoką. Antroji šio santykio šalis – pardavėjas ar tiekėjas. Direktyvoje 93/13 *expressis verbis* yra įtvirtinta ne verslininko, kaip yra priimta Lietuvos nacionalinė teisėje, bet pardavėjo ar tiekėjo sąvoka. Direktyvos 93/13 2 straipsnyje numatyta: „pardavėjas ar tiekėjas“ – bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši Direktyva veikia savo verslo ar profesijos tikslais, nesvarbu ar tai būtų viešoji ar privačioji nuosavybė (pataisytas vertimas). Skirtingai nei vartotojo sąvokos apibrėžimo atveju, pardavėjo ar tiekėjo sąvoka yra apibrėžiama pozityviuoju metodu t.y. išvardijamos sąlygos, kurias subjektas turi atitikti, kad galėtų būti pripažintas verslininku, tuo tarpu vartotojo sąvoka apibrėžiama

¹⁹⁶ Byla C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga* [2005] ETA I-07239.

¹⁹⁷ Generalinio advokato Tizzano išvada byloje C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga*, pateikta 2005 m. rugsėjo 22 d. para. 53.

¹⁹⁸ *Ibid.*, išnaša 16.

negatyviuoju metodu, kuris nurodo koks asmuo nėra vartotojas. Doktrinoje teigiama, kad sąvokų apibrėžimo metodologija gali įtakoti ir šių sąvokų aiškinimą. Negatyviuoju būdu apibrėžiamos sąvokos aiškinamos siaurinamai, kadangi tokiu atveju nurodomos išimtis, kada asmuo negali būti pripažintas tam tikru subjektu. Tuo tarpu pozityviuoju metodu apibrėžtas sąvokas reikia aiškinti plečiamai. Verslininko sąvoka, įtvirtina Direktyvos 93/13 2 straipsnio c dalyje, yra autonominė Sąjungos teisės sąvoka ir turi būti aiškinama plečiamai.¹⁹⁹ Kyla klausimas ar su Direktyvos 93/13 tikslais yra suderinama tai, kad vartotojo sąvoka yra aiškinama siaurinauoju metodu, o verslininko – plečiamuoju. Manytina, kad tokia sąvokų apibrėžimo koncepcija yra ne tik kad suderinama su Direktyvos 93/13 tikslais, bet ir padeda šių tikslų pasiekti. Kadangi negatyviuoju būdu apibrėžiamų subjektų ratas yra platesnis (nurodo išimtis, koks asmuo negali būti laikomas vartotoju) *inter alia* pagrindinis Direktyvos 93/13 tikslas yra vartotojo apsauga, todėl bet koks šios direktyvos aiškinimas turi būti nukreiptas maksimaliai vartotojo apsaugai užtikrinti.

Nei vienas nacionalinis teismas besikreipiantis į teisingumo teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą nesiekė išsiaiškinti, kaip yra suprantama pardavėjo ar tiekėjo sąvoka Direktyvos 93/13 kontekste, todėl priešingai nei vartotojo sąvokos atžvilgiu, Teisingumo Teismas šio klausimo nenagrinėjo. Teisingumo Teismo nagrinėtuose sprendimuose pardavėju ar tiekėju buvo pripažinti: kredito įstaiga (*Pengzugyi Lizing, Pohotovost, Caja de Madrid, Cofidis, Pereničová, Banco Espanol*), telefono ryšio tiekėjas (*Asturcom, Claro, Pannon, Nemzeti*), knygų pardavėjas (*Oceano*), automatinės prekybos organizatorius (*Cape*), statybos įmonė (*Freiburger*), nekilnojamo turto agentūra (*Ynos*).

Ir nors Teisingumo Teismas laikosi vartotojo, tik kaip fizinio asmens sampratos, tačiau dauguma Sąjungos valstybių narių arba tiesiogiai įstatymuose arba per teismų praktiką pripažįsta, kad vartotoju gali būti ir juridinis asmuo. Manytina, kad tokia samprata, kai vartotoju gali būti ir juridinis asmuo, labiau atspindi Direktyvos 93/13 dvasią ir tikslus – „ginti vartotoją, kaip silpnesniąją sutarties šalį“. Kadangi gali susiklostyti situacija, kad vartotojai susijungę į tam tikras asociacijas (daugiabučių ar sodo namų bendrijos, sporto entuziastų klubai ir pan.) siekdami kolektyviai įgyvendinti savo interesus ir veikdami kaip juridinis asmuo, prarastų jiems Direktyva 93/13 suteiktą apsaugą. Tačiau įsigydami tą pačią prekę ar paslaugą, tomis pačiomis sąlygomis, bet jau veikdami, kaip fiziniai asmenys, Direktyva 93/13 suteikiamą apsaugą išsaugotų. Pardavėjo ar tiekėjo (verslininko) sąvokos Teisingumo Teismas plačiau neaiškino, tačiau iš priimtų prejudicinių sprendimų matyti, kad pardavėju ar tiekėju buvo pripažinti: kredito įstaiga,

¹⁹⁹ Schulte–Nölke, H. , *et al. EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis*. 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01]. http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf, p. 379.

mobiliojo ryšio tiekėjas, išnešiojamosios prekybos knygomis organizatorius, automatinės prekybos organizatorius, municipalinė statybos įmonė, nekilnojamo turto agentūra.

3.2.2. *Ratione materiae*

Direktyvos 93/13 taikymo sritis *ratione materiae* yra labiau komplikauta, nei taikymas asmenų atžvilgiu. Tai lemia ne tik tai, kad *ratione materiae* taikymo srities išimtys nėra nuosekliai išdėstytos Direktyvoje 93/13, bet ir Teisingumo Teismo praktikos „viražai“. Minėta, tam kad konkrečią sutarties sąlygą būtų galima vertinti nesąžiningumo aspektu, sutartis turi atitikti ne tik jau aptartą *ratione personae* kriterijų, bet ir *ratione materiae* kriterijų taip pat ir *ratione temporis* bei *ratione loci* kriterijus (pastarieji du kriterijai šiame magistro baigiamajame darbe plačiau neaptariami). Kitaip tariant *ratione materiae* kriterijus reiškia sutarties turinio savybes ir jos sudarymo aplinkybes, kurias turi atitikti sutartis, norint vertinti jos nesąžiningumą, Direktyvos 93/13 kontekste.

Išskirtinė Direktyvos 93/13 savybė, skirianti ją nuo kitų²⁰⁰ vartotojų teisių apsaugos direktyvų, yra ta, kad ji taikoma iš esmės visoms vartojimo sutarčių rūšims. Nors ir Direktyva 93/13 taikoma iš esmės visoms vartojimo sutartims, tačiau savaime aišku, kad jos taikymo sritis tam tikru atžvilgiu yra apribota. Todėl norint sužinoti kokio pobūdžio sutartims taikoma Direktyva 93/13, pirmiausia reikia išsiaiškinti 1 straipsnio 1 dalyje vartojamos frazės „pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudarytos sutartys“ turinį. Analizuodami šią sąvoką ją savo ruožtu galime išskirti į tris dalis: „pardavėjo ar tiekėjo“, „su vartotoju“ ir „sudaryta sutartis“. Dalis „sudaryta su vartotoju“ jau išaiškinta šio magistro baigiamojo darbo dalyje, analizuojančioje Direktyvos 93/13 taikymo sritį *ratione personae* aspektu. Pardavėjo ar tiekėjo sąvoka, taip pat buvo aptarta *ratione personae* taikymo atžvilgiu, tačiau šis apibrėžimas tam tikra prasme gali daryti įtaką ir Direktyvos 93/13 taikymo srities *ratione materiae* atžvilgiu, o ypač aiškinant šią sąvoką kartu su Direktyvos 93/13 preambulės 5 pastraipoje ir 4 straipsnio 1 dalyje esančia sąvoka „prekės ir paslaugos“. Tam tikrus neaiškumus, apibūdiant Direktyvos 93/13 taikymo sritį *ratione materiae* aspektu, kelia sąvoka – „prekės“. Teisingumo Teismas prekių sąvoką pateikė *Komisija prieš Italiją (meno vertybių byla)* byloje, kurioje prekes apibrėžė, kaip produktus, kurie gali būti įvertinami pinigais ir kurie gali būti prekybinių sandorių objektu.²⁰¹ Suprantama, kad produktais

²⁰⁰ Pavyzdžiui: Europos parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 23 d. Direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis [2003] OL L 271; Europos Parlamento ir Tarybos 1997 m. gegužės 20 d. Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis [1997] OL L 144; Tarybos 1990 m. birželio 13 d. Direktyva 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų [1990] OL L 158; Tarybos 1987 m. gruodžio 22 d. Direktyva 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo. [1987] OL L 42.

²⁰¹ Vėgėlė I. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 42.

gali būti tik kilnojami objektai, todėl peršasi nuomonė, kad Direktyva 93/13 nėra taikoma sutartims, kurių objektas nekilnojamas turtas. Direktyvos tekste angli kalbine redakcija taip pat minimos prekių ir paslaugų sąvokos (*goods*²⁰² and *services*). Be kita ko naujosios vartotojų direktyvos projekto²⁰³, kuriuo buvo norima reglamentuoti ir santykius susijusius su nesąžiningomis sąlygomis, 3 straipsnio 4 dalyje prekė įvardijama kaip materialus kilnojamas daiktas su tam tikromis išimtimis, tačiau šios išimtyse nėra *expressis verbis* įtvirtinto nekilnojamojo daikto, t.y. Sąjungos teisės aktų leidėjas norėjęs priimti naująją vartotojų teisių direktyvą, kuri reglamentuotų ir nesąžiningas sąlygas, preke nelaiko nekilnojamojo daikto. Kaip jau minėta, šio magistro baigiamojo darbo dalyje, analizuojančioje kreipimuisi į Teisingumo Teismą, byloje *Freiburger* nacionalinis teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, pažymėtina, kad pagrindinėje byloje ginčas kilo dėl nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutartyje galimai esančios nesąžiningos sąlygos. Iš vienos pusės būtų galima teigti, kad Teisingumo Teismas, atsakydamas į nacionalinio teismo pateiktą prejudicinį klausimą, galimai išplėtė Direktyvos 93/13 sritį taikydamas jos nuostatas ir nekilnojamojam daiktui, o Sąjungos teisės aktų leidėjas vadovaudamasis ekonominiais tikslais (panaikinti kliūtis laisvam prekių ir paslaugų judėjimui tarp valstybių narių), nesiekė suteikti apsaugos vartotojams, įsigyjantiems nekilnojamąjį daiktą, kuris negali būti laisvo prekių judėjimo objektu. Tačiau kiek kitokia situacija susidaro skaitant Direktyvą 93/13 prancūzų kalbine redakcija, kurioje prekės įvardintos terminu „*biens*“²⁰⁴, atitikmuo lietuvių kalboje – turtas, neišskiriant ar tai kilnojamas, ar nekilnojamas turtas. Prof. I Vėgėlė pastebi ir tai, kad „kadangi Direktyva naudoja sąvokas „pardavėjas ir tiekėjas“, kai kurie teisininkai šią Direktyvą siūlė taikyti tik pirkimo ir tiekimo sutartims. Toks aiškinimas nėra tinkamas. Sąvoka „pardavėjas“ ar „paslaugų teikėjas“ (atitinkami „prekės ir paslaugos“ – aut. past.) turi būti aiškinama plečiamai, įtraukiant ir kitokias nei paslaugų teikimo ar prekių ir paslaugų pirkimo – pardavimo sutartis, pavyzdžiui vartojimo sutartis dėl nekilnojamo daikto pirkimo, net ir tuos atvejus, kai vartotojas parduoda prekę pirkėjui, kuris perka ją su tikslu perparduoti ir pan.“²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiajam teismui taip pat kilo abejonių ar vartojimo sutarties objektu gali būti nekilnojamas daiktas. „*L.K. prieš SEB*

²⁰² *Whereas, generally speaking, consumers do not know the rules of law which, in Member States other than their own, govern contracts for the sale of goods or services; whereas this lack of awareness may deter them from direct transactions for the purchase of goods or services in another Member State.*

²⁰³ 2008 m. spalio 8 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių (KOM (2008) 614) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-11-28]. <http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf>.

²⁰⁴ *Considérant que les vendeurs de biens et les prestataires de services seront, de cette façon, aidés dans leur activité de vente de biens et des prestations de services, à la fois dans leur propre pays et dans le marché intérieur; que la concurrence sera ainsi stimulée, contribuant de la sorte à accroître le choix des citoyens de la Communauté, en tant que consommateurs.*

²⁰⁵ Katuoka S. [et al.] *Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje : kolektyvinė monografija*. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 70.

bankas“ 3-K-156/2007²⁰⁶ Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad vartojimo sutarties objektu negali būti nekilnojamasis daiktas. Nors ir šio magistro baigiamojo darbo tema neapima nacionalinių teismų jurisprudencijos analizės ir apsiriboja vien tik Teisingumo Teismo praktika, tačiau vertėtų kiek plačiau aptarti LAT motyvus, tiek, kiek tai susiję su Direktyvos 93/13 nuostatų aiškinimu. Aukščiausiasis Teismas savo sprendimą argumentavo taip: „CK 1.39 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas vartojimo sutarties apibrėžimas, pagal kurį šios sutarties objektas yra prekės ar paslaugos. <...> CK 6.350 straipsnyje imperatyviai nustatyta, kad vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties objektas yra prekė – kilnojamasis daiktas. Nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartys reglamentuojamos CK šeštosios knygos IV dalies XXIII skyriaus aštuntajame skirsnyje (CK 6.392–6.401 straipsniai). <..> Taigi sistemiškai aiškinant CK 1.39 straipsnio 1 dalį, 6.350 straipsnio 1 dalį ir 6.392–6.401 straipsnius, darytina išvada, kad įstatyme nepriskirta nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties prie vartojimo sutarčių kategorijos, atsižvelgiant į sutarties objektą, ir tai nustatyta imperatyviojoje teisės normoje. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EBB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatas ar principus, ypač transporto srityje, šios direktyvos nuostatos nėra taikomos. Kadangi ginčijamoje sutartyje šalys tarėsi dėl nekilnojamojo daikto, kuris, kaip busimos pagrindinės sutarties sąlyga, atspindi privalomąją CK 6.350 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties objektas gali būti tik kilnojamasis daiktas, tai negalima remtis Tarybos direktyvos 93/13/EBB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais preambule, kurioje neišskirtas nekilnojamasis daiktas iš vartojimo sutartimi galimų įsigyti daiktų. Dėl nurodytų priežasčių konstatuotina, kad nagrinėjamoje byloje šalių ginčas kilo ne iš vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties“. Tokia Aukščiausiojo Teismo argumentacija ganėtinai įdomi, iš esmės teismas teigia, kadangi nacionalinės teisės norma, numatanti tai, kad vartojimo sutarties objektu gali būti tik kilnojami daiktai, yra imperatyvi, todėl negalima remtis Sąjungos teisės suteikiama apsauga. Kitose sprendimuose Aukščiausiasis Teismas pateikė kitokią poziciją, pripažindamas vartojimo sutarties objektu ir nekilnojamuosius daiktus bylose „Ginta ir partneriai“ 3K-3-72/2007²⁰⁷ ir UAB „Alsva“ 3K-3-608/2008²⁰⁸. Vartotojų teisių

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje L.K. v. „SEB bankas“ (bylos Nr.3-K-156/2007).

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. „Ginta ir partneriai“ (Nr. 3K-3-72/2007).

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje A.K. v. UAB „Alsva“ (3K-3-608/2008).

kompendiume²⁰⁹ sutartys, kurių objektas yra nekilnojamas daiktas, priskiriamos prie sutarčių, kurioms nėra taikomos Direktyvos 93/13 nuostatos. *Inter alia*, pateikimas pavyzdys, kad pagal Jungtinės Karalystės teismų praktiką vartotojams Direktyva 93/13 suteikiama apsauga ir kai sutartis yra sudaryta, dėl nekilnojamojo daikto. Tuo tarpu Rumunijoje ir Belgijoje vartojimo sutarčių objektu *expressis verbis* yra įtvirtinti ir nekilnojami daiktai.

Iš Direktyvos 93/13 teksto (lietuvių ir anglų kalbinėmis redakcijomis) galima spėti, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas nesiekė suteikti apsaugos vartotojams įsigyjantiems nekilnojamąjį daiktą. Ir tai būtų suprantama, kadangi Europos Sąjunga kūrėsi siekdama ekonominių tikslų, vienas iš pagrindinių Sąjungos ekonominių interesų – kliūčių laisvam prekių ir paslaugų judėjimui panaikinimas, o nekilnojamas daiktas vargu ar gali būti minėtosios teisės objektu. Tačiau dėl minimalaus Direktyvos 93/13 suderinamumo valstybės narės yra laisvos nusistatyti tokį reguliavimą, kuris leistų tikrinti sąlygų nesąžiningumą, net ir tose sutartyse, kurių objektas yra nekilnojamas turtas *inter alia*, Teisingumo Teismas nagrinėdamas bylą *Freiburger* nieko neužsiminė apie tai, kad Direktyva 93/13 gali būti netaikoma sutartims, kurių objektas yra nekilnojamas daiktas, taip pat tokios abejonės neišreiškė ir Generalinis advokatas L. Geelhoed. Tačiau iš byloje *Freiburger* pateiktų aplinkybių bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos nėra visiškai aišku ar vartojimo sutartimis buvo pripažįstamos nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutartys, kurių objektas yra pats nekilnojamas daiktas, ar preliminariosios nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutartys, kurių objektas yra pagrindinės sutarties sudarymas. Atsižvelgiant ir į tai, kad Direktyva 93/13 yra minimalaus suderinamumo, teigtina, kad jos nuostatos nedraudžia valstybėms narėms nekilnojamojo daikto laikyti preke, Direktyvos 93/13 prasme, jei tik tuo pasiekiamas aukštesnis vartotojų apsaugos lygis. Tačiau lieka neaišku ar Direktyva 93/13 numatytas teisinis reguliavimas įpareigoja valstybes nares suteikti vartotojams apsaugą nuo nesąžiningų sąlygų tuo atveju, kai jie įsigyja nekilnojamąjį daiktą. Tai, kad tokio įpareigojimo valstybėms narėms nėra, galima būtų spręsti iš to, kad Direktyvoje 93/13 lietuvių kalbine redakcija vartojama sąvoka „prekės“, anglų kalbine redakcija – „goods“ taip pat ir vidaus rinkos sukūrimo tikslo, kuris suponuoja laisvo prekių judėjimo apribojimų panaikinimą, kurio objektu gali būti tik nekilnojamieji daiktai. Tai, kad Direktyva 93/13 vartotojams yra suteikiama apsauga nuo nesąžiningų sąlygų, įsigyjant nekilnojamuosius daiktus, galima manyti iš Direktyvoje 93/13 prancūzų kalbine redakcija vartojamos sąvokos „biens“, kuri neišskiria kilnojamųjų ar nekilnojamųjų daiktų, taip pat iš Teisingumo Teismo sprendimo, priimto byloje *Freiburger*, kuriame Teisingumo Teismas atsakydamas į nacionalinio teismo užduotus

²⁰⁹ Schulte–Nölke, H. , *et al.* *EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis.* 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01]. http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf, p. 380- 382.

prejudicinius klausimus, nepasisakė dėl galimo Direktyvos 93/13 nuostatų netaikymo šioje byloje, *ratione materiale* taikymo srities apribojimo pagrindu.

Trečiasis sąvokos „pardavėjo ar tiekėjo su vartotojų sudarytos sutartys“ elementas – „sutartis“. Europos Sąjungos teisė yra aiškinama autonomiškai, tai ir Direktyvos 93/13 tekste vartojama sąvoka „sutartis“ nacionalinėje valstybių narių teisėje gali turėti kiek kitokią prasmę. Kaip pavyzdį D. Bublienė pateikia Jungtinės Karalystės teisinį reglamentavimą, pagal kurį dovanojimo sutartis nėra laikoma sutartimi²¹⁰. Iš Direktyvos 93/13 teksto aišku viena, kad sutartis turi būti susijusi su prekių ar paslaugų įsigijimu²¹¹ ir ji gali būti sudaryta tiek raštu, tiek žodžiu²¹². Plačiau Direktyvoje 93/13 *expressis verbis* sutarties sąvoka nėra detalizuojama. Teisingumo Teismas nagrinėdamas bylas susijusias su Direktyva 93/13 taip pat neaiškino šio termino prasmės. Teisingumo Teismo praktikoje, susijusioje su Direktyvos 93/13 aiškinimu, vartojimo sutartimis buvo pripažintos šios sutartys: kredito/paskolos sutartys (*Pengzugyi Lizing, Pohotovost, Caja de Madrid, Cofidis, Pereničová, Banco Espanol*), mobiliojo ryšio tiekimo sutarys (*Asturcom, Claro, Pannon, Nemzeti*), knygų pirkimo – pardavimo (*Oceano*), automatinės prekybos sutartis (*Cape*), nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutartis (*Freiburger*).

Nors Teisingumo Teismas savo praktikoje²¹³ jau yra aiškinęs sąvokos „sutartis“ prasmę, nagrinėdamas klausimus, kurie iš dalies liečia ir tam tikrus vartotojų teisių apsaugos elementus, tačiau šie klausimai buvo susiję su Briuselio konvencijos taikymu. Kaip jau minėta anksčiau, Teisingumo Teismas Briuselio konvencijoje suformuotos praktikos netaiko Direktyvos 93/13 aiškinimui. Todėl manytina, kad Direktyvoje 93/13 įtvirtintos sąvokos „sutartis“ turinio aiškinimas yra paliktas valstybių narių kompetencijai, tačiau aiškinat šią sąvoką būtina atsižvelgti į pagrindinį Direktyvos 93/13 tikslą – ginti vartotojo interesus, o tai suponuoja plečiamojo aiškinimo metodo taikymą šiuos nuostatos aiškinimui.

Dėl visaapimančio Direktyvos 93/13 pobūdžio, kuris pasireiškia tuo, kad Direktyva 93/13 yra taikoma iš esmės visoms vartojimo sutartims, apibrėždami *ratione materiale* taikymo sritį, kalbėsime apie taikymo išimtis, kuomet sąžiningumo kontrolė nėra taikoma. Direktyvoje *expressis verbis* įtvirtinta, kad ji netaikoma: a) sutarčių sąlygoms, dėl kurių buvo atskirai derėtasi²¹⁴; b) sąlygoms, kurios atspindi valstybių narių įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas²¹⁵; c) sąlygoms, kurios apibūdina pagrindinį sutarties dalyką ir toms sąlygoms, kurios apibūdina prekių ar teikiamų paslaugų kokybės/kainos santykį²¹⁶; d) aiškiai apibrėžtoms

²¹⁰ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 138.

²¹¹ Direktyvos 93/13 1 str. 1d.

²¹² Direktyvos 93/13 preambulės 11 pastraipa.

²¹³ Case C-96/00 *Rudolf Gabriel*, ECR I-6367, para. 18.

²¹⁴ Direktyvos 93/13 preambulės 12 pastraipa.

²¹⁵ Direktyvos 93/13 preambulės 13 pastraipa, 1 str. 2 d.

²¹⁶ Direktyvos 93/13 preambulės 19 pastraipa, 4 str. 2d.

draudimo sutarčių sąlygoms, dėl draudžiamosios rizikos ar draudiko atsakomybės²¹⁷; e) darbo, paveldėjimo, šeimos, bendrovių inkorporavimo ir organizavimo, ūkinių bendrijų sutarčių sąlygoms²¹⁸. Ne visos šios sąžiningumo kontrolės išimtys kelia neaiškumų nacionaliniams teismams ar sukelia tam tikrų perkėlimo problemų valstybėms narėms. Todėl šiame magistro baigiamajame darbe plačiau nagrinėsime tas išimtis, kurias teko aiškinti Teisingumo Teismui, o būtent Direktyvos 93/13 taikymo apribojimus susijusius su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu ir kainos adekvatumu. Taikymo srities apribojimui – „nebuvo atskirai derėtasi“ – pateiksime doktrininį požiūrį, vertindami jį, atsižvelgiant į Teisingumo Teismo jurisprudenciją.

Sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi. Kaip jau minėta „pirmasis žingsnis“ atliekant nesąžiningumo kontrolę pagal Direktyvos 93/13 nuostatas yra konkretaus ginčijamo susitarimo pripažinimas „sutartimi sudaryta su vartotoju“. Tuomet reikia žengti „antrąjį žingsnį“ – patikrinti ar dėl šios sąvokos buvo atskirai derėtasi ar ne. Manytina, kad derėjimosi faktas yra esminė Direktyvos 93/13 taikymo srities *ratione materiae* atžvilgiu taikymo išimtis.

Pirmiausia reikia išsiaiškinti koks yra tokio apribojimo tikslas, arba kitais žodžiais tariant kodėl Direktyvoje 93/13 buvo numatytas toks apribojimas, akivaizdžiai siaurinant vartotojų teisių apsaugos apimtį. Aptariant Direktyvos 93/13 priėmimo aplinkybes jau buvo minėta, kad 3 straipsnyje įvirtintas apribojimas yra prancūziškojo ir vokiškojo nesąžiningų sąlygų kontrolės modelių susidūrimo pasekmė. Vokiškajam reguliavimui būdinga visų individualiai neaptartų sąlygų (ne tik vartojimo sutarčių) sąžiningumo kontrolė, o prancūziškajam visų vartojimo sutarčių (nesvarbu sąlygos buvo aptartos ar ne) kontrolė. Taigi nagrinėjamas apribojimas – Vokietijos teisės indelis. Šios išimties tikslas yra apsaugoti vartotoją nuo tų galimai nesąžiningų sąlygų, kurių turiniui vartotojas negalėjo padaryti jokios įtakos ar nebuvo su šiomis sąlygomis tinkamai supažindintas. Manytina, kad nesąžiningumo kontrolė sąlygoms, dėl kurių vartotojas derėjosi, netaikoma siekiant nepažeisti vieno iš esmingiausių šiuolaikinės civilinės teisės principo – sutarčių laisvės.

Pažymėtina, kad 2007 metais Komisijos prašymu atliktame kompendiume, apibendrinant visų valstybių narių (tuo metu ES sudarė 25 valstybės narės) reglamentavimą nesąžiningų sąlygų srityje, teigiama, kad Direktyvos 93/13 3 straipsnyje esančios išimties, pagal kurią galimas nesąžiningumo vertinimas tik tų sąlygų, dėl kurių nebuvo individualiai derėtasi, į nacionalinę teisę neperkėlė net 10 valstybių narių. Taigi, „šių šalių teismai/institucijos vertina ir atskirai suderėtų sąlygų sąžiningumą, tai Skandinavijos šalys (Danija, Suomija, Švedija), taip pat

²¹⁷ Direktyvos 93/13 preambulės 19 pastraipa.

²¹⁸ Direktyvos 93/13 preambulės 10 pastraipa.

Belgija, Čekija, Prancūzija, Latvija, Liuksemburgas, Malta ir Slovėnija²¹⁹. Tuo tarpu Lietuva (LR CK 6.188 straipsnio 2 dalis) ir likusios valstybės narės šį apribojimą taiko.

Direktyvos 93/13 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „visada yra laikoma, kad dėl sąlygos nebuvo atskirai derėtasi, jeigu ji buvo parengta iš anksto, ir vartotojas dėl to negalėjo padaryti įtakos sąlygos esmei, ypač iš anksto suformuluotos tipinės sutarties atveju“. D. Bublienė teigia, kad „Direktyva nurodo du „sąlygų, dėl kurių nebuvo individualiai derėtasi“ požymius: visų pirmą sąlyga turi būti parengta iš anksto; antra, vartotojas negali daryti įtakos jos esmei“²²⁰. Manytina, kad toks požiūris yra klaidingas ir minėtoji Direktyvos 93/13 nuostata išreiškia ne du atskirus požymius, o prezumpciją, kada yra laikoma, jog vartotojas neturėjo įtakos sutarties esmei. Toks 3 straipsnio 2 dalies interpretavimas, kai išskiriami du savarankiški ir komuliatyviai taikomi požymiai, yra nesuderinamas su pagrindiniu Direktyvos 93/13 tikslu – vartotojo interesų apsauga, kadangi norint pripažinti, kad dėl konkrečios sąlygos nebuvo atskirai derėtasi, reiktų nustatyti ne tik vartotojo įtakos nebuvimą sąlygos esmei, bet ir tai, kad ši sąlyga buvo paruošta iš anksto. Praktikoje neretai pasitaiko tokių situacijų, kai verslininkas sutartį paruošia ne iš anksto, o dalyvaujant vartotojui, tačiau vartotojas jokios įtakos sutarties turiniui nepadaro ir nebūna tinkamai su šiomis sąlygomis supažindintas. Todėl laikantis D. Bublienės pozicijos, minėtos situacijos atveju, iš vartotojo atimama galimybė ginčyti konkrečios sutarties sąlygos sąžiningumą ir nepagrįstai susiaurinama vartotojo teisių apsaugos apimtis. Lyginant dvi analogiško turinio sutartis, kurių sąlygų esmei vartotojas neturėjo jokios įtakos, tačiau viena iš šių sutarčių buvo parengta iš anksto, o kita vartotojui dalyvaujant, tai pastarąją sutartį pasirašęs vartotojas negalėtų ginčyti šios sutarties sąžiningumo. Šis D. Bublienės siūlomas sąvokos „sąlyga, dėl kurios nebuvo derėtasi“ dviejų komuliatyviai taikomų elementų aiškinimas nesuderinamas su Teisingumo Teismo praktikoje suformuluota nacionalinio teismo galimybe *ex officio* pripažinti tam tikros sąlygos nesąžiningumą net ir pirminio bylos įvertinimo metu, kuomet nacionaliniai teismai yra įpareigoti iki bylos iškėlimo patikrinti ar jurisdikcinę išlygą nustatanti sąlyga yra sąžininga. Nacionalinis teismas prieš priimant nagrinėti ieškinį t.y. nesurengus teismo posėdžio, negali nustatyti ar konkrečiai sutarties sąlygai vartotojas turėjo įtakos, ypač jei tai yra sutartis, kuri nėra taip plačiai taikoma, kaip pavyzdžiui, mobiliojo ryšio paslaugų tiekimo sutartys, ir priklauso nuo tam tikrų subjektyvių veiksnių, kurie įtakoja sutarties turinį, kaip pavyzdžiui, nekilnojamojo turto agentūros paslaugų sutartys, privačių medicininių paslaugų sutartys ir pan. (plačiau apie tai, šio magistro baigiamojo darbo skyriuje „Valstybėms narėms tenkančios pareigos“). Todėl,

²¹⁹ Schulte–Nölke, H. , *et al. EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis*. 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01].

http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf, p. 383.

²²⁰ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 143.

atsižvelgiant į Teisingumo Teismo valstybių narių nacionaliniams teismams nustatytą pareigą *ex officio*, tikrinti sąlygų nesąžiningumą net ir pirminio bylos įvertinimo metu, nacionalinis teismas vadovaujasi prezumpcija, kad dėl tam tikros galimai nesąžiningos sąlygos nebuvo atskirai derėtasi, jei yra požymių, kad sutartis buvo perengta iš anksto. Manytina, kad pirminio bylos įvertinimo metu nacionalinis teismas neturi galimybių įvertinti ar vartotojas turėjo įtakos sąlygos esmei ar ne. Panašios abejonės kilo ir Generalinei advokatei V. Trstenjak pateiktoje išvadoje nagrinėjant bylą *Banco Espanol*, tačiau kiek kitu aspektu – nacionalinio teismo negalėjimo sužinoti ar vartotojas turėjo įtakos konkrečiai sutarties sąlygai ar ne, neginčo teisenos metu: „net tada, kai sutarties sąlygos nesąžiningas pobūdis atrodo akivaizdus, pavyzdžiui, teisės aktuose numatytas atitinkamos sąlygos pavyzdys, ji ne visada tokia yra. <..> Be to, gali kilti abejonių, ar dėl konkrečios sąlygos buvo derėtasi atskirai, kaip tai numatyta 3 straipsnio 1 dalyje. <...> nacionaliniam teismui teks keblus uždavinys galutinai įvertinti tam tikros sąlygos nesąžiningą pobūdį, nors jis dėl to nėra tikras arba neturi pakankamai informacijos apie faktines aplinkybes.“²²¹

Todėl manytina, kad Direktyvos 93/13 3 straipsnio 2 dalies tikslas yra nustatyti prezumpciją, pagal kurią yra laikoma, jog vartotojas neturėjo įtakos sąlygos esmei tuo atveju jei ji buvo paruošta iš anksto. Teisės doktrinoje pateikiama nuomonė, kad tai yra griežta prezumpcija ir jos negalima paneigti. Teigti, kad tai yra griežta prezumpcija ir jos paneigti nėra galima, būtų pernelyg drąsu. Kadangi pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 2 dalies prasmę griežta prezumpcija galioja tik iš anksto suformuluotos *tipinės* sutarties atžvilgiu. Laikantis nuostatos, kad griežta prezumpcija taikoma *visų* iš anksto parengtų sąlygų atžvilgiu, į Direktyvos 93/13 taikymo sritį būtų įtrauktos ir tokio tipo sutarčių sąlygos, kurios nors ir buvo iš anksto parengtos, tačiau vartotojas galėjo daryti įtaką jų turiniui, pavyzdžiui, jei iš anksto paruošta sutartis suteikia galimybę vartotojui įrašius tam tikrą informaciją, keisti sutarties sąlygas (šabloninės sutartys). Tokiu atveju teisinis reguliavimas per daug giliai įsiskverbė į sutarčių laisvės principo sritį ir iš dalies paneigtų šio principo esmę. Žinoma, toks aiškinimas neatima galimybės taikyti nesąžiningumo kontrolę kitoms tos pačios sutarties sąlygoms, kurių esmei vartotojas neturėjo galimybės daryti įtakos.

Apibendrinant galima teigti, kad esminis požymis, jog dėl tam tikros sutarties sąlygos nebuvo derėtasi yra vartotojo įtakos neturėjimas sąlygos esmei. O tai, kad sutartis buvo paruošta iš anksto tik preziumuoja, kad vartotojas neturėjo įtakos jos sąlygų esmei ir palengvina įrodinėjimo procesą.

²²¹ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino*, pateikta 2012 m. vasario 14d., para. 53.

*Sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba.*²²² Tai nemažai diskusijų sukianti Direktyvos 93/13 taikymo išimtis, kuri buvo įtraukta antrajame (1992 metų) Komisijos pasiūlyme. Taigi ši Direktyvoje 93/13 4 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta taikymo srities *ratione materiale* išimtis susijusi su pagrindinėmis/esminėmis (angl. – *core provisions*) sutarčių sąlygomis. Kitaip tariant, tai yra tos sąlygos, be kurių pirkimo – pardavimo ar paslaugų tiekimo sutartis netektų savo esmės. Doktrinoje teigiama, kad „kainos adekvatumas suteiktoms paslaugoms ar prekėms yra paliktas reguliuoti rinkai“²²³, „reveransas sutarčių laisvės – šalių autonomijos – principui“²²⁴. Taip pat šios išimties tikslą, pasiremddama gausia teisės doktrina, aiškina ir Generalinė advokatė V. Trstenjak pateiktoje išvadoje nagrinėjant bylą *Caja de Madrid*: „šios nuostatos vėlesnis įtraukimas į direktyvos pasiūlymą teisės doktrinoje aiškinamas kaip Bendrijos teisės aktų leidėjo kodifikacinio pobūdžio sprendimas, siekiant apsaugoti šalių valios autonomiją. Doktrinoje sutariama, jog šia nuostata buvo siekiama apriboti vartotojų sutarčių sąlygų nesąžiningumo teisminį vertinimą tam, kad būtų užtikrinta šalių laisvė savo nuožiūra tvarkyti tarpusavio santykius ir kainų bei paslaugų konkurencija paremtos rinkos veiksmingumas. Doktrinoje laikomasi nuomonės, jog Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje numatytas sutarties sąlygų vertinimo apimties ribojimas grindžiamas su rinkos ekonomika susijusiais argumentais. Pagal pagrindinius liberalios ekonominės sistemos principus, sutarties šalys savarankiškai nustato prekę ar paslaugą ir atlyginimą, kurių mainų tikslais sudaroma sutartis. Tai atitinka rinkos ir konkurencijos principus, kurie iš dalies taptų neveiksmingi, jei reikėtų atlikti prekių ar paslaugų ir atlyginimo adekvatumo ar ekvivalentiškumo vertinimą, nes pardavėjams ar tiekėjams remiantis šiais principais būtų neįmanoma planuoti savo elgesio rinkoje.“²²⁵ Vartotojas neturi būti bendrai apsaugotas nuo nenaudingo sandorio sudarymo. Atvirkščiai, pagrindinių prievolių atžvilgiu jis laikomas pakankamai apsaugotu konkurencijos.²²⁶

Per daug nesiplečiant, aiškinant 4 straipsnio 2 dalyje numatytos Direktyvos 93/13 taikymo išimties tikslą, galima apibendrintai teigti, jog ši išimtis apima du aspektus: pirma, sąžiningumo nevertinimas sąlygoms susijusioms su pagrindinio sutarties dalyku, antra, sąžiningumo nevertinimas kainos ir suteiktų prekių ir paslaugų adekvatumui, tačiau abiem šiems aspektams yra būtina sąlyga, kad sąlygos būtų išreikštos aiškia, suprantama kalba. Kitaip tariant

²²² Direktyvos 93/13 4 str. 2d.

²²³ Howells G.G., Wilhelmsson T. *EC Consumer Law*, Aldershot: Ashgate Publishing, 1997, p.114.

²²⁴ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 140.

²²⁵ Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)*, pateikta 2009 m. spalio 29d., para. 63, 64.

²²⁶ *Ibid.*, para.40.

sąlygos susijusios su pagrindinio dalyko apibrėžimu ir kainos adekvatumas patenka į Direktyvoje 93/13 taikymo sritį tik tuo atveju, jei jos nėra suformuluotos aiškia ir suprantama kalba.

Pirmasis Teisingumo Teismas sprendimas susijęs su šia Direktyvos 93/13 taikymo išimtimi buvo priimtas valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo byloje *Komisija prieš Nyderlandus*. Kaip jau minėta skyriuje, analizuojančiame teismo nagrinėjimo Teisingumo Teisme priežastis, valstybė narė kaltinama tuo, kad į nacionalinę teisę neperkėlė Direktyvos 5 straipsnio trečiojo sakinio – *contra proferentem* taisyklės taikymo išimties (plačiau apie tai skyriuje „Valstybėms narėms tenkančios pareigos) ir 4 straipsnio 2 dalies, šioje dalyje numatyta Direktyvos 93/13 taikymo išimtis sąlygoms, nustatančioms „kainos ir atlygio adekvatumą mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba“.

Teisingumo Teismas pripažino, kad Nyderlandai netinkamai į nacionalinę teisę perkėlė minėtas Direktyvos 93/13 nuostatas. Sprendimas analizuojamoje byloje buvo motyvuotas vien tik juridinės technikos taisyklių taikymu. Nei Teismas, nei Generalinis advokatas A. Tizzano nekėlė klausimo ar šių normų neperkėlimas yra suderinamas su minimaliu Direktyvos 93/13 harmonizavimo pobūdžiu, kuris leidžia valstybėms narėms taikyti aukštesnę vartotojų teisių apsaugą, negu ji yra numatyta Direktyvoje 93/13 – „valstybės narės turi turėti galimybę, deramai atsižvelgiant į Sutartį, vartotojams suteikti didesnę apsaugą nacionalinėmis nuostatomis, kurios yra griežtesnės už šios direktyvos nuostatas“²²⁷.

Teisingumo Teismas pripažindamas, kad Nyderlandai pažeidė Sutartimis prisiimtus įsipareigojimus, šiuo sprendimu davė aiškią ir nedviprasmišką žinią visoms Sąjungos valstybėms narėms, kad Direktyvos 93/13 5 straipsnio trečiojo sakinio (*contra proferentem* taisyklės išimties) ir 4 straipsnio 2 dalies neperkėlimas į nacionalinę teisę, pažeidžia Sąjungos teisę. *Inter alia* 2000 metais pateiktoje Komisijos ataskaitoje dėl Direktyvos 93/13 įgyvendinimo valstybių narių teisėje²²⁸ pažymima, kad Danija, Ispanija, Suomija, Liuksemburgas, Portugalija, Ispanija ir Graikija neperkėlė Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje esančios taikymo išimties dėl kainos ir pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimo. Ir jokių problemų dėl šios taikymo išimties *ratione materiae* aspektu neperkėlimo valstybėms narėms nekilo, kadangi minėtųjų valstybių narių nacionaliniai teismai nesprendė klausimų susijusių su kainos adekvatumu ar pagrindiniu sutarties dalyku, remdamiesi iš Sąjungos perimtu nesąžiningų sąlygų reguliavimu. Taigi, iš šios Komisijos ataskaitos matyti, kad net 7 iš tuo metu buvusių 15 Europos Sąjungos narių nebuvo perkėlusios minėtosios Direktyvos 93/13 taikymo išimties į savo nacionalinę teisę. O

²²⁷ Direktyvos 93/13 preambulės 12 pastraipa.

²²⁸ Report from the Commission on the implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair term in consumer contracts [interaktyvus].

[http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/uct03_en.pdf]. p 15.

Teisingumo Teismas sprendimu *Komisija prieš Nyderlandus* davė aiškia ir nedviprasmišką žinią visoms Sąjungos valstybėms narėms, kad Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos taikymo išimties neperkėlimas, kuria nacionaliniams teismams nesuteikiama galimybė tikrinti sąlygų susijusių su pagrindinio dalyko apibrėžimu ir kainos adekvatumu, jei jos išreiktos aiškia ir suprantama kalba, sąžiningumą, pažeidžia Sutartimis prisiimtus įsipareigojimus.

Tačiau sprendimas byloje *Caja de Madrid*, tokį aiškinimą „apvertė aukštyne kojom“. Kaip jau minėta, analizuojant teismo nagrinėjimo priežastis Teisingumo Teisme, šioje byloje iš esmės kilo klausimas, ar Ispanijoje numatytas teisinis reguliavimas, į kurį nėra perkeltos Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalies nuostatos, yra suderinamos su Europos Sąjungos teise. Lyginant šią bylą su priimtu sprendimu *Komisija prieš Nyderlandus* reikia pažymėti, kad nei Ispanija, nei Nyderlandai į nacionalinę teisę neperkėlė tos pačios nuostatos: „Ispanijos Karalystė į savo teisės sistemą neperkėlė minėto 4 straipsnio 2 dalies.“²²⁹; „turi būti pripažinta, kad neperkeldama į savo nacionalinės teisės sistemą Direktyvos 4 straipsnio 2 dalies ir 5 straipsnio, Nyderlandų Karalystė pažeidė sutartimi prisiimtus įsipareigojimus.“²³⁰ Atrodo, kad abi situacijos iš esmės analogiškos, t.y. kilusios dėl tos pačios Direktyvos 93/13 nuostatos tik Nyderlandų atveju buvo pradėta įsipareigojimų nevykdymo procedūra, o Ispanijos atveju nacionalinis teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą.

Teisingumo Teismas byloje *Caja de Madrid*, aiškindamas Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį kartu su 8 straipsniu, kuris nedraudžia valstybėms narėms numatyti griežtesnį reguliavimą, negu yra įtvirtintas šioje direktyvoje, priėjo prie išvados, kad valstybėms narėms yra „leidžiama atlikti sutarties sąlygų nesąžiningumo vertinimą, susijusį su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu arba su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, net jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba“²³¹. Teisingumo Teismo argumentacija paremta savita sprendimo *Komisija prieš Nyderlandus* interpretacija: „iš minėto Sprendimo *Komisija prieš Nyderlandus* negali būti daroma išvada, jog Teisingumo Teismas pripažino, kad direktyvos 4 straipsnio 2 dalis yra privaloma ir įpareigojanti nuostata, kurią valstybės narės būtinai tokią turi perkelti. Atvirkščiai, Teisingumo Teismas tik nusprendė, kad siekiant užtikrinti Direktyva siekiamus vartotojų apsaugos tikslus minėta 4 straipsnio 2 dalis turi būti perkeliama visiškai tam, kad draudimas vertinti sąlygų nesąžiningumą būtų taikomas tik aiškiai ir suprantama kalba pateiktoms sąlygoms“²³². Tačiau tokios išvados negalima daryti

²²⁹ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785, para.15.

²³⁰ Case C-144/99 *Commission of the European Communities v. Kingdom of Netherlands* [2001] I-03541, para. 22.

²³¹ Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785, para. 50.

²³² Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785, para. 39.

skaitant sprendimą *Komisija prieš Nyderlandus*, kuriame buvo nagrinėjimas visos 4 straipsnio 2 dalies neperkėlimas į nacionalinę teisę, o ne tik minėtojo straipsnio vienos dalies elementas – skaidrumo principas.

Peršasi išvada, jog Teisingumo Teismas byloje *Komisija prieš Nyderlandus* į Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje numatytą *ratione materiae* taikymo išimties neperkėlimo klausimą pasižiūrėjo pernelyg formaliai, neįvertinęs šios Direktyvos 93/13 minimalaus suderinamumo pobūdžio ir neatsižvelgęs į visą Direktyva 93/13 nustatytą teisinio reguliavimo sistemą arba savo sprendimą suformulavo nepakankamai aiškiai. Iš kitos pusės ir Nyderlandų vyriausybė, gindama savo poziciją Teisingumo Teisme, neatkreipė Teismo dėmesio į minimalaus suderinamumo aspektą ir rėmėsi visai kitais argumentais. Todėl manytina, kad *Caja de Madrid* sprendimu Teisingumo Teismas pakeitė savo praktiką suformuotą byloje *Komisija prieš Nyderlandus*. Žinoma, Teisingumo Teismas tik su labai retomis išimtimis pripažįsta klydęs²³³ ir tuo pagrindu keičiantis savo praktiką. Galbūt reikėjo ir *Caja de Madrid* atveju pripažinti savo klaidą byloje *Komisija prieš Nyderlandus* byloje, tuomet ir sprendimas *Caja de Madrid* byloje būtų daug lengviau suprantamas, „stipriau“ motyvuotas. Tačiau šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjamai problematikai nėra taip svarbu kokiais argumentais remdamasis Teisingumo Teismas priėmė savo sprendimą ir tai, kad nepripažino klydęs, svarbiausia yra rezultatas – Ispanijos vartotojams suteikiama didesnė apsauga nuo nesąžiningas sąlygas taikančio verslininko. Be kita ko ir Sąjungos valstybės narės nesibaimindamos galimo įsipareigojimų neįvykdymo proceso gali iš savo nacionalinės teisės pašalinti šią vartotojų apsaugos apimtį siaurinančią Direktyvos 93/13 taikymo išimtį *ratione materiae* aspektu.

Būtina akcentuoti tai, kad sprendimu *Caja de Madrid* Teisingumo Teismas tik „legalizavo“ tokį valstybių narių pozityvų reguliavimą, kuriuo yra leidžiama atlikti sutarties sąlygų nesąžiningumo vertinimą, susijusį su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu arba su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, net jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba. T.y. pripažino, kad minimalus Direktyvos 93/13 pobūdis suderinamas su 4 straipsnio 2 dalyje esančios išimties neperkėlimu į nacionalinę teisę. Bet jokių būdu šio sprendimo nereikia suprasti, kaip keičiančio Direktyvoje 93/13 įtvirtintą reguliavimą. Tik nacionalinis teisės aktų leidėjas turi prerogatyvą nuspręsti ar suteikti vartotojams didesnę apsaugą ir leisti tikrinti sąlygų sąžiningumą, susijusių su pagrindiniu sutarties dalyku ir kainos adekvatumu, jei laikomasi skaidrumo principo, ar ne. Valstybių narių, kurių nacionalinėje teisėje išlieka ribojimas, nevertinti sąlygų susijusių su pagrindinių sutarties dalyku ar kainos adekvatumu, kai šios sąlygos išreikštos aiškia ir suprantama kalba, kaip, pavyzdžiui, Lietuvoje

²³³ Pavyzdžiui gerai žinomoje byloje *Keck* Teisingumo Teismas pripažino savo praktikos netikslumus teigdamas „priešingai nei buvo pasakyta prieš tai“. Žr. Byla C-267 ir 268/91 *Baudžiamosios bylos prieš Keck ir Mithouard*. [1992] ECR I-6097, para. 16.

(CK 6.188 straipsnio 5 dalis), vartotojas negalėtų reikalauti nacionalinio teismo, tam tikram ginčui netaikyti CK 6.188 straipsnio 5 dalies, remdamasis tuo, kad ši norma prieštarauja Teisingumo Teismo praktikai, suformuotai byloje *Caja de Madrid*. Kadangi, kaip jau minėta, Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje esančios sąlygos neperkėlimas į nacionalinę teisę, yra pačios valstybės narės teisės įstatymo leidėjo apsisprendimo reikalas.

Minėta, kad *Caja de Madrid* atveju pagrindinėje byloje kilo klausimas dėl palūkanų apvalinimo sąlygos. Doktrinoje šis Teisingumo Teismo sprendimas kritikuotinas dviem aspektais: „pirma, Teisingumo Teismas nesprenė ar palūkanų apvalinimo sąlyga yra susijusi su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu ar kainos ir atlygio adekvatumu, antra, Teisingumo Teismas nepateikė nacionaliniams teismams išaiškinimo, kaip turi būti suprantamos sąvokos – pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimas bei kainos ir atlygio adekvatumas“²³⁴. Taip ir lieka neaišku ar Teisingumo Teismas, neatskleisdamas minėtųjų sąvokų turinio, leidžia suprasti, kad nacionaliniai teismai yra kompetentingi kiekvienoje byloje aiškinti šių sąvokų turinį, o jei taip, tai ar tokiu būdu nebus pakenkta vieningam Sąjungos teisės aiškinimui? Tačiau atsižvelgiant į tai, jog Direktyva 93/13 yra minimalaus suderinamumo bei į tai, kad *Caja de Madrid* sprendimu Teisingumo Teismas leidžia valstybėms narėms neperkelti į nacionalinę teisę 4 straipsnio 2 dalyje Direktyvos 93/13 taikymo apribojimo ir į tai, kad sprendimu *Freiburger* Teisingumo Teismas suteikia plačias laisves nacionaliniams teismams interpretuoti Direktyvos 93/13 nuostatas, manytina, kad nacionalinis teismas kiekvienu atskiru atveju sprendžia ar konkreti sąlyga yra susijusi su pagrindiniu sutarties dalyko apibrėžimu ar kainos ir atlygio adekvatumu, interpretuodamas šias sąlygas vartotojo naudai. Nors vėlesniame sprendime *Nemzeti* Teisingumo Teismas itin smulkiu aspektu pasisakė, kaip yra suprantamas Direktyvoje 93/13 įtvirtintas apribojimas dėl kainos ir atlygio adekvatumo. Primintina, kad pagrindinėje byloje kilo klausimas dėl sąlygos „jeigu abonentas apmoka sąskaitą pinigine pašto perlaida, paslaugų teikėjas turi teisę pareikalauti apmokėti su tuo susijusias papildomas išlaidas (pavyzdžiui, pašto išlaidas)“²³⁵ nesąžiningumo, atsižvelgiant į tai, kad sutartyje nėra aiškaus šių išlaidų apskaičiavimo metodo. Teisingumo Teismas pateikė nacionaliniam teismui išaiškinimą, kad „pagal direktyvos 4 straipsnio 2 dalį sąlygų nesąžiningumo vertinimas nesusijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba. Tačiau ši išimtis netaikytina sąlygai, pagal kurią nustatomas vartotojui teikiamos paslaugos išlaidų pakeitimo mechanizmas. Dėl sutarties sąlygos, pagal kurią numatoma pakeisti vartotojui teikiamos paslaugos bendrą kainą, reikia pažymėti, kad, atsižvelgiant į direktyvos priedo 1 dalies j ir l punktus bei 2 dalies b ir d punktus,

²³⁴ Stuyck J. Case C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid v Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* European Review of Contract Law Volume 6 (Issue 4), 2010, p. 453, 454.

²³⁵ Byla C-472/10 *Nemzeti Fogysztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrtl* [dar nepaskelbta], para. 18.

turi būti nurodoma priežastis arba metodas, pagal kurį kinta kainos, o vartotojas turi teisę nutraukti sutartį.²³⁶ Trumpiau tariant šiuo sprendimu Teisingumo Teismas paaiškino, kad pagal Direktyvos 93/13 struktūrą, išimtis dėl kainos adekvatumo, netaikoma tuo atveju, kai nėra numatomas kainos pakeitimo mechanizmas (išlaidų apskaičiavimo metodas) t.y. tokios sąlygos nebuvimas prieštarauja sąžiningumo principui.

Atibendrinant Direktyvos 93/13 taikymo sritį *ratione materiae* atžvilgiu, galime daryti šias išvadas. 1) Nors ir Direktyva 93/13 lietuvių kalbine redakcija *expressis verbis* įtvirtina, kad ji taikoma sutartims dėl prekių (kilnojamųjų daiktų) ir paslaugų, tačiau nemažai Sąjungos valstybių narių, tame tarpe ir Lietuva, taiko nesąžiningumo kontrolę ir sutartims, kurių objektas yra ir nekilnojamas daiktas. Tai, kad Direktyvos 93/13 nuostatos gali būti taikomas ir sutartims, kurių objektas yra nekilnojamas daiktas, nepaneigia ir Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Freiburger*. 2) Nors ir Teisingumo Teismui neteko išsamiai aiškinti pagrindinės Direktyvos 93/13 *ratione materiae* taikymo išimties – „sąlyga dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi“, tačiau manytina, kad priešingai nei savo disertacijoje teigia D. Bublienė, Direktyvoje 93/13 nustatytas reguliavimas reikalauja ne dviejų komuliatyviai taikomų elementų „parengta iš anksto“ ir „vartotojas negalėjo daryti įtakos sąlygos esmei“, o tik nustato prezumpciją, kad „iš anksto parengtom“ sąlygoms vartotojas „negalėjo padaryti įtakos“ jų esmei. 3) Pasitvirtino šiame magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė, kad Teisingumo Teismas sprendimu *Caja de Madrid* išplėtė vartotojų apsaugos ribas, suteikdamas galimybę valstybėms narėms tikrinti sutarties sąlygas susijusias su pagrindiniu sutarties dalyku ir kainos adekvatumu, net ir tuomet, kai sąlygos buvo išreikštos aiškia bei suprantama kalba, nors sprendime *Komisija prieš Nyderlandus* valstybė narė pripažinta pažeidus pagal Sutartis priimtus įsipareigojimus tuo atžvilgiu, kad ji nacionalinę teisę neperkėlė minėtosios nesąžiningumo vertinimo išimties.

3.3. Valstybėms narėms tenkančios pareigos

Galima išskirti dviejų rūšių pareigas, kylančias valstybėms narėms tiesiogiai iš Direktyvos 93/13 teksto – tai materialinio ir procesinio pobūdžio pareigos. Pareigos, tenkančios valstybėms narėms, į materialinio ir procesinio pobūdžio pareigas, išskiriamos pagal valstybių narių Direktyva 93/13 priimtų įsipareigojimų pobūdį, kitais žodžiais tariant, pagal tai, koks yra šių pareigų turinys ir ar jos skirtos formaliems²³⁷ procedūriniais reikalavimams, ar šie valstybių narių priimti įsipareigojimai tiesiogiai įtakoja vartotojų padėtį. Iš Direktyvos 93/13 valstybėms

²³⁶ Byla C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrtl* [dar nepaskelbta], para. 23 ir 24.

²³⁷ V. Trstenjak 8^a straipsnio įtraukimą į Direktyvą 93/13 vaidina procedūrinis pakeitimas. Žr.: Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrtl*, pateikta 2011 m. gruodžio 6d., para.1.

narėms kylančios materialinio pobūdžio pareigos įtvirtintos 6 ir 7 straipsniuose. Tuo tarpu procedūrinio pobūdžio pareigos – 8^a, 9, 10 straipsniuose, pastarosios valstybėms narėms tenkančios pareigos plačiau aptariamos nebus, Teisingumo Teismas tik vienoje byloje²³⁸ aiškino procesinius valstybių narių įsipareigojimus. Šiame magistro baigiamajame darbe bus analizuojami tam tikri materialinio pobūdžio pareigų aspektai, išaiškinti ir plačiau atskleisti Teisingumo Teismo praktikoje.

3.3.1. *Ex officio*

Direktyvos 93/13 7 straipsnyje numatyta valstybei narei tenkanti pareiga – užtikrinti nesąžiningos sąlygos neprivalomumą vartotojui:

1. *Valstybės narės užtikrina, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuojant pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais.*

2. *Pirmojoje straipsnio dalyje nurodytos priemonės apima nuostatas, pagal kurias asmenys arba organizacijos, pagal nacionalinės teisės aktus turinčios teisėtą interesą apsaugoti vartotojus, gali pagal atitinkamus nacionalinės teisės aktus iškelti bylą teismuose arba kompetentingose administracinėse institucijose, kad būtų priimtas sprendimas dėl to, ar bendram naudojimui parengtos sutarčių sąlygos yra nesąžiningos, ir galėtų būti pritaikytos tinkamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią tolesniam tokių sąlygų naudojimui.*

Taigi, šiame straipsnyje yra numatytos dvejų rūšių pareigos: 1) užtikrinti pakankamas ir veiksmingas priemones, užkertančias kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui ir 2) nacionalinių institucijų teisė/pareiga iškelti bylą dėl nesąžiningų sąlygų naudojimo sutartyse su vartotojais. Žinoma, galimas ir kiek kitoks šio straipsnio interpretavimas, teigiant, kad valstybei narei yra numatyta tik viena pareiga – užtikrinti pakankamas ir veiksmingas priemones, kuriomis būtų užkertamas kelias nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, o tam tikrų institucijų galimybė iškelti bylas dėl nesąžiningų sąlygų naudojimo tėra viena iš priemonių šiam tikslui pasiekti. Tačiau toks požiūris, manytina, neatitinka Teisingumo Teismo praktikoje vystomos vartotojų teisių apsaugos sistemos idėjos, kuria 7 straipsnio 1 dalies ir 2 dalies nuostatomis yra priskiriami skirtingi tikslai²³⁹. Ar tai yra dvi, ar viena valstybei narei nustatyta pareiga nėra svarbu šio magistro baigiamojo darbo problematikai nagrinėti. Darbe analizuojame šiuos du aspektus (pareigas) atskirai.

²³⁸ Byla C-137/08 VB *Pénzügyi Lízing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847, para.12.

²³⁹ Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Feliu* [2000] ECR I-04941, para. 27.

Pirmiausia reikia atsakyti, kas slypi už 7 str. 1d. įtvirtinto termino „pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniams nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse“. Teisingumo Teismas duoda aiškų atsakymą – tai nacionalinio teismo galimybė *ex officio* nustatyti sąlygos nesąžiningumą. Kaip matoma iš šio magistrinio darbo skyriuje „Bylų, susijusių su Direktyvos 93/13 aiškinimu ar taikymu, iškėlimo priežastys“ pateikto bylų apibendrinimo, Teisingumo Teismui teko priimti net 8 sprendimus, kuriuose nacionalinis teismas siekė išsiaiškinti tam tikrus aspektus susijusius su nacionalinio teismo galimybe *ex officio* nustatyti sąlygos nesąžiningumą. *Ex officio* – tai plačiausiai Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nagrinėta sritis/kategorija, aiškinant Direktyvos 93/13 nuostatas.

Pažymėtina, kad *ex officio* teisė nustatyti tam tikros sąlygos nesąžiningumą nėra tiesiogiai minima Direktyvos 93/13 tekste. Ši teisė kildintina iš 6 straipsnyje įtvirtinto nesąžiningų sąlygų neprivalomumo vartotojams bei iš 7 straipsnyje valstybėms narėms nustatytos pareigos užkirsti kelią nuolatiniams nesąžiningų sąlygų naudojimui. Teisingumo Teismo praktika, aiškinanti Direktyvą 93/13, vystėsi laipsniškai, suformuodama kazuistinio pobūdžio taisykles, tačiau dėl praktikos gausos jau galima išvesti apibendrinančio pobūdžio taisykles.

Pirmasis Teisingumo Teismo sprendimas, aiškinantis nacionalinio teismo galimybę *ex officio* pripažinti tam tikras sutarčių sąlygas nesąžiningomis, buvo priimtas byloje *Oceano*²⁴⁰. Primintina, kad šioje byloje buvo klausama dėl nacionalinio teismo galimybės *ex officio* pripažinti jurisdikcijos išlygą (sutartinį teisingumą) nustatančią sąlygą nesąžininga pirminio bylos įvertinimo metu, t.y. dar nepradėjus jos nagrinėjimo iš esmės, jei pagal nacionalinės teisės nuostatas toks nesąžiningumo vertinimas buvo negalimas. Koks yra sąvokos „pirminis bylos įvertinimas“ (angl. – *making its preliminary assessment*) turinys nei minėtame sprendime, nei Generalinio advokato nuomonėje nedetalizuojama. Iš faktinių aplinkybių visumos ir to, kad nesąžininga sąlyga yra susijusi su jurisdikcinės išlygos nustatymu, galima daryti išvadą, kad ši sąvoka atitinka LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą procedūrą, kurios metu teismas gavęs ieškinį patikrina, ar šis konkretus ieškinys yra jam teisingas, ir šio ieškinio priėmimo klausimą išsprendžia priimdamas rezoliuciją, o rezoliucija savo ruožtu jau yra laikoma civilinės bylos iškėlimu. *Inter alia* pagrindinėje byloje buvo pradėtas sumarinis – supaprastintas procesas, dėl teismo įsakymo išdavimo, kadangi skolininkų įsipareigojimai buvo nedideli. Manytina, kad tai atitinka LR CPK 431 ir 441 straipsniuose įtvirtintas procedūras. Minėtasis prejudicinis klausimas Ispanijos Aukščiausiajam teismui kilo dėl to, kad pagal nacionalinį reglamentavimą teismas negali patikrinti tam tikros sutarties sąlygos nesąžiningumo pirminio bylos įvertinimo metu.

²⁴⁰ Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Felio* [2000] ECR I-04941.

Aiškindamas Direktyvą 93/13 ir atsižvelgdamas į minėtas aplinkybes, Teisingumo Teismas pirmiausiai pabrėžė, kad pagrindinėje byloje susiklosčiusi situacija atitinka Direktyvos 93/13 priede esančio sąrašo *q* punktą. Taip pat Teisingumo Teismas nusprendė, kad „jurisdikcijos išlyga, esanti aptariamoje sutartyje, kuri nebuvo individualiai aptarta, sutartyje sudarytoje tarp vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo, ir kuri nustato išimtinę pardavėjo ar tiekėjo veiklos vietos teritorinę teismų jurisdikciją, turi būti pripažįstama nesąžininga pagal Direktyvos 3 straipsnį, ir tuo pažeidžia sąžiningumo reikalavimą, sukelia sutarties šalių teisių ir pareigų disbalansą, vartotojo nenaudai“²⁴¹. Atsakydamas į prejudicinį klausimą Teisingumo Teismas pažymėjo, kad Direktyvos 6 straipsnyje įtvirtintas įpareigojimas valstybėms narėms užtikrinti nesąžiningų sąlygų neprivalomumą vartotojui nebūtų pasiektas, jei pačiam vartotojui būtų nustatyta pareiga konkrečios sąlygos nesąžiningumo klausimą iškelti bylos teismo nagrinėjimo metu. Teisingumo Teismas, atsakydamas į nacionalinio teismo užduotus prejudicinius klausimus, teigia: „Direktyvos 93/13 suteikiama vartotojų apsauga reikalauja (*entails* – angl.), kad nacionalinis teismas turėtų galimybę savo iniciatyva spręsti dėl sutarties sąlygos nesąžiningumo pirminio bylos įvertinimo metu, sprendžiant ar toks konkretus ginčas yra nagrinėtinas nacionaliniame teisme“²⁴². *Inter alia* Teisingumo Teismas, remdamasis gausia savo paties suformuota praktika, nacionaliniam teismui nurodė, kad susiklosčius tokioms aplinkybėms, kaip pagrindinės bylos atveju, valstybės narės teismas nacionalinius įstatymus turi interpretuoti Direktyvos 93/13 šviesoje, o šiuo konkrečiu atveju nacionalinius įstatymus interpretuoti ir taikyti taip, kad galėtų atsisakyti savo jurisdikcijos, nustatęs, kad sutartinę jurisdikciją numatanti sąlyga yra nesąžininga. Ši Teisingumo Teismo pozicija gali būti kritikuotina tuo aspektu, kad pripažindamas, jog pagrindinėje byloje susiklosčiusi situacija atitinka Direktyvos 93/13 priedo *q* punktą bei nurodydamas nacionaliniam teismui atsisakyti savo teritorinės jurisdikcijos pagrindinės bylos atžvilgiu, nebeaiškino, bet jau taikė konkrečias Direktyvos 93/13 nuostatas ginčui, kilusiam pagrindinėje byloje. Nors ir pats Teisingumo Teismas ne viename sprendime²⁴³ yra pažymėjęs, kad jo funkcijos, priimant prejudicinį sprendimą, apsiriboja Sąjungos teisės aktų aiškinimu, bet ne teisės taikymu. Tokiu atveju Teisingumo Teismas nacionaliniam teismui nebe paliko jokios veiksmų laisvės, juk neatmestina ir tokia galimybė, kad nacionalinis teismas, pasinaudamas nacionaline teise, būtų radęs ir kitų išėjimų kelių iš šios teisinės aklavietės. Todėl manytina, kad šios bylos atveju Teisingumo Teismas galėjo suformuoti bendresnę Direktyvos 93/13 aiškinimo taisyklę, neapsiribojant vien tik šio konkretaus ginčo faktinėmis aplinkybėmis.

²⁴¹ Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Felio* [2000] ECR I-04941, para. 24.

²⁴² *Ibid.*, para. 29.

²⁴³ Pvz.: case C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v Ludger Hofstetter, Ulrike Hofstetter* [2004] ECR I-03403, para. 22.

Nepaisant išsakytos kritikos, apibendrinant šį sprendimą galima teigti, kad *Oceano* byloje Teisingumo Teismas suformulavo taisyklę, pagal kurią valstybių narių teismai taikydami nacionalinę teisę, priimtą Direktyvos 93/13 pagrindu, vartojimo sutarties sąlygų nesąžiningumą gali nustatyti ne tik bylos nagrinėjimo, bet ir pirminio bylos (ieškinio) įvertinimo metu. Nustačius, kad sutartinę jurisdikciją numatanti sąlyga yra nesąžininga, nacionalinis teismas turi atsisakyti savo jurisdikcijos, o neturint tokios galimybės pagal nacionalinius teisės aktus, interpretuoti nacionalinės teisės nuostatas Direktyvos 93/13 šviesoje taip, kad toks jurisdikcijos spręsti ginčą atsisakymas taptų galimas.

Minėta, kad byloje *Cofidis* nacionalinis teismas, besikreipdamas į Teisingumo Teismą, vienu iš pateiktų prejudicinių klausimų siekė sužinoti ar toks nacionalinis reguliavimas, kai vartojimo sutarties sąlygos negalima pripažinti nesąžininga nei *ex officio*, nei vartotojo prašymu, kadangi yra suėjęs dviejų metų senaties terminas yra suderinamas su Direktyvos 93/13 nuostatomis. Iš esmės keliamas klausimas ar nacionalinio teismo teisė *ex officio* nustatyti sąlygos nesąžiningumą gali būti apribota tam tikru terminu nuo sutarties sudarymo, nustatytu valstybės narės proceso teisėje. Teisingumo Teismas susiduria su dviejų vertybių kolizija – nacionalinės procesinės²⁴⁴ teisės autonomiškumu ir Direktyvoje 93/13 nustatyta vartotojų teisių apsaugos sistema. Teisingumo Teismas, atsakydamas į nacionalinio teismo užduotą prejudicinį klausimą, pasisakė, kad tokia sistema, kai sąlygos sąžiningumo negalima vertinti nei vartotojo prašymu, nei *ex officio* praėjus tam tikram terminui po sutarties sudarymo, gali sukelti tokią, situaciją, kad verslininkas reikalavimus, kylančius iš sutartyje esančios nesąžiningos sąlygos, pareikš po šio termino pabaigos, o tai būtų nesuderinama su Direktyva 93/13 suteikiama apsauga vartotojui. Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyva 93/13 draudžia tokį nacionalinį reguliavimą, pagal kurį galima pripažinti sutartyse sudarytose tarp vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo, esančias sąlygas nesąžiningomis tiek vartotojo prašymu, tiek *ex officio*, praėjus tam tikram nustatytam terminui. Šiuo sprendimu Teisingumo Teismas išaiškino, kad Direktyva 93/13 suteikiama apsauga nuo nesąžiningų sąlygų negali būti ribojama jokiais terminais.

Kadangi bylų *Asturcom* ir *Claro* aplinkybės panašios, šias bylas verta nagrinėti kartu, *inter alia Asturcom* sprendime suformuota taisyklė patikslina *Claro* sprendimą. Kaip minėta, nacionaliniai teismai, kreipdamiesi į Teisingumo Teismą su prejudiciniaisiais klausimais, siekė sužinoti ar Direktyvos 93/13 reguliavimas apima ir tokias situacijas, kai nacionaliniai teismai gali pasinaudoti *ex officio* teise, pripažindami sąlygą, nustatančią arbitražinę išlygą nesąžininga, o tuo pačiu pripažinti ir arbitražo įstaigos priimtą sprendimą negaliojančiu. Tiek

²⁴⁴ Nors ir doktrinoje teigiama, kad „savo teisine prigimtimi ieškinio senatis yra mišrus teisės institutas <...>. Mišrus ieškinio senatį reglamentuojančių teisės normų turinys skirtingose valstybėse lėmė šio instituto prisiskirima skirtingoms teisės šakoms- materialinei arba proceso teisei.“ Žr.: A. Driukas Ieškinio senaties instituto raida Lietuvoje: materialiai ir procesiniai teisiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2003. 39(31), p. 91.

Claro, tiek *Asturcom* bylų atveju, arbitražinę išlygą nustatanti sąlyga buvo identiška, tačiau esminis šių bylų skirtumas yra tas, kad byloje *Claro* vartotojas pareiškė ieškinį nacionaliniam teismui dėl arbitražo sprendimo negaliojimo, motyvuodamas arbitražinės išlygos nesąžiningumu, tuo tarpu *Asturcom* byloje vartotojas nesiėmė jokių aktyvių veiksmų ir šiuo atveju jau verslininkas kreipėsi į nacionalinį teismą dėl priverstinio arbitražo sprendimo vykdymo. *Claro* byloje Teisingumo Teismas, atsakydamas į nacionalinio teismo užduotą prejudicinį klausimą, pasisakė, kad Direktyva 93/13 „turi būti aiškinama taip, kad nacionalinis teismas, kuriam pateiktas ieškiny s dėl arbitražinio sprendimo panaikinimo, vertina, ar arbitražinis sprendimas negalioja, ir panaikina arbitražinio teismo sprendimą, motyvuodamas tuo, jog šiame arbitražiniame susitarime yra nesąžininga sąlyga, net jeigu vartotojas šį klausimą iškėlė ne arbitražiniame procese, o pateikdamas ieškinį dėl negaliojimo“²⁴⁵. Skaitant tokią Teisingumo Teismo poziciją, kyla klausimas ar šiuo sprendimu norima pasakyti, kad *ex officio* teisės taikymui, kai tai yra susiję su arbitražo sprendimu, yra reikalingi aktyvūs vartotojo veiksmai – iškelti nesąžiningumo klausimą. Juk taip iš esmės būtų paneigiama pati *ex officio* teisės esmė – iniciatyvos turi imtis teismas. Teisingumo Teismas papildė ir sukonkretina savo sprendimą, priimta byloje *Claro*, atsakydamas į byloje *Asturcom* nacionaliniam teismui iškilusį klausimą, kuriuo iš esmės yra klausama ar nacionalinis teismas gali *ex officio* vertinti arbitražinės išlygos nesąžiningumą, *res judicata* galią įgijusio arbitražo sprendimo priverstinio vykdymo procese. Pirma Teisingumo Teismas pasisakė apie *res judicata* principo svarbą Sąjungos teisės kontekste, tuomet konstatavo, kad Sąjungos teisės aktai nereglamentuoja minėto principo įgyvendinimo ir tai yra palikta valstybių narių kompetencijai. Tačiau valstybės narės autonomija nustatyti *res judicata* principo įgyvendinimą nėra absoliuti ir turi atitikti lygiavertiškumo (neturi būti mažiau palanki) ir veiksmingumo (įgyvendinimas ne pernelyg sudėtingas) principus. Taip pat Teisingumo Teismas pasisakė, kad valstybės narės įstatymuose nustatytas 60 dienų arbitražo sprendimo apskundimo terminas, po kurio sprendimas įgyja *res judicata* galią yra protingas ir nekritikuotinas *per se* (atitinka veiksmingumo principą). Lygiavertiškumo principo atitikties klausimas paliktas spręsti nacionaliniam teismui. Remiantis minėtais argumentais Teisingumo Teismas į nacionalinio teismo užduotą prejudicinį klausimą atsakė, kad „Direktyva 93/13 turi būti aiškinama taip, kad nacionalinis teismas, nagrinėjantis ieškinį dėl *res judicata* galią įgijusio arbitražo sprendimo, priimto vartotojui nedalyvaujant, priverstinio vykdymo, privalo, kai tik jis turi šiuo atžvilgiu reikalingą teisinę ir faktinę informaciją, savo iniciatyva įvertinti vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo sudarytoje sutartyje esančios arbitražinės išlygos nesąžiningą pobūdį, jeigu pagal nacionalines procesines normas jis gali atlikti tokį vertinimą nagrinėdamas panašius vidaus teise grindžiamus ieškinius. Jei taip yra, šis teismas turi nustatyti visas dėl to pagal nacionalinę

²⁴⁵Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421, para. 40.

teisę kylančias pasekmes, kad užtikrintų, jog ši išlyga šiam vartotojui nebus privaloma”²⁴⁶. Galima teigti, kad šiuo sprendimu Teisingumo Teismas siekė išlaikyti balansą tarp Direktyva 93/13 suteikiamos vartotojų apsaugos sistemos ir valstybių narių procesinės teisės autonomijos.

Sprendimas byloje *Asturcom* patikslina *Claro* byloje esantį neaiškumą, dėl aktyvių vartotojo veiksmų. Vartotojas tokio pobūdžio bylose gali elgtis pasyviai ir dėl to jo interesai nenukentės, kadangi visą „darbą“ už jį atlieka nacionalinis teismas. Minėtose bylose Teisingumo Teismas suformavo taisyklę, pagal kurią nacionalinis teismas *ex officio* gali įvertinti arbitražinės išlygos nesąžiningumą, ir tuo pagrindu panaikinti net ir *res judicata* galią įgijusį arbitražo sprendimą, jei taip galima atlikti ir su panašiais vidaus teise grindžiamais ieškiniais (lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai).

Doktrinoje vertinant sprendimą, priimtą byloje *Asturcom*, pateikiama nuomonė, kad „Teisingumo Teismas palieka nacionalinei proceso teisei spręsti kokiais atvejais pasinaudoti *ex officio* teise vertinant nesąžiningas sąlygas. Tokiu būdu Teisingumo Teismas nesiryžta kištis į nacionalinę proceso teisę ir arbitražo procedūrų reguliavimą, taip užgoždamas Sąjungos suteiktą apsaugą vartotojams. Be kita ko, tokio tipo ginčiuose, Sąjungos teisė nederina teisių gynimo būdų, todėl vartotojai pagal Ispanijos teisę negali būti apginti“²⁴⁷. Kaip matome autorius referuoja į Teisingumo Teismo nustatytą tam tikrą *ex officio* išimtį – „jeigu pagal nacionalinės procesines normas jis gali atlikti tokį vertinimą nagrinėdamas panašius vidaus teise grindžiamus ieškinius“²⁴⁸. Šis apribojimas yra kildinamas iš Teisingumo Teismo praktikos susijusios su *res judicata* principo aiškinimu: „remiantis Teisingumo Teismo praktika, Bendrijos teisė nenustato nacionaliniam teismui pareigos netaikyti vidaus procesinių normų, suteikiančių sprendimui *res judicata* galią, net jei tai leistų pašalinti ginčijamu sprendimu padarytą Bendrijos teisės normas, nepaisant jos pobūdžio, pažeidimą”²⁴⁹. Taigi Teisingumo Teismas šiuo sprendimu įtvirtino, kad *ex officio* galimybė nustatyti sąlygos nesąžiningumą nėra absoliuti. Nacionalinė proceso teisė, suteikianti sprendimui *res judicata* galią, įgyja prioritetą, prieš Direktyva 93/13 nustatytą vartotojų apsaugos sistemą. Sprendimas *Asturcom* iliustruoja, kaip yra sudėtinga suderinti skirtingus požiūrius į vartotojų teisių apsaugą skirtingų Sąjungos valstybių narių teisės sistemose.²⁵⁰

Kitas itin svarbus *ex officio* teisės taikymui sprendimas *Pannon*. Iki tol Teisingumo Teismo priimtuose sprendimuose likdavo neaišku ar *ex officio* yra teismo teisė ar pareiga. Savo

²⁴⁶ Byla C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira* [2009] ETA I-09579, para. 59.

²⁴⁷ Mak C. Judgement of the Court (First Chamber) of 6 October 2009, *Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, case C-40/08*. European Review of Contract Law Volume 6 (Issue4) 2010, p. 438.

²⁴⁸ Byla C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira* [2009] ETA I-09579, para. 59.

²⁴⁹ *Ibid.*, para. 37.

²⁵⁰ Mak C. Judgement of the Court (First Chamber) of 6 October 2009, *Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, case C-40/08*. European Review of Contract Law Volume 6 (Issue4) 2010, p. 448.

prigimtimi *ex officio* turėtų būti laikoma pareiga, o ne teise, priešingu atveju ji prarastų savo efektyvumą, ginant galimai pažeistas vartotojų teises, o tuo pačiu būtų paneigiama net ir pačios *ex officio* prasmė (*lot.* – pagal pareigas), jei nacionalinis teismas galėtų pasirinkti ar konkrečioje byloje jam pripažinti *ex officio* tam tikrą sutarties sąlygą nesąžininga ar ne. *Inter alia* vertinant Direktyva 93/13 sukurtą vartotojo apsaugos sistemą, *ex officio* turėtų būti laikoma nacionalinio teismo pareiga. Tačiau Teisingumo Teismas vis vengdavo įvardinti *ex officio* kaip nacionalinio teismo pareigą, pasitelkdamas tokias formuluotes, kaip „galėtų įvertinti“²⁵¹, „galimybė savo iniciatyva įvertinti“²⁵². Tokia Teisingumo Teismo pozicija iškelia klausimą ar nacionalinis teismas savo nuožiūra gali pasirinkti, naudotis jam suteikiama *ex officio* teise ar ne. *Pannon* sprendime Teisingumo Teismas nebe paliko vietos interpretacijai ar *ex officio* yra nacionalinio teismo teisė ar pareiga: „vaidmuo, kuris Bendrijos teisėje suteikiamas nacionaliniam teismui aptariamoje srityje, neapribojamas tik teise priimti sprendimą dėl galimo sutarties sąlygos nesąžiningumo, bet jis apima pareigą, kai tik jam tampa žinomos šiuo atžvilgiu reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės, *ex officio* išnagrinėti šį klausimą, įskaitant ir klausimą dėl jo paties teritorinės jurisdikcijos“²⁵³. Taigi *ex officio* vienareikšmiškai įvardinta, kaip nacionalinio teismo pareiga, bet ne teisė. Kitas svarbus aspektas, kurį Teisingumo Teismas atskleidė šioje byloje, aiškindamas Direktyvos 93/13 nuostatas, yra tai, jog aiškiai nurodė, nuo kada nacionaliniam teismui kyla pareiga *ex officio* tikrinti sutarties sąlygų sąžiningumą: „kai tik jam tampa žinomos šiuo atžvilgiu reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės“²⁵⁴. Toks Teisingumo Teismo požiūris iš esmės reiškia, kad *ex officio* pareiga atsiranda vos tik nacionalinio teismo teisėjui gavus ieškinį ir susipažinus su šio ieškinio dalimi/priedu esančios vartojimo sutarties nuostatomis. Primintina tai, kad Direktyvos 93/13 3 straipsnyje įtvirtinta bendroji taisyklė, pagal kurią nesąžiningumas yra vertinamas tik tų sąlygų, kurios nebuvo individualiai aptartos. Kyla klausimas, koku būdu nacionalinis teismas turi sužinoti ar dėl konkrečios sąlygos buvo atskirai derėtasi ar ne, jei jis turi pareigą net ir pirminio bylos įvertinimo metu, pagal *Oceano* bylos praktiką, patikrinti ar juridikcinę išlygą nustatanti sąlyga yra nesąžininga. *Inter alia*, pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnį, tik tos sąlygos, dėl kurių nebuvo atskirai derėtasi, gali būti nesąžiningumo vertinimo objektu. Todėl darytina išvada, kad Direktyvos 93/13 *ratione materiae* taikymo išimtis – „sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi“ numato ne dvi komuliatyviai taikomas sąlygas, kaip teigia D. Bublienė: „visų pirma, sąlyga turi būti parengta iš

²⁵¹ Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Felio* [2000] ECR I-04941, para. 33.

²⁵² Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421, para. 27.

²⁵³ Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Gyórfi* [2009] ETA I-04713, para. 32.

²⁵⁴ *Ibid.*

anksto; antra, vartotojas negali daryti įtakos jos esmei²⁵⁵, o tik numato prezumpciją, kad iš anksto parengtai sutarčiai vartotojas negalėjo daryti įtakos. Ši prezumpcija gali būti paneigta bylos nagrinėjimo metu. Kadangi nacionalinis teismas pirminio bylos įvertinimo metu neturi galimybės nustatyti ar vartotojas turėjo įtakos sutarties sąlygoms ar ne, tačiau gali preziumuoti, kad tipinės sutarties atveju, vartotojas tokios įtakos neturėjo. Laikantis D. Bublienės pateikto aiškinimo minėtieji Teisingumo Teismo sprendimai taptų itin sunkiai įgyvendinami valstybių narių teismuose.

Pannon sprendimu Teisingumo Teismas įpareigojo valstybių teismus *ex officio* tikrinti ar vartojimo sutartyje esančios sąlygos atitinka sąžiningumo principą ir taikyti iš to išplaukiančias pasekmes. Tačiau, kaip elgtis nacionaliniam teismui tuo atveju, kai nustatoma, jog vartojimo sutartyje yra nesąžininga sąlyga, tačiau vartotojas nors ir žino, kad jo sudarytoje sutartyje yra nesąžininga sąlyga, tačiau dėl vienokių ar kitokių priežasčių nenori, kad ši sąlyga būtų pripažinta nesąžininga. Juk neretai pasitaiko, kad vartotojas nori kuo greičiau nutraukti bet kokius santykius su nesąžiningu verslininku, ypač jei ginčas kilęs dėl nedidelių sumų, o dalyvavimas naujuose teismo procesuose reikalautų papildomų laiko ir materialinių sąnaudų. Tokią situaciją apsvarstė ir Teisingumo Teismas pateikdamas nacionalinio teismo pareigos, *ex officio* nustatyti sąlygos nesąžiningumą, išlygą: „tačiau vykdydamas šią pareigą nacionalinis teismas pagal direktyvą neprivalo netaikyti nagrinėjamos sąlygos, jei vartotojas, minėto teismo informuotas, neketina remtis tuo, kad sąlyga yra nesąžininga ir neprivaloma“²⁵⁶. Kitais žodžiais tariant, vartotojas norėdamas, kad nesąžininga sąlyga ir toliau būtų taikoma, turi imtis aktyvių veiksmų, kitu atveju, nacionalinis teismas taikys iš nesąžiningumo kylančias pasekmes.

Sprendimas byloje *Pannon* yra itin svarbus dėl kelių priežasčių. Pirma, įtvirtino, kad *ex officio* nustatyti sutarties sąlygų sąžiningumą yra nacionalinio teismo pareiga, antra, ši pareiga atsiranda iškart, kai tik nacionaliniam teismui tampa žinomos konkrečios faktinės ir teisinės aplinkybės ir, trečia, šios pareigos nacionalinis teismas gali nesiimti tik tuo atveju, kai vartotojas pats paprašo laikyti galiojančia konkrečią nesąžiningą sąlygą. Doktrinoje šis sprendimas taip pat vertinamas kaip „atnešęs aiškumo“²⁵⁷ ankstesnės praktikos atžvilgiu. Taip pat „stiprinantis vartotojo apsaugą, nuo nesąžiningų sąlygų“²⁵⁸.

²⁵⁵ Bublienė D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 143.

²⁵⁶ Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Győrfi* [2009] ETA I-04713, para 33.

²⁵⁷ Stuyck J. Case C-243/08 *Pannon GSM Zrt. v. Erzsébet Sustikné Győrfi*, Judgement of the Court (Fourth Chamber) of 4 June 2009, not yet reported and Case -40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira*, judgement of the Court (First Chamber) of 6 October 2009, not yet reported. *Common market law review* 47, 2010, p. 879.

²⁵⁸ *Ibid.*

Pohotovost nutartyje²⁵⁹ Teisingumo Teismas neatskleidė jokių naujų *ex officio* taikymo elementų, tačiau plačiau paaiškino savo jurisprudencijoje suformuotų taisyklių taikymo sritį. Tai, kad nebuvo atskleista naujų *ex officio* elementų, galima spėsti ir iš to, kad šioje byloje Teisingumo Teismas, atsakydamas nacionaliniam teismui į prejudicinius klausimus, priėmė ne sprendimą, o nutartį, kadangi atsakymus į nacionalinio teismo užduotus prejudicinius klausimus galima aiškiai nustatyti iš Teisingumo Teismo praktikos. Šioje nutartyje Teisingumo Teismas paaiškino, kad *ex officio* pareiga nustatyti sąlygos nesąžiningumą yra susijusi ne tik su arbitražinę išlygą ar sutartinį teisingumą nustatančiomis sąlygomis, kaip tai buvo ankstesnių bylų atveju, bet ir su visomis kitomis galimai nesąžiningomis sąlygomis, nepriklausomai nuo to, ką jos įtvirtina. *Pohotovost* byloje nagrinėjamos sutarties sąlyga įtvirtino baudą vartotojui (skolininkui), jei jis pasirinks kitą advokatą nei jam pasiūlo verslininkas (kreditorius). Teisingumo Teismas šioje byloje buvo atsargesnis ir nesąžiningumo klausimą paliko spęsti nacionaliniam teismui, priešingai nei byloje *Oceano*, kurioje konkrečią, pagrindinę byloje nagrinėjamos sutarties sąlygą, pripažino esančia nesąžininga. Kaip vieną iš galimų nesąžiningumo nustatymo kriterijų Teisingumo Teismas išskyrė sąlygos neatitiktį kitiems Sąjungos vartotojų teises reglamentuojantiems teisės aktams, šiuo konkrečiu atveju – Direktyvoje 87/102²⁶⁰ numatytam reikalavimui. *Inter alia*, šioje nutartyje Teisingumo Teismas taip pat suteikė galimybę nacionaliniam teismui pasinaudoti *ex officio* teise, pagal Direktyvos 87/102 4 straipsnį.

Galima spęsti, kad Teisingumo Teismas *ex officio* pareigą, suformuotą aiškinant Direktyvos 93/13 nuostatas, taiko ir kitoms vartotojų teisių apsaugos direktyvoms, kuriose ši pareiga nėra įtvirtinta *expressis verbis*. Taip pat ši nutartis svarbi ir tuo, kad *ex officio* teisės taikymas neapsiriboja vien tik sąlygomis, nustatančiomis arbitražinę išlygą ar sutartinį teisingumą, bet taikoma ir visoms kitoms sutartyje esančioms sąlygoms.

Sprendimas *Pénzügyi Lízing* byloje, aiškinant nacionalinio teismo pareigą nustatyti sutartyje esančias sąlygas nesąžiningomis, taip pat susijęs su išimtinę jurisdikciją nustatančia sąlyga. Esminis nacionalinio teismo klausimas šioje byloje, susijęs su *ex officio* teisės taikymu: „jei nacionalinis teismas be atitinkamo bylos šalių prašymo pats pastebi galimą nesąžiningą sutarties sąlygą, ar jis gali savo iniciatyva nustatyti tokiai išvadai padaryti reikalingas faktines ir teises aplinkybes, jei pagal nacionalinę proceso teisę tokį patikrinimą leidžiama atlikti tik bylos šalių prašymu?“²⁶¹. Nors, kaip matome iš jau aptartos bylos *Pannon*, Teisingumo Teismo pareiga

²⁵⁹ Motyvuota nutartis, o ne sprendimas priimta tuo pagrindu, kad į nacionalinio teismo užduotus prejudicinius klausimus galima remiantis ankstesne teismo praktika.

²⁶⁰ Tarybos 1987 m. gruodžio 22 d. Direktyva 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo. [1987] OL L 42.

²⁶¹ Byla C-137/08 VB *Pénzügyi Lízing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847, para. 25.

ex officio nustatyti tam tikros sąlygos nesąžiningumą atsiranda tuomet, kai nacionaliniam teismui „tampa žinomos šiuo atžvilgiu reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės“²⁶². *Inter alia*, Teisingumo Teismas ne vienoje byloje yra pasisakęs, kad negalima pasiremti nacionalinės teisės netobulumu, siekiant nevykdyti Sąjungos teisės reikalavimų, be kita ko, nacionalinė proceso teisė turi atitikti jau šiame darbe aptartus lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus. Todėl atrodytų atsakymas į šį nacionalinio teismo klausimą yra lengvai nuspėjamas. Tačiau Teisingumo Teismas pasuko kiek kitu keliu ir susiaurino nacionalinio teismo klausimą į jį atsakydamas, tik pagrindinėje byloje ginčijamos sąlygos kontekste – nepateikdamas platesnio požiūrio. Teisingumo Teismas taip pat nepasisakė apie nacionalinės proceso teisės autonomiškumą ir iš to kylančius lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus, nors Generalinė advokatė V. Trstenjak minėtų principų taikymą šios bylos aplinkybėms aptarė ganėtinai plačiai. Teisingumo Teismas nacionalinio teismo veiksmus, *ex officio* nustatant tam tikrų sąlygų nesąžiningumą suskirstė į dvi stadijas. Pirmoji stadija – ar galimai nesąžininga sutarties nuostata patenka į Direktyvos 93/13 taikymo sritį. Šiame sprendime Direktyvos 93/13 taikymo sritis įvardinta tik *ratione materiae* aspektu – „ši direktyva taikoma bet kokiai išimtinę teritorinę jurisdikciją suteikiančiai sąlygai, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, numatyta parduotojo ar tiekėjo su vartotoju sudarytoje sutartyje“²⁶³. Tačiau nepaisant to, manytina, kad nacionalinis teismas turi patikrinti ir sutarties nuostatos atitiktį Direktyvos 93/13 taikymo sričiai *ratione personae* (ar sutartis sudaryta tarp vartotojo ir parduotojo ar tiekėjo), *ratione temporis* (ar sutartis sudaryta, pasibaigus Direktyvos 93/13 perkėlimo terminui) ir *ratione locis* atžvilgiais (ar ginčui taikoma Direktyvos 93/13 pagrindu priimta nacionalinė teisė). Antroji stadija – sąlygos nesąžiningumo vertinimas – „ryškus neatitikimas iš sutarties šalių kylančių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai“²⁶⁴.

Šis sprendimas svarbus tuo, kad nurodė nacionaliniams teismams, kokia yra nesąžiningumo vertinimo procedūra. Tačiau Teisingumo Teismas taip ir neatsakė į nacionalinio teismo klausimą ar nacionalinis teismas savo iniciatyva gali nustatyti sąlygos nesąžiningumui reikalingas faktines ir teisines aplinkybes, jei pagal nacionalinę teisę, tokį patikrinimą galima padaryti tik bylos šalių prašymu, teigdamas „kad nacionalinis teismas turi savo iniciatyva nustatyti, ar parduotojo arba tiekėjo su vartotoju sudarytoje sutartyje numatytą išimtinę teritorinę jurisdikciją suteikianti sąlyga, kuri yra jame nagrinėjamo ginčo dalykas, patenka į direktyvos taikymo sritį, o atsakius į šį klausimą teigiamai, savo iniciatyva įvertinti galimą tokios teritorinę jurisdikciją nustatančios sąlygos nesąžiningumą“²⁶⁵.

²⁶² Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Győrfi* [2009] ETA I-04713, para. 32.

²⁶³ Byla C-137/08 *VB Pénzügyi Lízing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847, para. 50.

²⁶⁴ *Ibid.*, para. 53.

²⁶⁵ *Ibid.*, para. 56.

Naujausioje Teisingumo Teismo byloje – *Banco Espanol*, buvo keliamas klausimas ar Direktyvai 93/13 neprieštarauja toks nacionalinis reglamentavimas, kai nagrinėjant prašymą dėl mokėjimo įsakymo (formali ne ginčo procedūra) ir nesant vartotojo pateikto prieštaravimo, neleidžiama *ex officio* nei *in limine litis* (*lot.* – nuo proceso pradžios), nei bet kuriuo kitu proceso etapu vertinti konkrečios vartojimo sutarties sąlygos nesąžiningumą. Teisingumo Teismas nusprendė, kad toks nacionalinis reglamentavimas prieštarauja Direktyva 93/13 nustatytai vartotojo apsaugos sistemai, kadangi „pardavėjams ar tiekėjams pakanka inicijuoti mokėjimo įsakymo procedūrą vietoj įprasto civilinio proceso, kad panaikintų galimybę vartotojams pasinaudoti Direktyva 93/13 siekiama apsauga“²⁶⁶, *inter alia*, toks nacionalinis teisinis reguliavimas neatitinka veiksmingumo principo – „tampa neįmanoma arba pernelyg sudėtinga vartotojams taikyti apsaugą, kurią jiems siekiama suteikti Direktyva 93/13“²⁶⁷.

Kitas itin svarbus aspektas, kurį šiame sprendime atskleidė Teisingumo Teismas, susijęs su pasekmėmis, kai tam tikra sutarties sąlyga *ex officio* ar vartotojo prašymu yra pripažįstama nesąžininga. Ar nacionalinis teismas gali pakeisti šios nesąžiningos sąlygos turinį ir taip ištaisyti tarp šalių esančią nelygybę? Šiame sprendime, kaip ir *Cape* bylos atveju, Teisingumo Teismas pasirėmė „įstatymo raide“ t.y. Direktyvos 6 straipsnio 1 dalimi bei preambulės 21 pastraipoje įtvirtinta formuluote: „nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau liktų privaloma tomis sąlygomis, jei gali išlikti be nesąžiningų nuostatų“. Teisingumo Teismas nacionaliniam teismui atsakė: „nacionaliniai teismai privalo tik netaikyti nesąžiningos sutarties sąlygos, siekdami, kad ji nesukeltų privalomų pasekmių vartotojui, neturėdami teisės pakeisti jos turinio. Iš tiesų ši sutartis iš esmės turi išlikti be jokio kito pakeitimo, nei atsirandantys dėl nesąžiningų sąlygų panaikinimo, kiek pagal vidaus teisės normas toks sutarties tęstinumas yra teisiškai įmanomas“²⁶⁸. Taip pat Teisingumo Teismas mano, kad leidimas nacionaliniams teismams, pakeičiant nesąžiningas sąlygas, atkurti sutarties šalių lygybę sudarytų sąlygas verslininkams piktnaudžiauti susidariusia situacija, naudojant nesąžiningas sąlygas, žinant, kad nesąžiningumo išaiškėjimo atveju sąlygos bus pakeičiamos taip, kad būtų užtikrinti abiejų šalių interesai – tiek vartotojo, tiek nesąžiningo verslininko. Tokiu būdu, nebūtų pasiekiamas atgrasomasis Direktyvos 93/13 poveikis – vienas iš jau minėtų Teisingumo Teismo taikomų vartotojo apsaugos elementų, kurį Teisingumo Teismas išvedė bylose: *Cofidis* bei *Claro*. Maža to, valstybė narė negali nustatyti tokio nacionalinio reguliavimo, kuris leistų teismams pakeisti nesąžiningas sąlygas, remiantis minimaliu Direktyvos 93/13 suderinamumu.

Sprendimas byloje *Banco Espanol* svarbus dviem aspektais. Pirma, Direktyva 93/13 suteikiama vartotojų apsauga reikalauja, kad nacionalinis teismas *ex officio* patikrintų

²⁶⁶Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino*, [dar nepaskelbta] para. 55.

²⁶⁷ *Ibid.*, para. 56.

²⁶⁸ *Ibid.*, para. 65.

sutarties sąlygos sąžiningumą, net kai byla nagrinėjama ne ginčo teisenai ir nacionalinis teismas šioje teisenoje turi tik patikrinti tam tikrus formalumus. *Inter alia* ši *ex officio* pareiga nustatyti sąlygų nesąžiningumą atsiranda *in limine litis*. Antras, tačiau manytina pagrindinis šios nutarties aspektas – nacionalinis teismas negali pakeisti nesąžiningų sąlygų. Direktyvoje 93/13 yra nustatyta vienintelė nesąžiningos sąlygos naudojimo pasekmė – ji turi tapti neprivaloma vartotojui, o tai iš esmės reiškia, kad sąlyga yra netaikoma ir sutartis lieka galioti, jei gali išlikti be nesąžiningos sąlygos.

Iš šios gausios Teisingumo Teismo praktikos, formavusios kazuistinio pobūdžio *ex officio* taikymo taisyklę, galime išvesti apibendrinančio pobūdžio taisyklę, dėl *ex officio* teisės taikymo Direktyvos 93/13 kontekste. *Ex officio* tai nacionalinio teismo pareiga (*Pannon*) savo iniciatyva, nepriklausomai nuo vartotojo aktyvumo (*Asturcom*), nustatyti sutartyje, sudarytoje tarp vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo, esančią bet kokio pobūdžio (*Pohotovost*) nesąžiningą sąlygą, tiek ginčo, tiek neginčo teisenoje ar sumarinio proceso metu *in limine litis* (*Banco*) ar bet kurioje kitoje proceso stadijoje taip pat ir pirminio bylos įvertinimo metu – iki bylos iškėlimo, jei sutartinę teisingumą nustatanti sąlyga yra galimai nesąžininga (*Oceano*), kai tik teismui tampa žinomos tiek faktinės, tiek teisinės aplinkybės (*Asturcom*) ir šios sąlygos netaikyti vartotojui (*Banco*). Nacionaliniam teismui suteikiama teisė panaikinti ir jau *res judicata* galią įgijusį arbitražo sprendimą, jei arbitražinę išlygą nustatanti sąlyga buvo nesąžininga (*Asturcom*). *Inter alia* pareiga nustatyti konkrečios sutarties sąlygos nesąžiningumą, negali būti ribojama jokiais terminais (*Cofidis*). Nesąžiningos sąlygos negalima pakeisti, vienintelė nesąžiningos sąlygos taikymo pasekmė – jos neprivalomumas vartotojui. Nacionalinis teismas tik vienu atveju gali atsisakyti *ex officio* pareigos pripažinti sąlygą nesąžininga ir netaikyti iš to išplaukiančios pasekmės – kai vartotojas nors ir žinodamas apie sąlygos nesąžiningumą, vis tiek pareiškia norą minėtą nesąžiningą sąlygą taikyti (*Pannon*). Numatytos dvi *ex officio* pareigos įgyvendinimo stadijos: pirma, patikrinama ar konkrečios sutarties sąlygos patenka į Direktyvos 93/13 taikymo sritį, antra, nesąžiningumo įvertinimas – ar ši sąlyga sukelia ryškų teisių ir pareigų disbalansą vartotojo nenaudai (*Pénzügyi Lizing*). *Inter alia* jei nacionalinė proceso teisė nesuteikia galimybės nacionaliniam teismui *ex officio* įvertinti sąlygos nesąžiningumo, tai nacionalinė teisė turi būti interpretuojama Direktyvos 93/13 šviesoje taip, kad toks patikrinimas taptų įmanomas (*Oceano*), be kita ko, nacionalinė teisė turi atitikti lygiavertiškumo ir proporcingumo principus (*Claro*).

3.3.2. Pareigos kylančios iš valstybių narių įsipareigojimų nevykdymo procese priimtų bylų

Kitos Teisingumo Teismo pareigos nustatytos valstybėms narėms išplaukia iš valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo procese priimtų sprendimų, susijusių su valstybių

narių galimai netinkamai perkeltomis Direktyvos 93/13 nuostatomis. Dėl ribotos magistro baigiamojo darbo apimties išskirsime tik esmingiausias šių sprendimų teiginius, kurie gali būti naudingi siekiant nustatyti Direktyva 93/13 suteikiamos vartotojų apsaugos ribas. Kaip minėta šio magistro baigiamojo darbo skyriuje, nagrinėjančiame kreipimosi į Teisingumo Teismą prieš Teisingumo Teismą, Teisingumo Teismui teko spręsti ne tik bylas susijusias su prejudiciniais klausimais, tačiau Komisija iškėlė ir 5 įsipareigojimų nevykdymo bylas prieš Nyderlandų Karalystę, Švedijos Karalystę, Ispanijos Karalystę bei Italijos Respubliką, taip pat ir prieš Maltos Respubliką, tačiau vėliau Komisija atsiėmė savo kaltinimą, dar nepradėjus bylos nagrinėjimo Teisingumo Teisme. Šiose bylose Teisingumo Teismas nustatė tam tikras pareigas valstybėms narėms.

Analizuojant Direktyvos 93/13 taikymo sritį *ratione materiae* atžvilgiu buvo plačiai nagrinėjamas sprendimas *Komisija prieš Nyderlandus* ir lyginamas su sprendimu priimtu prejudiciniame procese *Caja de Madrid*. Tačiau apibrėžiant Direktyvos 93/13 taikymo sritį buvo paliestas tik vienas Komisijos kaltinimas – dėl 4 straipsnio 2 dalies neperkėlimo. Kitas Komisijos kaltinimas minėtoje byloje susijęs *contra proferentem* taisyklės, įtvirtintos 5 straipsnyje, netinkamu perkėlimu į nacionalinę teisę. Šį sprendimą reikia analizuoti kartu su sprendimu *Komisija prieš Ispaniją*, kuriame taip pat buvo nagrinėjamas nacionalinės teisės atitikimas Direktyvai, *contra proferentem* taisyklės atžvilgiu.

Contra proferentem principas „paprastai suprantamas kaip taisyklė, kuria remiantis atsakomybę ribojanti sutarties nuostata aiškinama šią sąlygą pasiūliusios šalies nenaudai ir ją priėmusios šalies naudai“²⁶⁹. Minėta, kad šio principo neperkėlimas į nacionalinę teisę buvo pripažintas Sąjungos teisės pažeidimu byloje *Komisija prieš Nyderlandus*. Šioje byloje Teisingumo Teismas plačiau nenagrinėjo 5 straipsnio neperkėlimo į nacionalinę teisę priešasčių, tačiau pažymėjo, kad „nepaisant to, kad valstybės narės teismai nacionalinius įstatymus interpretuoja ir taiko taip, kad būtų pasiekiami Direktyvos 93/13 tikslai, tačiau nagrinėjamų nuostatų neperkėlimas į nacionalinę teisę nesuteikia pakankamo aiškumo ir tikslumo, būtino pasiekti teisinio tikrumo principo užtikrinimą. O tai yra itin svarbu vartotojų teisių apsaugos srityje“²⁷⁰. Taigi, šiuo sprendimu Teisingumo Teismas nustatė pareigą valstybėms perkelti į nacionalinės teisės aktus, reglamentuojančius vartotojų apsaugą nuo nesąžiningų sąlygų, *contra proferentem* taisyklę, net ir tuo atveju, kai valstybės narės teismai nacionalinius įstatymus taiko taip, kad būtų pasiekiami Direktyvos 93/13 tikslai.

Valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo byloje *Komisija prieš Ispaniją* taip pat buvo keliamas klausimas, susijęs su Direktyvos 93/13 5 straipsnyje įtvirtinta *contra proferentem*

²⁶⁹ Lazauskaitė R. Atsakomybę ribojančių ir pašalinančių susitarimų aiškinimo ir galiojimo probleminiai aspektai Socialinių mokslų studijos, 2011, 3(2), p. 611.

²⁷⁰ Case C-144/99 *Commission of the European Communities v. Kingdom of Netherlands* [2001] I-03541, para. 21.

taisykle, tačiau šiuo atveju kilo klausimas dėl minėtosios taisyklės taikymo išimties neperkėlimo. „Komisija Ispanijos Karalystę kaltina tuo, kad nacionalinės teisės aktų leidėjas nepatikslino, jog vartotojui palankaus aiškinimo taisyklė nėra taikoma direktyvos 7 straipsnio 2 dalyje nurodytiems grupiniams ieškiniams dėl nutraukimo. Šis nurodymas gali pakenkti tų ieškinių veiksmingumui, nes pardavėjas ar tiekėjas, remdamasis vartotojui palankesnio aiškinimo taisykle, galėtų pasiekti, jog neaiški sąlyga, kuri gali būti aiškinama kaip nesąžininga, nebūtų uždrausta.“²⁷¹ Dėl ribotos magistro baigiamojo darbo apimties plačiau neaptarsime Teisingumo Teismo argumentų, tačiau reikia pažymėti tai, kad Direktyva 93/13 nustatyta reguliavimu daromas skirtumas tarp ieškinių susijusių, su konkrečiu vartotoju ir tarp vartotojų teises ginančių institucijų pateiktų kolektyvinių ieškinių dėl nesąžiningų sąlygų tolimesnio netaikymo. Pirmuoju atveju, kai klausimas liečia konkretų vartotoją, yra taikoma palankaus aiškinimo taisyklė, antruoju atveju, siekiant prevencinių tikslų, ši taisyklė nėra taikoma. Darytina išvada, kad direktyvos 5 straipsnio trečiajame sakinyje esanti nuostata yra norminio bei įpareigojančio pobūdžio taisyklė, kuri suteikia vartotojams teises ir padeda apibrėžti direktyvos siekiamą rezultatą.²⁷² Šiuo sprendimu Teisingumo Teismas įpareigojo valstybes nares į nacionalinę teisę perkelti *contra proferentem* taisyklės taikymo išimtį, numatytą Direktyvos 93/13 5 straipsnio trečiajame sakinyje.

Taigi, sprendimu *Komisija prieš Nyderlandus* Teisingumo Teismas nustatė valstybėms narėms pareigą perkelti *contra proferentem* taisyklę į nacionalinę teisę, o sprendimu *Komisija prieš Ispaniją* savo sprendimą patikslino įpareigodamas valstybes nares perkelti ne tik palankaus aiškinimo taisyklę, bet ir jos taikymo išimtį, kuomet *contra proferentem* nėra taikoma kolektyviniams – prevenciniams ieškiniams, iškeltiems vartotojų gynimo institucijų.

Pažymėtina tai, kad galimai atsižvelgus į Teisingumo Teismo sprendimus, minėtose bylose Lietuvos teisės aktų leidėjas 2008 metais papildė Civilinio kodekso 6.188 straipsnį įtraukdamas 7 dalį, kurioje teigiama: „bet kuri vartojimo sutarties rašytinė sąlyga turi būti išreikšta aiškiai ir suprantamai. Jei kyla abejonių dėl sutarties sąlygų, taikoma šio kodekso 6.193 straipsnio 4 dalyje nustatyta sutarčių aiškinimo taisyklė. Ši taisyklė nėra taikoma kolektyvinio vartotojų interesų gynimo atveju, kai siekiama parengtas standartines sutarčių sąlygas uždrausti tolesniam jų naudojimui“.

Minėta, kad byloje *Komisija prieš Italiją*, valstybė narė buvo kaltinama neperkėlus į nacionalinę teisę 7 straipsnio 3 dalies, kurioje valstybių narių institucijoms, turinčioms teisėtą interesą apsaugoti vartotojų interesus yra numatyta pareiga paduoti prevencinius ieškinius prieš kolektyvinius nesąžiningų sąlygų naudotojus ar jų asociacijas, kurios naudoja ar rekomenduoja

²⁷¹ Byla C-70/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Ispanijos Karalystę* [2004] ETA I-07999, para 12.

²⁷² *Ibid.*, para. 17.

naudoti tas pačias bendrąsias sąlygas. Tačiau Italijos teisėje numatytas reguliavimas suteikė *locus standi* teisę „tik prieš tuos pardavėjus ir paslaugų teikėjus ar jų asociacijas tik tuo atveju, kai nesąžiningos sąlygos jau buvo naudojamos praktikoje“²⁷³. Taigi 7 straipsnio 3 dalis buvo įgyvendinta tik iš dalies, neleisdama prevenciniais ieškiniais uždrausti nesąžiningų sąlygų rekomenduojamose naudoti sutartyse t.y. tokių sutarčių sąlygų, kurios dar nebuvo pradėtos naudoti konkrečiose sutartyse. Nors ir Generalinis advokatas Alber bandė įrodyti, kad „Italijos teismai ir dauguma Italijos teisininkų sąvoką „naudojamos praktikoje“ interpretuoja plečiamuoju būdu, taip kad yra įtraukiamos rekomendacijos naudoti nesąžiningas sąlygas“²⁷⁴. Tačiau šie argumentai neįtikino Teisingumo Teismo ir jis pripažino valstybę narę pažeidus Sutartimis priimtus įsipareigojimus. LR Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 9 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „vartotojų teises ginančios institucijos turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoti sutarčių standartines sąlygas ir ginčyti nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas“. Kaip matyti, Lietuvos įstatymų leidėjas vartoja kiek abstraktesnę formuluotę – „kontroliuoti sutarčių standartines sąlygas“, nekonkretindamas ar tos sąlygos jau yra naudojamos praktikoje, ar tėra rekomenduojamos naudoti. Analogiškas reguliavimas nustatytas ir LR Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 12 straipsnyje, kurio nuostatos detalizuojamos septintajame minėtojo įstatymo skirsnyje. Šiuo sprendimu Teisingumo Teismas aiškiai nurodė, kad valstybės narės privalo priimti tokį teisinį reguliavimą, kurio pagrindu vartotojų teises ginančios institucijos galėtų teikti ieškinius ne tik dėl tų nesąžiningų sąlygų, kurios jau yra naudojamos praktikoje, bet ir dėl tų sutarčių sąlygų, kurios yra rekomenduojamos naudoti.

Su sprendimu *Komisija prieš Italiją* gali būti siejamas sprendimas *Nemzeti*, kuriame Teisingumo Teismas nurodė, kokios yra nacionalinių įstatymų, priimtų Direktyvos 93/13 7 straipsnio pagrindu, taikymo pasekmės. Teisingumo Teismas nusprendė, kad tuo atveju, kai valstybės narės įgaliotos institucijos pateikia ieškinį viešajam interesui ginti (*actio popularis*) Direktyvos 93/13 nuostatos nedraudžia, kad iš nesąžiningų sąlygų taikymo išplaukiančios pasekmės (*Banco* byloje Teisingumo Teismas nurodė, kad galima tik viena pasekmė – sąlygos neprivalomumas vartotojui) „būtų taikomas visiems vartotojams, sudariusiems su šiuo pardavėju ar tiekėju sutartis, kurioms taikomos tos pačios bendrosios sąlygos, taip pat ir tiems, kurie nedalyvavo nagrinėjant bylą dėl nesąžiningų sąlygų uždraudimo“²⁷⁵.

Kiek išskirtinis, lyginant su jau analizuotomis bylomis, yra įsipareigojimų nevykdymo atvejis byloje *Komisija prieš Švediją*. Vertėtų paminėti, kad šioje byloje Švedijos pusę palaikė ir dar dvi Skandinavijos valstybės – Suomija bei Danija. Minėta, kad valstybė narė

²⁷³ Case C-372/99 *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2001] ECR I-00819, para. 17.

²⁷⁴ Opinion of Advocate General Alber in Case C-372/99 *Commission of the European Communities v Italian Republic*, delivered on 20 September 2001, para. 30.

²⁷⁵ Byla C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési Zrtl* [dar nepaskelbta], para. 44.

kaltinama tuo, kad tinkamai į nacionalinę teisę neperkėlė pavyzdinio nesąžiningų sąlygų sąrašo, esančio Direktyvos 93/13 priede. Į jokių vartotojų teisių apsaugą reglamentuojantį įstatymą šis priedas nebuvo perkeltas. Tačiau Teisingumo Teismas pripažino, kad tiesiogiai į įstatymą neperkeldama šio sąrašo valstybė narė nepažeidė įsipareigojimų. „Direktyvos priedas buvo perkeltas tik į įstatymo projektą, kuriuo Direktyva 93/13 buvo įgyvendinama, Švedijos vyriausybė teigia, kad atsižvelgiant į teisės aktų leidybos tradicijas tiek Švedijoje, tiek kitose Šiaurės Europos šalyse, teisės akto projektas yra itin svarbus interpretuojant įstatymų leidybą“²⁷⁶. Teisingumo Teismas sutiko su tokiais Švedijos vyriausybės pateiktais argumentais. Valstybės narės teismai sprenddami bylas, susijusias su nesąžiningų sąlygų taikymu, „daugelį sąlygų, esančių Direktyvos 93/13 priede, pripažino esančiomis nesąžiningomis konkrečios bylos kontekste“²⁷⁷. Teisingumo Teismo sprendimas iš esmės sąlygotas juridinės technikos taisyklių taikymo skirtumų valstybių narių teisinėse sistemose ir vienintelė pareiga, nustatyta valstybėms narėms, yra tinkamas Direktyvos 93/13 reguliavimu siekiamų tikslų perkėlimas į nacionalinę teisę. Be kita ko, Teisingumo Teismas šiame sprendime paaiškino Direktyvos 93/13 priede esančio sąrašo reikšmę: „sąrašas yra neišsamus ir valstybės narės pasiremamos Direktyvos 8 straipsnyje įtvirtintu minimalaus suderinamumo principu, gali šį sąrašą plėtoti ar nustatyti griežtesnį reguliavimą“²⁷⁸, taip pat „indikatyvus sąrašo pobūdis reiškia, kad jame esančios sąlygos negali būti automatiškai laikomos nesąžiningomis, tačiau nacionalinė institucija, atsižvelgdama į Direktyvos 3 straipsnio 1 dalį bei 4 straipsnį, gali konkrečią sąlygą pripažinti nesąžininga“²⁷⁹.

Esminė Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nustatyta pareiga valstybėms narėms – *ex officio* nustatyti sutarties, sudarytos tarp vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo sąlygos nesąžiningumą. *Ex officio* pareiga nustatyti sąlygos nesąžiningumą nėra *expressis verbis* įtvirtinta Direktyvos 93/13 tekste – tai Teisingumo Teismo praktikoje įvesta kategorija, dėl kurios turinio ir taikymo nacionaliniams teismams kilo daugiausiai abejonių ir problemų – priimti net 8 prejudiciniai sprendimai, susiję su *ex officio* pareiga nustatyti sąlygos nesąžiningumą. Kitos pareigos valstybėms narėms kyla iš įsipareigojimų nevykdymo procesuose priimtų sprendimų, kuriuose Teisingumo Teismas įpareigojo valstybes nares tinkamai perkelti tam tikras Direktyvos 93/13 nuostatas. Dažniausiai valstybės narės netinkamai perkėlė *contra proferentem* taisyklę. Manytina, kad atsižvelgiant į sprendimus *Komisija prieš Nyderlandus* bei *Komisija prieš Italiją*, Lietuvos įstatymų leidėjas papildė LR CK 6.188 straipsnį įtraukdamas 7 dalį, pagal kurią „bet kuri vartojimo sutarties rašytinė sąlyga turi būti išreikšta aiškiai ir

²⁷⁶ Case C-478/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden* [2002] ECR 04147, para. 23.

²⁷⁷ Case C-478/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden* [2002] ECR 04147, para.14.

²⁷⁸ *Ibid.*, para.11.

²⁷⁹ *Ibid.*

suprantamai. Jei kyla abejonių dėl sutarties sąlygų, taikoma šio kodekso 6.193 straipsnio 4 dalyje nustatyta sutarčių aiškinimo taisyklė. Ši taisyklė nėra taikoma kolektyvinio vartotojų interesų gynimo atveju, kai siekiama parengtas standartines sutarčių sąlygas uždrausti tolesniam jų naudojimui“

Išvados, pasiūlymai

1. Nesąžiningų sąlygų reglamentavimas Europoje buvo žinomas dar iki įsigaliojant Direktyvai 93/13. Tačiau nesąžiningas sąlygas Sąjungos mastu reglamentuojantį teisės aktą pavyko priimti tik suderinus vokiškąjį ir prancūziškąjį modelius. Pagal pateiktus direktyvos projektus, skirtingai nei dabar galiojančioje Direktyvoje 93/13, vartotoju buvo siekiama pripažinti ir juridinį asmenį, taip pat tikrinti tiek individualiai aptartų, tiek neaptartų sutarties sąlygų sąžiningumą. Direktyvoje 93/13 *expressis verbis* įtvirtinti šie teisinio reguliavimo tikslai: vidaus rinkos sukūrimas, vartotojo apsauga ir sąžiningo verslininko apsauga. Galima teigti, kad ES vartotojų teisė yra „pamatas“ bendrosios Sąjungos privatinės teisės harmonizavimui ar net unifikavimui, o Direktyva 93/13 dėl visaapimančio pobūdžio bei neabejotinos įtakos valstybių narių sutarčių teisei – „kertinis šio pamato akmuo“. Direktyva 93/13 suformuotas nesąžiningų sąlygų reguliavimas perkeltas ir į šiuos aktus: Europos sutarčių teisės principai (PECL), Bendrosios pagrindų sistemos projektas (DCFR), Komisijos pasiūlymas dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės (CESL).

2. Magistro baigiamojo darbo rašymo metu buvo priimta 19 Teisingumo Teismo sprendimų, aiškinančių Direktyvos 93/13 nuostatas. Nacionaliniams teismams daugiausiai neaiškumą kelia galimybė savo iniciatyva (*ex officio*) pripažinti tam tikrą sutarties sąlygą nesąžininga. Taip pat klausimai dėl Direktyvos 93/13 taikymo *ratione materiae* bei *ratione personae* atžvilgiais. Komisija valstybes nares kaltina neperkėlus ar netinkamai perkėlus Direktyvos 93/13 nuostatas susijusias su skaidrumo principu (5 straipsnis), Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą taikymo išimtį, kuria sąlygų, susijusių su pagrindinio sutarties dalyku ar kainos adekvatumu, sąžiningumas nėra vertinamas, *contra proferentum* taisyklės taikymo išimtį (7 straipsnio 2 dalis) bei neperkėlusi Direktyvos 93/13 priede esančio pavyzdinio nesąžiningų sąlygų sąrašo.

3. Vartotojų apsaugos schema nuo nesąžiningų sąlygų taikymo, išplaukianti iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos: dėl „mažiau palankios vartotojo situacijos“, kuri yra sąlygota informacijos stoka, galimybės derėtis nebuvimu, būtina „atkurti šalių lygybę“, tai pasiekti galima „tik pozityviais su sutartiniais santykiais nesusijusių subjektų veiksmais“, minėtieji veiksmai turi pasižymėti „atgrasomuoju poveikiu“ nesąžiningų sąlygų prevencijai užtikrinti, o tai sąlygoja „gyvenimo kokybės kėlimą“ Sąjungoje.

4. Pagal Teisingumo Teismo praktiką, aiškinant Direktyvos 93/13, vartotoju yra pripažįstamas tik fizinis asmuo. Tačiau dauguma Sąjungos valstybių narių tiek pozityviuoju metodu (būdu) – teisės aktuose, tiek negatyviuoju metodu – per teismų praktiką, vartotoju pripažįsta ir juridinį asmenį, ne išimtis ir Lietuva.

5. Skaitant Direktyvos 93/13 tekstą lietuvių ir anglų kalbinėmis redakcijomis prieinama prie išvados, jog ši direktyva taikoma tik toms sutartims, kurių objektas yra kilnojamasis daiktas. Analogiška išvada pateikiama ir Vartotojų teisių kompendiume. Tačiau pagal Direktyvos tekstą 93/13 prancūzų kalbine redakcija, jos taikymo sritis apima ir sutartis, kurių objektas yra nekilnojamasis daiktas. Tai, kad Direktyva 93/13 taikoma ir nekilnojamiesiems daiktams, nepaneigia ir Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Freiburger* bei teisės doktrina.

6. Pasitvirtino šiame magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė, kad Teisingumo Teismas sprendimu *Caja de Madrid* išplėtė vartotojų teisių apsaugos ribas, suteikdamas galimybę valstybėms narėms tikrinti sutarties sąlygas, susijusias su pagrindiniu sutarties dalyku ir kainos adekvatumu, net ir tuomet, kai sąlygos buvo išreikštos aiškia bei suprantama kalba.

7. Iš gausios Teisingumo Teismo praktikos, formavusios kazuistinio pobūdžio *ex officio* taikymo taisykles, galime išvesti apibendrinančio pobūdžio taisyklę, dėl *ex officio* teisės taikymo Direktyvos 93/13 kontekste. *Ex officio* tai nacionalinio teismo pareiga (*Pannon*) savo iniciatyva, nepriklausomai nuo vartotojo aktyvumo (*Asturcom*), nustatyti sutartyje, sudarytoje tarp vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo, esančią bet kokio pobūdžio (*Pohotovost*) nesąžiningą sąlygą, tiek ginčo, tiek neginčo teisenoje ar sumarinio proceso metu *in limine litis* (*Banco*) ar bet kurioje kitoje proceso stadijoje taip pat ir pirminio bylos įvertinimo metu – iki bylos iškėlimo, jei sutartinį teisingumą nustatanti sąlyga yra galimai nesąžininga (*Oceano*), kai tik teismui tampa žinomos tiek faktinės, tiek teisinės aplinkybės (*Asturcom*) ir šios sąlygos netaikyti vartotojui (*Banco*). Nacionaliniam teismui suteikiama teisė panaikinti ir jau *res judicata* galią įgijusį arbitražo sprendimą, jei arbitražinę išlygą nustatanti sąlyga buvo nesąžininga (*Asturcom*). Pareiga nustatyti konkrečios sutarties sąlygos nesąžiningumą, negali būti ribojama jokiais terminais (*Cofidis*). Nesąžiningos sąlygos negalima pakeisti, vienintelė nesąžiningos sąlygos taikymo pasekmė – jos neprivalomumas vartotojui. Nacionalinis teismas tik vienu atveju gali atsisakyti *ex officio* pareigos pripažinti sąlygą nesąžininga ir netaikyti iš to išplaukiančios pasekmės – kai vartotojas nors ir žinodamas apie sąlygos nesąžiningumą, vis tiek pareiškia norą minėtą nesąžiningą sąlygą taikyti (*Pannon*). Numatytos dvi *ex officio* pareigos įgyvendinimo stadijos: pirma, patikrinama ar konkrečios sutarties sąlygos patenka į Direktyvos 93/13 taikymo sritį, antra, nesąžiningumo įvertinimas – ar ši sąlyga sukelia ryškų teisių ir pareigų disbalansą vartotojo nenaudai (*Pénzügyi Lizing*). *Inter alia* jei nacionalinė proceso teisė nesuteikia galimybės nacionaliniam teismui *ex officio* įvertinti sąlygos nesąžiningumo, tai nacionalinė teisė turi būti interpretuojama Direktyvos 93/13 šviesoje taip, kad toks patikrinimas taptų įmanomas (*Oceano*), be kita ko, nacionalinė teisė turi atitikti lygiavertiškumo ir proporcingumo principus (*Claro*).

8. Manytina, kad atsižvelgiant į sprendimus *Komisija prieš Nyderlandus* bei *Komisija prieš Italiją*, Lietuvos įstatymų leidėjas papildė LR CK 6.188 straipsnį įtraukdamas 7 dalį, kurioje

teigiama: „bet kuri vartojimo sutarties rašytinė sąlyga turi būti išreikšta aiškiai ir suprantamai. Jei kyla abejonių dėl sutarties sąlygų, taikoma šio kodekso 6.193 straipsnio 4 dalyje nustatyta sutarčių aiškinimo taisyklė. Ši taisyklė nėra taikoma kolektyvinio vartotojų interesų gynimo atveju, kai siekiama parengtas standartines sutarčių sąlygas uždrausti tolesniam jų naudojimui“.

9. Manytina, kad Sąjungos mastu reikėtų aiškiai reglamentuoti ar Direktyva 93/13 suteikia apsaugą ir tuo atveju, kai sutarties objektas yra nekilnojamas daiktas. Autoriaus nuomone, tokia apsauga turi būti suteikta. Kadangi Europos Sąjunga išsina vien tik iš ekonominės sąjungos ribų ir apsauga, susieta vien tik su laisvu prekių ir paslaugų judėjimo užtikrinimu, tampa nebepakankama.

Literatūros sąrašas

Europos Sąjungos ir tarptautiniai teisės aktai:

- 1) Sutartis dėl Europos sąjungos veikimo. [2010] OL C 83 30.3.
- 2) Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [2010] OL C 83 30.3.
- 3) Tarybos 1993 m. balandžio 4 d. Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. [1993] OL L 95.
- 4) Tarybos 1985 m. gruodžio 20 d. Direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. [1985] OL L 372.
- 5) Tarybos 1997 m. gegužės 20 d. Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis. [1997] OL L 144.
- 6) Europos parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 23 d. Direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis. [2003] OL L 271.
- 7) 1990 m. liepos 24 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. [1990] OL C 243.
- 8) 1992 m. gegužės 5 d. Pataisytas Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. [1990] OL C 73.
- 9) 2008 m. spalio 8 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių (KOM (2008) 614) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-11-28].
http://ec.europa.eu/consumers/rights/%20docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf
- 10) Žalioji knyga dėl Vartotojų acquis persvarstymo, COM (2006) 744 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01] http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/green-paper_cons_acquis_lt.pdf
- 11) Report from the Commission on the implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair term in consumer contracts [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-11-28].
http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/uct03_en.pdf
- 12) Europos parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. Direktyva dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB [2011] OL L 304.

- 13) Bendrosios pagrindų sistemos projektas. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01]
http://typocbe2.ntc.be/fileadmin/user_upload/NTCdocument/DCFRpdf1_1262861061.pdf
P. 219- 228
- 14) Europos sutarčių teisės principai [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01]
http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI og II.htm
- 15) Komisijos pasiūlymas dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:en:PDF>
- 16) UNIDROIT tarptautinės sutarčių teisės principai. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01].
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

- 17) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262
- 18) Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 12-488.
- 19) Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

Specialioji literatūra:

- 20) Broberg M., Fenger N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Oxford University Press, 2010.
- 21) Bublienė D. Tarptautinės privatinės teisės normos ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, t. 59, 2006, p. 28-45.
- 22) Bublienė D. [et al.] Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos Civilinėje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- 23) Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. *Jurisprudencija* Vilnius : Mykolo Romerio Universitetas. , Nr. 9(99), 2007,p. 41-47.
- 24) Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009.

- 25) Bublienė D. Vartotojų teisė į informaciją pagal naująjį vartotojų teisių direktyvos pasiūlymą: žingsnis pirmyn? *Jurisprudencija*, Nr. 18(4) Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 1593-1608
- 26) Bublienė D. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, t. 58, 2006 p. 7-23.
- 27) Davidson P. F. Unfair Terms in Consumer contracts, *Scotich Law & Practice Quarterly*, volume 1, number 2. T&T Clark Ltd, 1996, p. 93.
- 28) Driukas A. Ieškinio senaties instituto raida Lietuvoje: materialiai ir procesiniai teisiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 39(31), 2003, p. 89-102.
- 29) Greičius V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos Aukščiausiame Teisme problemos ir tendencijos. *Jurisprudencija*, 7(97), 2007, p. 28-32.
- 30) Howells G.G. , Wilhelmsson T. *EC Consumer Law*, Aldershot: Ashgate Publishing, 1997.
- 31) Katuoka S. [et al.] *Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje : kolektyvinė monografija*. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- 32) Lazauskaitė R. Atsakomybę ribojančių ir pašalinančių susitarimų aiškinimo ir galiojimo probleminiai aspektai *Socialinių mokslų studijos* 3(2), 2011, p. 609-626.
- 33) Mak C. Judgement of the Court (First Chamber) of 6 October 2009, *Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, case C-40/08. European Review of Contract Law Volume 6 (Issue4) 2010*
- 34) Micklitz H. Reforming European unfair terms legislation in consumer contracts *European review of contract law*. Vol. 6, no. 4, 2010. p. 347- 383.
- 35) Norkus. R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
- 36) Ravluševičius P. Europos Sąjungos vartotojų apsauga ir Lietuvos teisė. *Jurisprudencija*, 44(36). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003 p. 95-102.
- 37) Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungoje ir Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*, 2007 9(99). Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, p. 48-53.
- 38) Schulte–Nölke, H. , et al. *EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis*. 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-01].
http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf,
- 39) Shilling M. Inequality of bargaining power versus market for lemons: Legal paradigm change and Court of Justice's jurisprudence on Directive 93/13 on unfair contract terms. *European law review* Vol. 33, no. 3, 2008.

- 40) Stuyck J. Case C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid v Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* *European Review of Contract Law Volume 6 (Issue 4)*, 2010, p. 449-452.
- 41) Tenreiro M. The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems. *European Review of Private Law* 3. Netherlands 1995, p. 273-284.
- 42) Uff K. The incorporation of the Unfair Terms in consumer contracts directive into English law, *Enhancing the legal position of the European consumer*, 1996.
- 43) Vaišvila A. *Teisės Teorija -3-iasis leidimas*. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius. Justitia, 2009.
- 44) Vėgėlė I. *Europos Sąjungos teisė. Vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
- 45) Začiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, Nr. 2 (50), 2004.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bylos bei Generalinio advokato išvados:

- 46) Cases C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Feliu* [2000] ECR I-04941.
- 47) Opinion of Advocate General Saggio in Case C-240/98- C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA , Rocío Murciano Quintero ir Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades, José Luis Copano Badillo , Mohammed Berroane , Emilio Viñas Feliu*, delivered on 16 December 1999.
- 48) Case C-144/99 *Commission of the European Communities v .Kingdom of Netherlands* [2001] I-03541.
- 49) Opinion of Advocate General Tizzano in Case C-144/99 *Commission of the European Communities v .Kingdom of Netherlands*, delivered on 23 January 2001.
- 50) Cases C-541/99 , C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-09049.
- 51) Opinion of Advocate General Mischo in Cases C-541/99 , C-542/99 *Cape Snc v Idealservice Srl, Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl*, delivered 14 June 2001.
- 52) Case C-478/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden* [2002] ECR I-04147.
- 53) Opinion of Advocate General Gellhoed in Case C-478/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden*, delivered on 31 January 2002.

- 54) Case C-372/99 *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2001] ECR I-00819.
- 55) Opinion of Advocate General Alber in Case C-372/99 *Commission of the European Communities v Italian Republic*, delivered on 20 September 2001.
- 56) Case C-473/00 *Cofidis SA v Jean-Louis Fredout* [2002] ECR I-10875.
- 57) Opinion of Advocate General Tizzano in Case C-473/00 *Cofidis SA v Jean-Louis Fredout*, delivered on 18 April 2002.
- 58) Case C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v Ludger Hofstetter, Ulrike Hofstetter* [2004] ECR I-03403.
- 59) Opinion of Advocate General Gellhoed in Case C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v Ludger Hofstetter, Ulrike Hofstetter*, delivered on 25 September.
- 60) Byla C-70/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Ispanijos Karalystę* [2004] ETA I-07999.
- 61) Generalinio advokato Geelhoed išvada byloje C-70/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Ispanijos Karalystę*, pateikta 2004 m. balandžio 24 d.
- 62) Byla C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga* [2005] ETA I-07239.
- 63) Generalinio advokato Tizzano išvada byloje C-203/04 *Ynos kft prieš János Varga*, pateikta 2005 m. rugsėjo 22 d.
- 64) Byla C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL* [2006] ETA I-10421.
- 65) Generalinio advokato Tizzano išvada byloje C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL*, pateikta 2006m. balandžio 27 d.
- 66) Byla C-243/08 *Pannon GSM Zrt. Prieš Erzsébet Sustikné Győrfi* [2009] ETA I-04713.
- 67) Byla C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira* [2009] ETA I-09579.
- 68) Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL prieš Cristina Rodríguez Nogueira*, pateikta 2009 m. gegužės 14 d.
- 69) Byla C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* [2010] ETA I-04785.
- 70) Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid prieš Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)*, pateikta 2009 m. spalio 29d.
- 71) Byla C-76/10 *Pohotovost' s. r. o. prieš Iveta Korčková* [2010] ETA I-11557.
- 72) Byla C-137/08 *VB Pénzügyi Lízing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider* [2010] ETA I-10847.

- 73) Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-137/08 *VB Pénzügyi Lízing Zrt. Prieš Ferenc Fchneider*, pateikta 2010 m. liepos 6d.
- 74) Byla C-327/10 *Hypoteční banka a.s. prieš Udo Mike Lindner* [dar nepaskelbta]
- 75) Byla C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.* [dar nepaskelbta]
- 76) Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-453/10 *Jana Pereničová, Vladislav Perenič prieš SOS financ spol. s r. o.*, pateikta 2011 m. lapkričio 29 d.
- 77) Byla C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési ZrtI* [dar nepaskelbta]
- 78) Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság prieš Invitel Távközlési ZrtI*, pateikta 2011 m. gruodžio 6d.
- 79) Byla C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino* [dar nepaskelbta]
- 80) Generalinės advokatės Trstenjak išvada byloje C-618/10 *Banco Español de Crédito SA prieš Joaquín Calderón Camino*, pateikta 2012 m. vasario 14d.
- 81) Case C-96/00 *Rudolf Gabriel*, ECR I-6367
- 82) Bylos C-267 ir 268/91 *Baudžiamosios bylos prieš Keck ir Mithouard*, ECR I-6097.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys:

- 83) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-oji DNSB v Vilniaus vandenys* (bylos Nr. 3K-3-579/2003).
- 84) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *M. L. v Air Baltic Corporation AS* (bylos 3K-3-541/2009).
- 85) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *L.K. v „SEB bankas“* (bylos Nr.3-K-156/2007)
- 86) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v „Ginta ir partneriai“* (Nr. 3K-3-72/2007).
- 87) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *A.K. v UAB „Alsva“* (3K-3-608/2008).

Santrauka

Magistro baigimasis darbas „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, dėl nesąžiningų sąlygų taikymo vartojimo sutartyse“ orientuotas į Teisingumo Teismo jurisprudenciją aiškinant Direktyvos 93/13 nuostatas. Nors ir Direktyva 93/13 buvo priimta beveik prieš 20 metų ir per tą laiką iš esmės nebuvo keista, tačiau pastaraisiais metais ypač sparčiai besiplėtojanti Teisingumo Teismo praktika reikalauja pateikti tam tikras apibendrinančias išvadas. Šį darbą sudaro 3 skyriai.

Pirmajame skyriuje aptariamos Direktyvos 93/13 priėmimo aplinkybės, *expressis verbis* įtvirtinti teisinio reguliavimo tikslai. Daroma išvada, kad Direktyva 93/13 yra prancūziškojo ir vokiškojo sąžiningumo vertinimo vartojimo sutartyse modelių rezultatas.

Antrajame skyriuje skaitytojas supažindinamas su Teisingumo Teismo bylų, priimtų tiek prejudicinio sprendimo, tiek valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo procesuose, faktinėmis ir teisinėmis aplinkybėmis. Tai leidžia skaitytojui susidaryti apibendrinta nuomonę, kokios problemos kyla valstybių narių teismams taikant Direktyvos 93/13 pagrindu priimtus nacionalinius įstatymus, taip pat kokių įsipareigojimų nesilaiko valstybės narės. Šiame skyriuje bylos grupuojamos pagal nacionaliniams teismams kilusių klausimų pobūdį.

Trečiasis skyrius analizuoja Teisingumo Teismo praktikoje atskleistus teisinio reguliavimo tikslus, pateikiama iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos išplaukianti vartotojo apsaugos, nuo nesąžiningų sąlygų taikymo, schema. Taip pat analizuojamas Direktyvos 93/13 taikymas *ratione personae* ir *ratione materiae* atžvilgiais. Daroma išvada, kad pagal Direktyvos 93/13 prasmę vartotojas yra tik fizinis asmuo, tačiau minimalus harmonizavimo laipsnis leidžia vartotoju pripažinti ir juridinį asmenį. Pasitvirtina magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė, kad sprendimu *Caja de Madrid* Teisingumo Teismas išplėtė vartotojų apsaugos lygį, leisdamas valstybėms narėms neperkelti 4 straipsnio 2 dalyje esančio apribojimo, kuriuo neleidžiama vertinti sąlygų susijusių su pagrindinio dalyko apibrėžimu ir kainos adekvatumu, jei sąlygos yra išreikštos aiškia ir suprantama kalba. Taip pat šiame skyriuje analizuojamos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nustatytos pareigos valstybėms narėms. Esminė ir plačiausiai nagrinėta pareiga – *ex officio* nustatyti sąlygos nesąžiningumą, nepriklausomai nuo vartotojo aktyvumo ar teismo proceso stadijos. Ši pareiga nėra *expressis verbis* įtvirtinta Direktyvoje 93/13 – tai Teisingumo Teismo jurisprudencijoje įvesta kategorija. Nacionaliniaam reguliavimui dėl *res judicata* principo yra suteikiama pirmenybė, prieš *ex officio* pareigos taikymą. Kitos valstybių narių pareigos kildinamos iš netinkamo Direktyvos 93/13 perkėlimo į nacionalinę teisę, dažniausiai valstybės narės susiduria su problemomis perkeliant *contra proferentem* taisyklę.

Summary

Master's Degree thesis "*Case law of Court of Justice of the European Union concerning unfair terms in consumer contracts*" is substantially based on the jurisprudence of the European Court of Justice, on the interpretation of Directive 93/13. The paper consists of 4 chapters.

The first chapter deals with circumstances of the adoption of Directive 93/13 and regulatory objectives which are established *expressis verbis*. It is concluded that Directive 93/13 is a result of French and German models of integrity verification.

In the second chapter, the reader is going to be familiar with cases of the preliminary ruling and Member State's failure to fulfill obligation procedures under the Treaty, adopted by Court of Justice. It allows to the reader to form a summarized opinion what kind of problems arise for national courts by applying national law adopted on the basis of Directive 93/13 and why Member State's failure to fulfill obligation under the Treaty by implementing Directive 93/13.

The third chapter analyzes the case law concerning the scope of *ratione personae* and *ratione materiae* of Directive 93/13 and consumer protection scheme is introduced as well. It is concluded that under Directive 93/13 the term "consumer" must be interpreted as referring solely to natural person, but a minimum of harmonization allows Member States to certify a legal person as a consumer. Also, the decision in *Caja de Madrid* expanded the scope of consumer protection by allowing Member States not to transpose a restriction laid down in Article 4(2). According to Directive 93/13 in English and Lithuanian, it is applied only to movable objects, but according to Directive 93/13 in French, it is applied for both movable and immovable objects (contracts for real property). In *Freiburger* judgment, the terms of Directive 93/13 were applied for a contract of real property. Furthermore this chapter examines obligations imposed to the Member States. In this chapter, the Member States obligation to verify integrity *ex officio*, regardless of the consumer activity or any type of judicial process, is essential and widely examined. Court of Justice gives priority for national regulation on the principle of *res judicata* against *ex officio* duty.

2012 m. gruodžio 20 d.

Paulius Cemnolonskas

paulius.cem@gmail.com